

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KRIMINOLOGIJOS KATEDRA**

ORINTA VALIŪNIENĖ

**AUKOS IR NUSIKALTĖLIO INTERAKCIJA
NUŽUDYMŲ IR GYVYBĖS ATĖMIMŲ ATVEJ AIS
Magistro baigiamasis darbas**

Vadovas Doc. dr. R.Uscila

VILNIUS, 2009

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. NUSIKALTIMO AUKOS IR NUSIKALTĖLIO INTERAKCIJOS SAMPRATA.....	6
1.1 Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcijos sąvoka bei tyrimai.....	6
1.2 Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcija nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų atvejais: atriboti ar susieti?.....	9
2. NUSIKALTIMO AUKOS IR NUSIKALTĖLIO INTERAKCIJOS RŪŠYS.....	12
2.1 Interakcijos klasifikavimas.....	12
2.2 Interakcijos tipai atsižvelgiant į aukos, nusikaltėlio ir situacijos ypatumus.....	13
3. MOKSLINIAI POŽIŪRIAI Į ASMENIS, PADARIUS NUŽUDYMUS, IR NUŽUDYMŲ AUKAS.....	21
4. NUSIKALTIMO AUKOS IR NUSIKALTĖLIO INTERAKCIJA LIETUVOJE: STATISTIKOS ANALIZĖ.....	25
5. NUSIKALTIMO AUKOS IR NUSIKALTĖLIO INTERAKCIJOS ANALIZĖ REMIANTIS NUŽUDYMŲ IR NEATSARGIŲ GYVYBĖS ATĖMIMŲ BAUDŽIAMOSIOMIS BYLOMIS.....	32
6. NUŽUDYMŲ IR NEATSARGIŲ GYVYBĖS ATĖMIMŲ PREVENCIJOS GALIMYBĖS	50
IŠVADOS.....	54
LITERATŪRA.....	56
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....	58
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	59
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	60
PRIEDAI.....	61

ĮVADAS

Temos aktualumas ir naujumas

Nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų atvejais nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcijos turinys bei jo išaiškinimas reikšmingas visų pirma dėl šio nusikaltimo negrįžtamų padarinių. Aukos ir nusikaltėlio santykių išaiškinimas turėtų būti neatsiejamas nuo žmogžudystės išaiškinimo, ypač kai veikos metu nepaliekama jokių nusikaltimo padarymo pėdsakų. Taip pat nusikaltimo subjektų interakcijos turinio pobūdis laikytinas viena viktiminio įvykio atsiradimo ar bent jau baigties sąlygų. Tai svarbus ir nagrinėtinas dalykas, nes konflikto metu potenciali nužudymo auka gali apsisaugoti tikta savo jėgomis.

Vis dažniau nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų aukomis tampa nepilnamečiai. Pažymėtina, kad nepilnamečiai taip pat vis dažniau padaro nusikaltimus žmogaus gyvybei. Valstybė privalo apsaugoti labiausiai pažeidžiamą visuomenės grupę nuo tokių nusikaltimų ir svarbiausia keisti dar jauno ir nepatyrusio asmens iškreiptą požiūrį į gyvybę, stabdyti jaunuolių nusikalstamą elgesį apskritai.

Reiktų pripažinti, jog viktimologiniai ir sociologiniai tyrimai nagrinėjama tema nėra tiesiogiai atliekami tiek Lietuvoje, tiek ir užsienyje. Atlikti tyrimai yra bendro pobūdžio, siekiant atskleisti nusikaltėlio ir aukos sąveikos turinį apskritai. Nors kai kurie tų tyrimų sietini su nusikaltimo įvykdymo priežasčių išaiškinimu.

Svarbu atlikti tyrimą, kur galima būtų atskleisti specifinius interakcijos turinio bruožus nužudymų ir gyvybės atėmimų atvejais. Pažymėtina, jog tam tikras interakcijos pobūdis gali lemti patį nusikaltimą ar bent jau nusikaltimo mechanizmo pobūdį.

Lietuvoje jaučiamas mokslinių tiriamųjų darbų tiriamą temą trūkumas. Apie nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakciją dažniausiai kalbama bendrąja visiems nusikaltimams prasme, ir kaip apie vieną viktimologijos institutų. Didesnis dėmesys nusikaltimo subjektų interakcijos turiniui neskiriamas dėl to, kad teisingumą vykdantys teismai vadovaujasi baudžiamuoju įstatymu, ir nusikaltėliui nubausti visai nebūtinai gilinimasis į interakcijos turinį. Šis klausimas dažniausiai lieka nepaliestas nagrinėjant ir sprendžiant baudžiamąsias bylas.

Tyrimo problema;

Lietuvoje nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcija domimasi jau kelis pastaruosius dešimtmečius. Moksliniuose V. Justickio, G. Babachinaitės, A. Dapšio bei kitų mokslininkų darbuose nagrinėjami tam tikri nusikaltėlio ir aukos sąveikos aspektai. Tiesioginius tyrimus šia tema atliko R. Uscila. Būtent nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų atvejais tyrimai nusikaltėlio ir aukos interakcijai nustatyti Lietuvoje dar nebuvo atliekami.

Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio sąveikos problema pirmieji domėtis pradėjo H. Hentingas, H. Schultzas ir kiti. Konkrečiai nužudymų atvejai buvo nagrinėjami bei tyrimai atliekami užsienio mokslininkų: H. Ellenbergerio, M. E. Wolfgango, A. P. Goldsteino, S. Schaferio, V. I. Polubinskio, T. D. Mietheaso, D. Pokorny, H. Garfinkelio ir kitų.

Tyrimo objektas:

Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcija, jos turinys, specifika, įtaka aukos viktimizacijai nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų atvejais. Konflikto šalių santykiai iki viktiminio įvykio ir viktiminio įvykio metu, santykių kintamumas. Nusikaltėlio ir aukos asmenybės bruožai, gyvenimo būdo ypatybės, sąlygojančios aukos viktimizaciją.

Darbo tikslas:

Išnagrinėti nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio santykius, juos siejančių ryšių pagrindus, konflikto susidarymo priežastis ir sąlygas nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų atvejais. Remiantis atliktu tyrimu ir socialine situacija šalyje, pateikti išvadas, kiek nusikaltimo šalių interakcijos turinys gali daryti įtakos viktiminio įvykio baigčiai, bei pasiūlyti nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio santykių koregavimo būdus ir priemones.

Darbo uždaviniai:

- Atskleisti nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcijos sampratą, pateikti interakcijos klasifikacijas;
- Ištirti aukos ir nusikaltėlio interakcijos turinį nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų atvejais;
- Išanalizuoti Lietuvos oficialius 2004 - 2008 metų statistinius duomenis apie nužudymus padariusius asmenis ir nuo nužudymų bei neatsargių gyvybės atėmimų nukentėjusius asmenis;
- Atlikti nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų baudžiamųjų bylų duomenų tyrimą ir pateikti išvadas.

Darbo hipotezė:

- Nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų atvejais ir auka, ir nusikaltėlis yra aktyvūs viktiminės situacijos sukūrimo ir viktimizacijos proceso dalyviai;
- Nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų atvejais aukos ir nusikaltėlio interakcija savo turiniu panaši.

Tyrimo metodika:

- Duomenų analizės metodas: 1) Lietuvos Respublikos 2004 – 2008 m. oficialių statistinių duomenų rinkimas ir analizė: siekiama ištirti, kiek nusikaltimo subjektų interakciją atspindi oficiali statistika; 2) Baudžiamųjų bylų duomenų analizė; Atsitiktinai atrinktos 2004 – 2007 m. 33 nužudymų (BK 129 str.) ir 8 neatsargių gyvybės atėmimų (BK132 str.) baudžiamosios bylos. Sudarytos anketos (žr. 4 priedą) pagalba buvo analizuojami baudžiamųjų bylų

duomenys, siekiant atskleisti nusikaltimo subjektų interakcijos turinį, jo įtaką viktiminei situacijai.

- Lyginamasis metodas – lyginami Lietuvos ir užsienio valstybių mokslininkų atliktų tyrimų apibendrinimai.
- Sisteminės analizės metodas – nusikaltėlio ir aukos interakcijos turinys nagrinėjamas kaip sąlyga, daranti įtaką viktimizacijai, taip pat kaip nusikalstamos veikos išaiškinimo mechanizmo pagalbinis elementas.
- Kritinės analizės metodas leidžia daryti atitinkamas darbo tyrimo išvadas.

Tyrimo šaltiniai:

- Analizuotos Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM 2004-2008 metų ataskaitos (Forma_ NUŽ; Forma_50N – ITĮ; Forma_50-ITĮ; Forma_30-ITĮ; Forma_30N-ITĮ; Forma_VSDN; Forma_50N-SAV);
- Analizuotos Vilniaus miesto apylinkės (1, 2, 3) teismų ir Vilniaus apygardos teismo 2004 - 2007 m. baudžiamosios bylos dėl nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų (BK 129 str. ir 132 str.).

1. NUSIKALTIMO AUKOS IR NUSIKALTĖLIO INTERAKCIJOS SAMPRATA

1.1 Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcijos sąvoka bei tyrimai

Nusikaltimai bei jų mechanizmas pradėti analizuoti jau seniai, tačiau aukos ir nusikaltėlio, kaip tarpusavy vienas nuo kito priklausančio darinio, analizė prasidėjo vos prieš kelis dešimtmečius. Daugybė užsienio mokslininkų išvelgė aukos ir nusikaltėlio ryšio svarbą nusikaltimo proceso formavimuisi ir baigčiai. Tuo pagrindu buvo pradėti viktimologiniai – sociologiniai tyrimai.

Žmogaus reakciją į tam tikras aplinkybes lemia ne tik materialūs daiktai, fiziniai objektai, naudojami jo socialinėje aplinkoje, ar dvasinės vertybės – idėjos, įsitikinimai,- bet ir kiti asmenys, jų grupės, su kuriais žmogus sąveikauja užsiimdamas atitinkama veikla.¹

Nusikaltimo ir aukos sąveiką atskleidžia terminas „interakcija“. Tačiau literatūroje galime aptikti ir kitų šiam reiškiniui apibūdinti vartojamų terminų: aukos ir nusikaltėlio partnerystė, aukos ir nusikaltėlio sąveika, nusikaltėlio ir aukos ryšiai ir pan.²

Žodis „interakcija“ reiškia veiksmą, dviejų ar daugiau asmenų sąveiką, supratimą ir grįžtamąjį poveikį³. Būtent šio apibrėžimo pagrindu remiamasi nagrinėjant aukos ir nusikaltėlio tarpusavio ryšį.

Aukos ir nusikaltėlio interakciją reiktų suprasti kaip jų tarpusavio santykių (plačiaja prasme) vystymąsi, paliečiant juos siejančių bendrų aplinkybių (vieta, laikas, pažįstami ir t.t.) visumą, kitimą, nepaliekant nuošaly sąlygojančių tai detalių, ir baigtį, apimančią visus ją lemiančius veiksnius. Nusikaltėlis ir auka – tai tarsi branduolys, kurį jungia įvairūs nuo aukos ir nusikaltėlio priklausantys veiksniai, visa eilė reikšmingų aplinkybių.

Paminėtina ir interakcionistinė teorija – viena iš teorijų, paaiškinančių nusikalstamą elgesį. Ši teorija aiškina stigmatizacijos ir kitų veiksnių daromą įtaką nusikalstamam elgesiui. Šioje teorijoje nėra neužsimenama apie auką pažymint, kad teorija gelbsti nagrinėjant žmogaus elgesio vystymąsi iki nusikaltimo, bet nusikalstamumo priežastingumui nustatyti yra nepakankama.⁴ Akivaizdu, kad vienos teorijos apskritai negali pakakti nusikalstamumo priežastims nustatyti, o kalbant apie interakciją nusikaltimo atveju, – negalima nuošaly palikti aukos. Taigi ši teorija arba nepakankamai išplėtotą, arba netinkamai suformuluota.

Apie nusikaltėlio ir aukos interakciją nužudymų atvejais užsienio šalių mokslininkai pradėjo kalbėti dar prieš penkis dešimtmečius. Tuo tarpu neatsargūs gyvybės atėmimai apskritai nesulaukė tyrėjų dėmesio. Neatsargių gyvybės atėmimų atvejais nusikaltėlio ir aukos interakcija taip

¹ Блувштейн Ю.Д., Яковлев А. М. Введение в курс криминологии : учебное пособие. Минск : МВШ МВД СССР, 1983. С. 43.

² Uscila R. Viktimologijos pagrindai : nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje : mokslinis - metodinis leidinys. Vilnius : Mokslo aidai, 2005. P.77.

³ Kvietkauskas V. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985. P 216.

⁴Российская криминологическая энциклопедия : преступность и борьба с ней в понятиях и комментариях / [коллектив авторов: А.И. Алексеев ... [и др.]. Москва : НОРМА - ИНФРА-М, 2000. С. 228.

pat turėtų būti nagrinėtinas dalykas, nes viktiminio įvykio susiformavimą dažnai lemia konfliktas, o pasekmės, kaip ir nužudymų atvejais, negrįžtamos.

R. Uscila, nagrinėdamas nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakciją, savo darbuose apžvelgė daugelio užsienio mokslininkų atliktų tyrimų rezultatų ypatumus įvairių nusikaltimų atvejais. Paminėtini su nužudymais susiję sociologinių, kriminologinių tyrimų duomenys.

Daugelis pirmųjų viktimologinių tyrimų, kuriais atskleidžiama nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcija, dažnai buvo įvardijami kaip tyrimai (tiksliau tariant, jų dalys) „apie aukos „indėlį“ nusikaltimo genezėje“ ar „apie aukos veiksmų (elgesio) tiesiogines sąsajas su nusikaltimų padarymu“ ir pan. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio santykiai buvo tiriami kaip viktimizacijos priežastys. Pradėta pabrėžti, jog daugelis tirtų aukų buvo pažįstamos su nusikaltėliu, kad ypač įtakos turi giminystės tarp jų ryšiai – net labiau nei pati viktiminė situacija.

Vienas pirmųjų analizavęs nusikaltėlį ir auką, kaip dinaminės tarpusavio sąveikos subjektus, vokiečių kriminologas H. Hentingas. 1941 m. jis paskelbė savo mokslinį darbą „Pastabos dėl nusikaltėlio ir aukos interakcijos“, kur pabrėžė, jog auką būtina nagrinėti kaip aktyvų viktimizacijos proceso subjektą, o ne pasyvų objektą. Tokios pat nuomonės buvo ir kriminologas – sociologas H. Goppingeris, įsitikinęs, jog nusikaltėlio ir aukos negalima nagrinėti atskirai.

H. Ellenbergeris tyrinėjo nusikaltimo ir aukos interakciją kaip inversijos reiškinį: daugelis padariusiųjų smurtinius nusikaltimus vaikystėje yra patyrę smurtą ir prievartą. Kriminologas pastebi, kad nusikaltėliai žudikai, ypač tie, kurie jau yra padarę smurtinius nusikaltimus, ieško aukų, kurios yra „socialiai izoliuotos“, nes jų viktimizacijai reikia minimalių sąnaudų, be to, sulaikymo tikimybė labai maža.

H. Shultzas – nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio termino diegėjas - teigė, kad nusikaltimas yra nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio tarpusavio santykių padarinys.

JAV kriminologas M. E. Volfgangas nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakciją nagrinėjo iš sisteminių pozicijų. Jo teigimu, „daugeliu nužudymų atvejų auka pirmoji panaudoja fizinę prievartą nusikaltėlio atžvilgiu“. Auka gali būti viena iš didžiausių savo pagreitintos mirties priežasčių, išskyrus atvejus, kai ji yra nekaltas stebėtojas. M. E. Volfgangas analizavo per ketverius metus padarytus nužudymus ir pateikė šias išvadas: 1) nusikaltimų aukos ir nusikaltėliai yra jauni žmonės, kurių amžius sąlyginai nedaug tesiskiria, t.y. aukų nuo 25 iki 34, nusikaltėlių – nuo 20 iki 25 metų; 2) 2/3 nužudymų aukų kartu su žudiku prieš padarant nusikaltimą vartojo alkoholinius gėrimus; 3) apie 50 proc. nužudytųjų ir apie 66 proc. žudikų turėjo atitinkamą „kriminalinę praeitį“, reputaciją, kuri išskirtinai vyravo tarp vyriškos lyties asmenų; 4) daugiau kaip pusę aukų ir nusikaltėlių siejo artimi draugystės ar net giminystės ryšiai; 5) 26 proc. nužudymų buvo „paspartinai/ paskatinti“ pačių aukų, t.y. jų veiksmai skatino viktimizaciją jų pačių atžvilgiu; 6) 94 proc. nužudymų aukų ir nusikaltėlių buvo tos pačios rasės, o 64 proc. tos pačios lyties.

S. Schaferis tyrinėjo smurtinių nusikaltimų aukų ir nusikaltėlių santykius. Jis pateikia šias išvadas: a) akivaizdu, kad aukų vaidmuo darant nusikaltimą bei tiriant bylą ignoruojamas; b) nužudymai bei užpuolimai sunkinančiomis aplinkybėmis dažniausiai padaromi esant stipriam emociniam spaudimui, o darant turtinius nusikaltimus kyla mažiausiai emocijų.

JAV teismo medikas S. Milgramas laboratoriniais eksperimentais atliko unikalų tyrimą: tyrė aukos „artumo“ efektą (įtaką, poveikį) nusikaltėliams. Tyrimai parodė, kad kuo auka labiau nutolusi (atitrūkusi) nuo nusikaltėlio, tuo jis abstrakčiau suvokia savo veiksmų sukeltą skausmą kitam asmeniui. Aukai esant arčiau, apie ją sunkiau negalvoti. Artimumo sąlygomis nusikaltėlis gali pajusti (suvokti), kad jį auka arčiau suvokia, todėl tampa labiau sutrikęs bei suvaržytas. Užuojauta ir rūpinimasis auka bei sustiprėjęs suvokimas apie aukos kančias yra varžančios (ribojančios) jėgos.

Rusų kriminologas V. I. Polubinskij, atlikęs 1600 bylų (nužudymų ir sunkių kūno sužalojimų) analizę, nustatė, kad nuo 30 iki 50 proc. atvejų pačios aukos tyčiais arba neatsargiais veiksmais padėjo nusikaltėliui jas viktimizuoti. Nusikaltimų aukų veiksmai iki nusikaltimo pasireiškė įžeidinėjimu, grasinimais, netgi nusikaltėlio užpuolimu, taip pat rodyta tam tikra nusikaltimo aukos iniciatyva.

JAV sociologas – kriminologas T. D. Mietheas nurodo, kad aukos elgesys ir skatinamojo, inicijuojamojo pobūdžio veiksmai nužudymų atvejais būna nuo 22 iki 38 proc. Tik 20 proc. visų nužudymų atvejų auka ir nusikaltėlis nebuvo pažįstami.

D. Pokorny tyrimai nurodo, kad dauguma nužudymų padaroma tarp 8 valandos vakaro ir 2 ryto. Nužudoma šalia namų, savo namuose, labai retais atvejais nusikaltėlio namuose. Daugeliu atvejų auka bei nusikaltėlis pažįsta vienas kitą, dažnai gyvena netoliese, t.y. kaimynystėje.⁵

Jau penktajame dešimtmetyje pradėti pastebėti nusikaltėlio ir nužudymo aukos ryšiai, tokie kaip giminystė, pažįstamumas, amžiaus panašumai, konfliktiški santykiai ir pan. Juos imta sieti su viktimizacijos procesais.

Daugumos pasaulio valstybių teisėsaugos institucijos ir visuomenė nuolat siekia kiek įmanoma labiau kontroliuoti ir stabdyti nusikaltimus gyvybei. Siekiai reiškiasi įvairiai: nuo žiaurių bausmių, t.y. mirties bausmės taikymo, iki bausmių neišvengiamumo užtikrinimo ar tautos auklėjimo įvairiais būdais. Vis dėlto reiktų sutikti, jog siekiant suprasti kokį nors reiškinį ir norint jį kontroliuoti, būtina išaiškinti jo priežastingumą, vyksmą, proceso ypatumus ir pan. Todėl baudžiamosios atsakomybės klausimai ar bausmių griežtinimas šiuo atveju negali būti prioritetingi nagrinėjimo dalykai.

Analizuojant tiek statistinius duomenis, tiek atlikto tyrimo rezultatus, paaiškės, kiek atitinkamos interakcijos rūšis ar jos dinamika reikšminga nužudymu ar neatsargiu gybybės atėmimu

⁵ Uscila R. Viktimologijos pagrindai : nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje : mokslinis - metodinis leidinys. Vilnius : Mokslo aidai, 2005. P. 77-83.

pasibaigusiam įvykiui. Visgi prieš pradėdant tyrimą, reiktų aptarti svarbius ir lemiančius darbe daromų išvadų tikslumą bei kokybę momentus.

Pradedant gilintis į dviejų žmonių santykius, ypač nusikaltimo atveju, susiduriama su daugeliu sudėtingų veiksnių, iš kurių interakcijos analizei galima būtų išskirti šiuos:

1. Psichologinis momentas. Nagrinėjant aukos ir nusikaltėlio interakciją, nepamirština, jog interakcijos subjektai – maistančios, jaučiančios asmenybės. Kiekvienas žmogaus poelgis (taip pat ir nusikaltimas), visuomet yra lydimas įvairių psichologinių būsenų: emocinės būklės, gyvenimo džiaugsmo suvokimo ir patyrimo, neigiamų jausmų ir pojūčių valdymo bei išraiškos ir t.t
2. Išorės įtakos momentas. Visuomet svarbu išsiaiškinti, kiek žmogaus veiksams turi įtakos jį supančios aplinkybės: žmonės, situacijos, daiktai ir t.t. Žmogus neturėtų būti atskiriamas nuo jam artimos ar jį supančios sferos, t.y. asmens elgesys turi būti nagrinėjamas jį supančios aplinkos kontekste.

Atkreipiant dėmesį į minėtus veiksnius, darbe atliekamas tyrimas ir daromi apibendrinimai tam tikrais atvejais turėtų būti sąlyginiai. Nepamirštant neišvengiamo sąlyginumo, galima tikėtis teisingų ir pagrįstų išvadų atskleidžiant nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcijos turinį.

1.2 Interakcija nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų atvejais: susieti ar atriboti?

Neatsargių gyvybės atėmimų kasmet įvyksta 14 kartų mažiau nei tyčinių nužudymų. Darbo tyrimui reikšmingas Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse (toliau BK) įtvirtintas neatsargus nusikaltimas, kai dėl to žūsta žmogus, numatytas 132 str. Oficialūs duomenys apie šios nusikalstamos veikos interakcijos subjektus iš esmės nekaupiami. Mokslinės literatūros neatsargių gyvybės atėmimų tema taip pat nėra daug.

Tokia situacija yra todėl, kad paprastai neatsargūs nusikaltimai laikomi atsitiktinumu, net painiojami su kazusu – tiesiog įvykiu. Šiuos nusikaltimus tiriantys pareigūnai mažai gilinasi į jų atsiradimo priežastis, juo labiau į nusikaltimo subjektų santykius.

Atsitiktinumu daugiau galima laikyti Baudžiamojo kodekso 281 str. numatytą veiką, kai padaromas kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimas, dėl kurio neatsargiai atimama gyvybė. Šiuo atveju nagrinėti interakcijos turinį nėra tikslinga. Šiuos nusikaltimus lemia dažniausiai atsitiktiniai ir neartimi, net neturintys reikšmės interakcijos subjektų santykiai, t.y. ryšys, paprastai neturintis įtakos būtent šiai nusikalstamai veikai atsirasti. Kaip bebūtų, visgi interakciją galima įžvelgti ir šiuo atveju: čia taip pat galimi santykiai (nors ir trumpalaikiai) iki nusikalstamos veikos, pvz. iki automobilių susidūrimo vieno iš eismo dalyvių

provokaciniai veiksmai, pasireiškiantys apsižodžiovimu, keiksnojimu, tarpusavio žeminimu ar tyčiojimusi ir pan., gali turėti įtakos rizikingam vairavimui. Kitas atvejis, kai šalia automobilio vairuotojo sėdintis asmuo gali daryti tam tikrą įtaką būsimam kelių eismo taisyklių pažeidėjui: galbūt vairuotojo veiksmai priklausys nuo subjekto siejančio ryšio. Tikėtina, kad automobilyje esant šeimos nariui, sąmoningai, o kartais ir ne, elgiamasi atidžiau, atsargiau. Bet nebūtinai. Todėl tokio pobūdžio interakciją galėtumėme pavadinti atsitiktine arba ribine. (Darbe šio nusikaltimo subjektų interakcija nebus nagrinėjama).

Griežtos nelygybės tarp tyčia ir neatsargiai padarytų nusikaltimų žmogaus gyvybei „dėti“ negalima. Iki nužudymo momento nusikaltėlis dažnai tyčia nori nuskriausti auką, o tik vėliau paaiškėja, ar pats gyvybės atėmimas buvo pagrindinis nusikaltėlio tikslas. Vėlgi, vidiniai nusikaltėlio motyvai, visiškai atitinkantys tikrovę, taip ir gali likti neatskleisti. Sunku nustatyti, ar nužudymas padarytas tyčia, ar dėl neatsargumo. Remiantis Lietuvos teismų praktika⁶, pastebėtina:

- Pradedant ikiteisminį tyrimą, asmeniui dažniausiai pareiškiamas įtarimas ne dėl neatsargaus, o dėl tyčinio gyvybės atėmimo;
- Būtina surinkti pakankamai įrodymų, kad asmeniui galima būtų inkriminuoti tyčinį nužudymą; vis dėlto praktiškai viskas atrodo atvirksčiai – turi pakakti įrodymų, kad padaryta būtent neatsargi veika;
- Neatsargus gyvybės atėmimas padaromas labai panašiomis aplinkybėmis kaip ir tyčinis nužudymas: ypač turi įtakos alkoholio vartojimas ir konfliktas, dėl ko kyla pyktis ir agresija.

Pavyzdžiui, situacija, kai keli asmenys tarpusavyje susiginėja, apsižodžiuoja, tyčiojasi vienas iš kito ir tai perauga į susistumdymą. Vienas iš konfliktuojančių asmenų smogdamas parbloškia kitą ant žemės. Parbloškstasis padaro tą patį, tačiau antrajam nepasiseka - krisdamas į grindinį jis susižaloja galvą ir miršta. Kaip spręsti šios interakcijos specifiką? Staigus konfliktas, provokacija ir t.t. Bet kaip vertinti kaltinamojo kaltę, motyvą ir tikslus. Gali būti, jog nužudyti vienas kito susiginčiję asmenys nenorėjo. Tuo labiau, jei (tiek kaltinamojo, tiek nukentėjusiojo požiūriu) tokiu būdu aiškintis santykius yra įprasta. Dar įdomiau, jei jie buvo draugai, bet susipyko ir pan. O kaltinamasis prisiekia tenorėjęs pamokyti, atkirsti atgal, bet nesitikėjęs, kad nukentėjusysis krisdamas susižalos galvą bei neteks gyvybės. Teismas sprendžia, kokia nusikaltusiojo kaltė. Galbūt kaltinamasis nesako tikrų motyvų (dėl ilgalaikio pykčio, keršto, pavydo ir pan.) ir jam nerūpėjo, ar sunkiai sužaloti ar nužudyti asmenį (tokiu atveju kvalifikuotina pagal kilusius padarinius), arba nutaikęs tinkamą progą pasinaudojo ir smogė numatydamas pasekmes.

Nagrinėjamai problemai ne tiek svarbi kvalifikacija, kiek interakcijos vystymasis, ypatumai, turinys ir reikšmė. Svarbu suvokti, kad dažnai nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų

⁶ Kasacinės bylos: Nr. 2K-647/2001; Nr. 2k- 237-2005; Nr. 2K-621/2007;Nr. 2K-354/2007 ir kt.

atvejais interakcija gali būti labai panaši. Todėl ryšio ir santykių nustatymo požiūriu drąsiai galima tiek tyčios, tiek neatsargumo atvejus nagrinėti kartu, žinoma, kiek įmanoma labiau išvelgti ir atskleisti galimus skirtumus.

Pastebėtina, kad subjektų interakcijos turinys (nusikaltimo ir aukos sąveika, ryšio pobūdis, santykių formavimasis ir kt.) nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų atvejais būdingas ir kitoms nusikaltimų rūšims, ypač smurtiniams nusikaltimams. Sužalojant žmogų (pvz., trys dūriai į pilvo sritį), nusikaltimas gali būti kvalifikuojamas kaip sunkus sveikatos sutrikdymas arba pasikėsinimas nužudyti. Tikėtina, kad smogdamas ne vieną ir ne du smūgius į gyvybiškai svarbią vietą, asmuo suvokia realią mirties galimybę, bet į priekį negalvoja. Kita vertus, jei nusikaltėlis nori nužudyti, bet dėl nuo jo nepriklausančių priežasčių to padaryti nepavyksta, - veika bus laikoma pasikėsinimu nužudyti.

Teisėsaugos institucijų pareigūnai, norėdami tinkamai kvalifikuoti veiką, turėtų gilintis ir tirti ne tik įvykio aplinkybes – laiką, vietą, būdą, įrankius, – bet ir nusikaltėlio bei aukos santykius, konflikto pobūdį, priežastis.

2. NUSIKALTIMO AUKOS IR NUSIKALTĖLIO INTERAKCIJOS RŪŠYS

2. 1 Interakcijos klasifikavimas

Jau kelis dešimtmečius atliekami viktimologiniai - sociologiniai tyrimai leidžia išskirti nagrinėtinas interakcijos rūšis nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų atvejais.

Užsienio mokslinėje literatūroje galima atrasti tik bandymus klasifikuoti nusikaltėlio ir aukos interakciją. V. I. Polubinskij išskiria tris interakcijos rūšis: apibrėžtą, nulemtą ir atsitiktinę. L. V. Frankas nurodo, kad „bazinis“ interakcijos kvalifikavimo pagrindas yra aukos ir nusikaltėlio socialinių ryšių pobūdis (giminaičiai, šeimos nariai, kaimynai, bendradarbiai ir t.t.)

Tuo tarpu Lietuvoje R. Uscila suformuluoja pakankamai išsamią kvalifikaciją ir pateikia šiuos kriterijus:

- a) buvusių ar esamus nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio socialinius ryšius;
- b) sąveikos atsiradimo momentą, trukmę;
- c) nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio ryšių specifiką;
- d) aplinkybes, dėl kurių atsirado interakcija;
- e) interakcijos dalyvių iniciatyvą;
- f) interakcijos šalių santykių pobūdį;
- g) interakcijos šalių santykių „pastovumą“⁷

Nagrinėjant interakcijos turinį ir įžvelgiant kriterijus, pagal kuriuos ji gali būti rūšiuojama, išskirtini pastovūs, padedantys priartėti prie aukos ir nusikaltėlio santykių, sąveikos, kriterijai.. Juos galima pavadinti *bendraisiais* ir išskaidyti:

- Interakcijos šalių amžius, lytis, gyvenamoji vieta;
- Subjektų išsilavinimas, darbinė veikla;
- Subjektų šeiminė padėtis;
- Subjektų kriminalinė praeitis (teistumas);
- Subjektų būklė viktiminio įvykio metu (apsvaigimas nuo alkoholio ar kitų medžiagų);
- Viktiminio įvykio vieta, laikas;
- Kt.

Šie kriterijai negali būti laikomi interakcijos rūšimis, nes atskleidžia faktinius duomenis apskritai, arba apie kiekvieną interakcijos šalį atskirai. Tačiau vėliau jie suartinami, sugretinami, t.y. lyginant abu subjektus, ieškoma interakcijos užuomazgų, kitimo, įtakos jai ir t.t.

⁷Uscila R. Viktimologijos pagrindai : nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje : mokslinis - metodinis leidinys. Vilnius : Mokslo aidai, 2005. P.100, 101.

Konkrečiai interakcijos rūšis reiktų įžvelgti veiksmuose, susijusiuose su abiem interakcijos dalyviais iš karto: viktiminės situacijos sukūrimas, subjektų dalyvavimas viktiminėje situacijoje abiem sąveikaujant. Remiantis tuo, galima išskirti *sąveikos* kriterijus:

- Viktiminio įvykio situacija;
- Subjektų ryšių pobūdis;
- Subjektų elgesio pobūdis;
- Subjektų požiūrio išraiška;
- Santykių pobūdis laiko atžvilgiu;
- Santykių pobūdis kokybės atžvilgiu;
- Konfliktas (jo susikūrimo momentas, vystymosi pobūdis, rūšis ir kt.);
- Kt.

Pateiktos rūšys yra bendro pobūdžio ir tiktų nagrinėti tikriausiai visų nusikaltimų atvejams, taigi ir nužudymams, ir neatsartiemis gyvybės atėmimams taip pat.

Akivaizdu, jog interakcijos rūšys išplaukia iš aukos ir nusikaltėlio santykių (ryšio, sąveikos). Galima laikyti nusikaltimo subjektų santykius problema, kuri skaidoma į dalis. Šių dalių atskira, individuali analizė padeda išsiaiškinti viktiminio įvykio sukūrimo, vystymosi priežastis. Būtina suvokti, jog baigtinis interakcijos klasifikavimo sąrašas vargu ar įmanomas. Minėto ryšio pobūdis, kokybė, tam tikra prasme kiekybė, ypatumai, savitumas ir pan. nėra iškart matoma ir akivaizdu. Nuo tiriančio nusikaltimo auką ir nusikaltėlį bei jų santykius asmens priklausys, kiek daug bus gilinamasi į problemą, atskiras detales, specifiką.

Kruopšti nusikaltimo subjektų interakcijos analizė – tai greitesnis ir tikslesnis nusikaltimo tyrimas, nusikaltimų užkardymo galimybė.

2.2 Interakcijos tipai atsižvelgiant į aukos, nusikaltėlio ir situacijos ypatumus

Užsienio mokslininkai ir tyrėjai pateikia įvairias nužudymų teorijas bei žmogžudysčių formas, siekdami kiek įmanoma geriau paaiškinti nusikaltimų priežastis bei ieškoti prevencinių priemonių nusikaltimams mažinti. Mūsų nagrinėjamai temai svarbios, kaip jas vadina F. Brookman, žmogžudysčių formos. Mokslininkė išskiria šias:

1. Kai žudo moteris;
2. Kai žudo vyras;
3. Kai žudomi vaikai arba kūdikiai;
4. Sudėtinė forma: „serijiniai žudikai“, terorizmas, korporaciniai nusikaltimai⁸;

Prie šių formų dar būtų galima pridurti organizuoto nusikalstamumo žmogžudystes, priskiriant profesionalius nužudymus.

⁸ Brookman F. Understanding homicide. London: Sage publications, 2005. P 186.

Interakcijos analizei šios formos svarbios dėl to, kad kiekvienu šių skirtingų situacijų atveju baigtis ta pati – gyvybės atėmimas, tačiau aukos ir nusikaltėlio ryšys, sąveika ar santykiai gerokai skiriasi. Akivaizdus interakcijos apimties skirtumas: kai kuriais atvejais apskritai sunku nustatyti interakcijos buvimą, pvz., teroristinių išpuolių atvejais.

Norint išskirti galimų interakcijų tipus, būtina apjungti dvi pirmąsias formas, t.y. nepaisant aukos ar nusikaltėlio lyties, pabrėžti dviejų žmonių santykius, pasireiškiančius geranoriškomis, pozityviomis arba konfliktiškomis, neigiamomis savybėmis. Kai nužudomas (arba žudo) suaugęs vyras ar moteris, paprastai (ypač Lietuvoje) tai būna buitinio konflikto atvejis tarp asmenų, kurie arba patys vartojo smurtą, arba buvo smurtauta prieš juos. Dažniausiai šie žmonės būna šeimos nariai arba gyvena kartu. Nužudymai šeimoje ir bendruosiuose namuose A. P. Goldsteino aiškinami dvejopai: 1) Formuojantis pozityviems tarpusavio ryšiams su kitu žmogumi, neišvengiamai tenka atsisakyti tam tikros laisvės, autonomijos dalies (t.y. suvaržyti save), todėl žmonių ryšiai slepia savyje ne tik teigiamas, bet ir neigiamas emocijas; 2) Agresija, dažnai nukreipiama į pažįstamą žmogų, gali būti susijusi su vertybių, normų konfliktu; žmonės nuo vaikystės mokomi kontroliuoti ir slopinti agresyvų elgesį, tačiau kai asmuo yra tarp gerai pažįstamų žmonių jam gerai žinomoje aplinkoje (namuose), atsipalaiduoja, nebe taip kontroliuoja save, taiko nebe tokią stiprią cenzūrą savo veiksams, lyginant su tuo, kaip jie elgiasi tarp nepažįstamų žmonių arba naujoje aplinkoje, todėl vidutinio stiprumo įžeidimai ar grasinimai pažįstamoje aplinkoje atrodo stipresni nei kitomis aplinkybėmis. Naujojoje aplinkoje tas pats įžeidimas atrodo mažiau intensyvus, nes žmogaus dėmesys nukreiptas į kitus objektus arba aplinkos bruožus.⁹ Šeimos narių (arba kartu gyvenančių) žmogžudystei būdinga nusikaltimo subjektų girtavimas, po ko seka smurtinis konfliktas, staiga kilęs noras sužaloti arba atimti gyvybę. Pastebėtina, jog kai kurie autoriai teigia, kad čia dažnai išsipildo tai, ko tikimasi: kai individas ar kultūrinė aplinka numato, kad alkoholio vartojimą seks smurtas, taip dažnai ir įvyksta. Kai smurtas nėra kultūriškai priimtina alkoholio vartojimo pasekmė arba kai jis nėra socialiai pateisinamas, alkoholio vartojimas jo dažniausiai ir nesužadina.¹⁰ Tokį interakcijos tipą galėtumėme pavadinti „**įprastuoju**“. Šiam tipui atskleisti galima panaudoti valstybės oficialiąją statistiką, parodančią aukų ir kaltųjų amžių, lytį, profesiją, užimtumą, pajamas ir kt. Interakcijai tai svarbūs faktoriai, tačiau, nepakankamai informatyvūs, labiau bendro, abstraktaus pobūdžio.

Kitas tipas galėtų atitikti trečiosios formos reikšmę ir vadintis „**dalyvaujant nepilnamečiams**“. Šis tipas turėtų apimti įvairias interakcijos apraiškas, kai auka arba nusikaltėlis yra nepilnamečiai asmenys, t.y. iki 18 metų amžiaus. Žinoma, priklausomai nuo nagrinėjimo aspektų, tikslų ir siekiamų apibendrinimų, amžių galima ar net būtina sugrupuoti, pvz. kūdikiai, vaikai iki 14

⁹Žukauskienė R. Kriminalinio elgesio psichologija : vadovėlis. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 368-370.

¹⁰ Gilligan J. Smurtas : apmąstymai apie nacionalinę epidemiją; iš anglų kalbos vertė Kristina Miliūnienė ir Darius Kaunelis. Vilnius : Vaga, 2007. P. 217.

metų, jaunuoliai iki 18 metų. Neturėtų kilti ginčų, jog esant situacijai, kuomet vaikas yra viena iš interakcijos šalių nužudymo ar neatsargaus gyvybės atėmimo atveju, interakcijos reikšmė, apimtis ir struktūra turi didžiulę reikšmę tiek atskleidžiant nusikalstamą veiką, tiek kuriant prevencines priemones.

1995 – 2001 m. Didžiojoje Britanijoje atlikti tyrimai parodė (čia vaikais buvo laikomi asmenys iki 16 metų), kad berniukai nužudymo aukomis tampa 10 proc. dažniau nei mergaitės. Dažniausi vaikų žudikai jų pačių tėvai.

Vaikui nesulaukus 16 metų, didesnė tikimybė, jog jį nužudys moteris ir tik 3 proc. nužudytų vaikų nusikaltėlė visiškai nepažįsta. Tuo tarpu kai žudikas vyras – nepažįstamų vaikų nužudyta 8 proc.

Pastebėta, jog kuo vaikas jaunesnis, tuo daugiau procentų atitenka moteriai, kaip kaltinamajai padaryta žmogžudyste. Kalbant apie aukas kūdikius – moterys, nuteistos už nužudymą, čia sudaro apie 40 proc., o kai aukoms 14 – 16 metų, jų žudikai vyrai sudaro apie 90 proc.

Apie 6 proc. aukų buvo nužudyti kitų vaikų (tiriamuoju laikotarpiu spęstos 48 bylos).¹¹

Nenuostabu, kad vaikų nužudymų atvejais interakcijos dalyku tampa amžius. Labai sudėtinga, o vargu ar įmanoma, išvelgti aukos įtaką ar poveikį viktimizacijos procesui, kai ji mažametis vaikas. Vis dėlto interakcijos dalykas analizuojamas visai kitaip, jei auka ir (ar) nusikaltėlis jau paaugliai – bebręstančios asmenybės

Serijinio žudiko ir jo aukų interakciją galima būtų pavadinti „**apibrėžta tikslo**“ interakcija. Nusikaltėlis visuomet turi tikslą nužudyti, ir būtent atrinktą pagal atitinkamus kriterijus auką.

Apie serijinius žudikus ir jų nusikaltimus parašyta daug knygų, sukurta įvairių filmų ir apskritai, - tai žiniasklaidos „pučiamų burbulų“, publicistinių laidų penas (ypač būdinga JAV, Rusijai ir kitoms didelėms valstybėms). Svarbu išsiaiškinti dažniausiai pasitaikančius žudiko tikslus ir motyvus, bei aukos galimybes sąlygoti viktimizacijos procesus.

R. M. ir S. T. Holmes'ai išskiria keturis serijinių žudikų tipus ir kiekvienam jų pritaiko atitinkamą aukų pasirinkimo modelį, žudymo motyvus, tikslus, nužudymo priemones ir kitus požymius. Šie pagrindiniai¹² tipai naudojami renkant tyrimų duomenis, kurie atliekami šių nusikaltimų priežastims nustatyti.¹³ Aptartina, koks nusikaltėlio ir aukos interakcijos turinys šio nusikaltimo kontekste.

¹¹ Brookman F. *Understanding hominide*. London: Sage publications, 2005. P 186,187.

¹² Pastaba: šie serijinių žudikų tipai laikomi pagrindiniais, jais remdamiesi kai kurie autoriai išskiria ir serijinių žudikų tipų porūšius (žr. Hickey Eric W. *Serial murderers and their victims*. Belmont (California) : Wadsworth Publishing Company : An International Thomson Publishing Company, 1997. P. 22-23.) Minėtų tipų pavadinimai atitinka A. Pociaus pateikiamą vertimą iš anglų kalbos (žr. Pocius A. *Asmenų, padariusių nužudymus, gyvenimo retrospektyva (kriminologinė analizė) : daktaro dis.soc. mokslai: teisė (01 S) / MRU.- V., 2009. P.)*

¹³ Hickey Eric W. *Serial murderers and their victims*. Belmont (California) : Wadsworth Publishing Company : An International Thomson Publishing Company, 1997. P. 22-23.

a) *Vizualiai motyvuotas tipas*. Tai nusikaltėliai, darantys neapgalvotus nusikaltimus, lemiantys fatališką viktimizaciją. Nusikaltėliui ir jo daromo nusikaltimo aplinkybėms būdingas chaotiškumas, jausmų perteklius, įvairūs patologiniai įsivaizdavimai, spontaniškumas, atitrūkimas nuo realybės. Tai susiję su psichikos ligomis.

Aukos asmenybei nusikaltėlis daug dėmesio neskiria, ji gali būti atsitiktinė, nepažįstamoji, iš kitų niekuo neišsiskirianti. Tačiau erdvė, kur nusikaltėlis „medžioja“ aukas, yra jam patogi, artima ir žinoma, pvz., kaimynystė.

Motyvas ir tikslai čia būtinai vidiniai, psichologiniai, vertybiniai (ne materialūs). Įsivaizduojami demonai, ar kitos nerealios būtybės liepia nužudyti konkrečią auką. Dar įmanoma ir kita situacija – kai nusikaltėlis įsivaizduoja, esą auka yra kažką skolinga¹⁴.

Autorių pateiktose bylose, atskleidžiant šį serijinio žudiko tipą, akivaizdu, jog dažnai auka ir nusikaltėlis pažįstami, išvelgiamas lyg ir kerštas, kurį nusikaltėlis aiškina kaip kažkieno paliepiamą. Taip pat akivaizdi inversija: nusikaltėliai vaikystėje patyrė psichologinį (dažnai ir fizinį) smurtą.

Atlikti autorių tyrimai parodė, jog aukos 20 – 24 metų amžiaus. Nusikaltėlis paprastai vyras, kurio išsilavinimas nesiekia vidurinio. Šie nusikaltėliai dažniausiai yra vieniši, jiems sunkiai sekasi bendrauti su kitais žmonėmis, ypač su moterimis. Mokykloje šio tipo žudikai turėjo daug problemų, susijusių tiek su mokymusi, tiek su drausme.

Siekiant išvengti viktimizacijos, būtina stengtis su skriaudėju susidraugauti, atsargiai vartoti frazes, susijusias su nužudymu, stengtis kalbėti kuo paprastesne, šnekamąja kalba ir, žinoma, neužmiršti, jog galintis nuskriausti greičiausiai yra psichikos ligonis.

b) *Misijos vedinas žudiko tipas*. Šio tipo žudikai nėra psichikos ligoniai. Jie žudo tam tikrą „netinkamą“ grupę žmonių, kuriuos sieja bendri požymiai (tai gali būti tos pačios rasės žmonės, prostitutės, narkomanai, narkotikų platintojai, katalikai, žydai ir pan.). Nusikalstamus veiksmus dažniausiai lemia paties žudiko išgyventa patirtis, jis sąmoningai siekia „naikinti“ nuo žemės paviršiaus, jo nuomone, netinkamus asmenis. Žudikas turi misiją žudyti būtent tam tikros rūšies žmones. Žudikas nesuvokia ir stebisi, kodėl teisėsaugos pareigūnai ir visuomenė smerkia jį už padarytus nusikaltimus – jo manymu, aukos nusipelnė būti nužudytos, o jis visuomenei, tiek dabartinei kartai, tiek ateities kartoms daro paslaugą (pvz., jei žudomos prostitutės, jos nebegalės daugiau užkrėsti lytiškai plintančiomis ligomis sveikų žmonių ir pan.). Žudikas tikina, jog žudyti jam neliepia nei Dievas, nei aukštesnės jėgos: apsisprendimą lemia jo paties gėrio ir blogio suvokimas, vertybinė sistema.

¹⁴ Holmes R. M., Holmes S. T. Serial murder. (Second edition). London: Sage publications, 1998. P. 69.

Misijos tipo serijinis žudikas asmeniškai niekuomet nepažįsta savo aukų, jos visos - nepažįstami asmenys. Aukas gali sieti bendri, žudikui nepriimtini, taip pat tikri ar įsivaizduojami bruožai (rasė, gyvenimo būdas ir t.t.). Šio tipo žudikai turi idealų aukos modelį: aukos turi „netinkamų“ bruožų, nenusipelno gyventi tarp dorų visuomenės narių.

Nužudymo vieta dažniausiai yra artima žudiko aplinkai: jis geriau, patogiau jaučiasi šalia savo darbo, namų, apsipirkimo, laisvalaikio zonų. Pats nužudymo procesas visuomet organizuotas ir suplanuotas.

Misijos vedino tipo žudikų amžius svyruoja nuo 25 iki 28 metų. Aukos tuo tarpu būna panašaus amžiaus kaip ir žudikas, išskyrus pirmąją auką, kuri paprastai jaunesnė už žudiką ir jauniausia iš visų kitų aukų.

Žudikai dažniausiai vidutinio (aukštesnysis išsilavinimas, aukštojo mokslo pradžia) išsilavinimo vyrai. Šio tipo žudikai neturi antrosios pusės (žmonos), tačiau periodiškai bendrauja su kitos lyties atstovais. Gyvena kartu su tėvais arba tik su motina. Dirba pilną darbo dieną privačiame sektoriuje.

c. Hedonistinis tipas. Šis tipas dar rūšiuojamas pagal savo pobūdį:

- Aistra žudyti;
- Jaudinanti žmogžudystė;
- Žudymas dėl patogumo.

Hedonizmas – tai agresyvi veikla siekiant pasitenkinimo.

Žudymas dėl aistros – labiausiai paplitusi visuomenės tarpe serijinio žudiko rūšis. Šiam tipui būdinga lytinės aistros tenkinimas, ypač, jei auka jau nebegyva. Žudikui būdingas polinkis į alkoholizmą ar narkomaniją. Galima sakyti, jog auka žudoma dėl lytinio pasitenkinimo, ir pats žudymo procesas teikia žudikui malonumą.

Kadangi lytinis aktas yra sudedamoji nusikaltimo dalis, auką žudikas renkasi pagal idealų aukos modelį. Nusikaltėlis būtinai turi jausi aukai seksualinį potraukį. Tai gali lemti aukos plaukų spalva, kūno dalys (dalis), ar koks nors bruožas, kuriuo žavisi žudikas. Auka parenkama neatsitiktinai, nors yra nepažįstama žudikui. Nužudymo procesas visuomet suplanuotas ir organizuotas.

Žudikas renkasi koncentruotą aukos paieškos ir žudymo vietą. Siekdamas suklaidinti teisėsaugos institucijas, jis iš anksto žino, kokia informacija ir kaip dalinasi vietos policijos nuovados ir pan.

Žudiko, paprastai vyriškos lyties, amžius 32 – 36 metai. Jis žemesnio nei vidutinio išsilavinimo – vidurinio, ar žemesnio nei vidurinio. Žudikai dažniausia vienturčiai arba nedidelės šeimos nariai, dirba pastovų, su fizine veikla susijusį, darbą.

Auka dažniausiai pati lankosi žudiko pamėgtose, jam artimose vietose.

Jaudinančių žmogžudysčių vykdytojai paprastai mėgaujasi žudymo procesu. Kai tik auka miršta, žudikui malonumo procesas baigtas ir auka nebetenka prasmės.

Auką žudikas renkasi labai kruopščiai iš nepažįstamų rato ir dažniausiai kelias savaites ją stebi. Auka būtinai turi turėti tam tikrus žudikui svarbius bruožus, vėlgi tai gali būti plaukų spalva, apranga, kūno sudėjimas ir pan.

Aukos tiek medžiojamos, tiek žudomos ne konkrečioje vietoje, paprastai kaskart skirtingoje, bet žudiko manymu, pritaikytoje jo tikslams, vietoje.

Žudiko amžius svyruoja nuo 20 iki 30 metų. Dažniausiai tai vienišas, paprastai turintis seksualinių problemų asmuo, turintis žemesnę nei vidurinę išsilavinimą. Tikėtina, jog tokių asmenų šeimos yra nedarnios.

Patogaus nužudymo motyvai dažniausiai šie: dėl materialinės gerovės, verslo tikslų, kitų materialių siekių, kurie įgyvendinami nužudžius atitinkamą žmogų.

Auka paprastai pažįstamas asmuo, nes būtent iš jo mirties norima pasipelnyti, pasinaudoti jau „patogia“ dėl jo mirties padėtimi.

d) Orientuotas į jėgą (kontrolę) tipas.

Šiam tipui priskirtini žudikai laikomi labiausiai negailestingais iš visų serijinių žudikų. Šių žudikų metodai labai žiaurūs ir sadistiški. Iškrėpęs seksualinis potraukis ir neįveikiamas potraukis žudyti, sunkiai suprantamas elgesys. Jie gudrūs, klastingi ir labai sumanūs, ilgesnį laiką nei kiti žudikai lieka nesučiupti, išvengia sulaikymo.

Žudikai išsilavinę, vieniši vyrai, 25 – 30 metų amžiaus. Nusikaltimas visada organizuotas, suplanuotas.

Pažymėtina, kad dažnai serijinių žudikų aukomis tampama stabdant pakeleivingus automobilius.¹⁵

Pastebėtina, jog išvardinti tipai nebūtinai taikomi tik serijiniams žudikams. Juk įmanomas ir toks scenarijus: asmuo, pasirengęs žudyti žmones (atitinkama atranka), bus sučiuptas iškart po pirmojo nužudymo ir nebeturės daugiau galimybės daryti nusikaltimų. Taigi tam tikrus žudikus sąlyginai galime laikyti potencialiais serijiniais žudikais.

Teigtina, kad serijinio žudiko ir aukos interakcija trumpalaikė. Auka neturi laiko analizuoti žudiko veiksmų ir elgesio, bet vienokią ar kitokią įtaką jo veiksams daryti visgi gali. Aukai gali pavykti išsigelbėti tik kontroliuojant situaciją. Jei įtartina, kad žudikas turi psichikos sutrikimų, būtina stengtis neaštrinti konflikto ir elgtis nuolankiai. Žinoma, jei konfliktas perauga į smurtą, arba ketinimą panaudoti seksualinį smurtą, būtina kiek įmanoma labiau priešintis.

Terorizmas – tarptautinio pobūdžio nusikaltimas, sukeltis skausmingas pasekmes įvairiose pasaulio vietose. Televizija ir laikraščiai pastaruosius kelerius metus mirgėte mirga šio

¹⁵ Holmes R. M., Holmes S. T. Serial murder. (Second edition). London: Sage publications, 1998. P. 64-146.

nusikaltimo skelbimu ir analize. Visgi, ar terorizmo atveju egzistuoja nusikaltėlio ir aukos interakcija? Kaip traktuoti vieno savižudžio ir dešimčių žuvusių santykius?

Santykis tarp nusikaltėlio ir aukų (aukos) galėtų būti suprantamas kaip psichologinis, atitrūkęs, nutolęs.

Išvelgiamas netiesioginis konfliktas, pasireiškiantis skirtingų politinių, ideologinių pozicijų išreiškimu per visuomenės informavimo priemones ar valdžios atstovų pagalba ir pan.

Autoriai, analizuojantys terorizmą, nė neužsimena apie auką ir nusikaltėlį kaip vieną darinį. Vyrauja nuomonė, kad teroristui apskritai įtakos auka padaryti negali, kadangi šis jau ilgai iki išpuolio suplanuoja ir apsisprendžia nužudyti. Visgi ne visi išpuoliai panašūs į visiems žinomą 2001 m. rugsėjo 11 d. tragediją Niujorke. Kartais apie išpuolį įspėjama viena iš aukų ir nuo jos elgesio priklauso jos pačios bei kitų viktimizacija. Taip pat mokslininkai pateikia aibę, atrodo elementarių ir visiems suprantamų, apsaugojimo nuo terorizmo priemonių: būti budriems, atsargiems, nesivelti į keblias situacijas, labiau pasitikėti teisėsaugos institucijomis ir t.t.¹⁶

Terorizmą reiktų priskirti prie „**masinės**“ interakcijos tipo, kuris turėtų apimti nusikalstamas veikas, kaip pvz., mokinys nužudo savo bendramokslis ir mokytojus (skaudi ir besiplečianti praktika), kai darbuotojas nužudo ne vieną kartu toje pačioje darbovietėje dirbantį kolegą pan.

Kai žudo moksleivis, t.y. nepilnametis asmuo, negalime paneigti, jog jo veiksmų eigą lemia daugybė paauglišką patirtį sąlygojančių veiksnių. Dažnai dėl jaunuolio padarytų nusikaltimų, kurie paprastai pasibaigia savižudybe, atsakomybę turėtų prisiimti ne tik jo tėvai, šeima, artimų draugų ratas, bet ir mokytojai, iš dalies ir visuomenė. Vis gi, kodėl aukomis tampa tam tikri mokytojai, ir dar keisčiau – bendraamžiai.

Nepaslaptis, kad jaunuoliui mokytojas, tėvai ir apskritai suaugę žmonės paauglystėje ne visuomet laikomi autoritetais. Taip yra dėl bendravimo stokos, nuolatinio kritikavimo, psichologinio (galimai ir fizinio) smurto, moralinio spaudimo, reikalavimų, pamokymų, taisyklių prikaišymo ir t.t.

Tuo tarpu bendraamžiai – dažnai atrodo tas pačias problemas turintys jaunimas – vieni žiauriausių vertintojų. Jaunimo tarpe visuomet egzistuoja „sava“ kompanija, aprangos „kodai“, mada, nevykėliai ir kitokios kategorijos, ko pasekmė – jau ne naujiena ne tik užsienyje, bet ir Lietuvoje tapusios patyčios – labai sunkiai jaunam žmogui įveikiama kliūtis. Taigi nieko nuostabaus, kad dar nesubrendusi ir nepatyrusi asmenybė sunkiai įsivaizduoja galimas racionalias išėitis, greitai ir negrįžtamai praranda pasitikėjimą kitais ir savimi, ko padariniai gali būti žiaurūs – savižudybė ar žmogžudystė.

Išskirtinas ir „**patyrusio subjekto**“ interakcijos tipas. Šiam tipui būdingos žmogžudystės, kai nusikalstamo prieraišumo pagrindu atliekamos hierarchiškai „svarbesnių“ grupuotės narių

¹⁶ Ольшанский Д. В. Психология терроризма. Санкт-Петербург : Питер, 2002.С. 258, 259.

įsakymai. Šiuo atveju žudomi kitų grupuočių nariai, kai vėlgi dėl nusikalstamų veiksmų nepasiskirstymo, „nesuvestų sąskaitų“ aiškinamasi santykius būtent „pašalinant“ nereikalingą žmogų. Šiuo atveju aukos ir nusikaltėlio asmenybės panašios savo gyvenimo būdu, požiūriu į socialinius santykius, pavaldumu kažkokiam autoritetui ir pan.

Kita situacija būna tuomet, kai žudomi prieš tai persekiojami, reketuojami žmonės, dažniausiai verslininkai, nepaklūstantys ar nevykdantys grupuotės reikalavimų. Tokia situacija būdinga tuomet, kai valstybėje glaudus organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos santykis, tada auka bijo kreiptis pagalbos į teisėsaugos institucijas ar tiesiog niekuo nepasitiki.

Prie šio tipo priskirtinos ir profesionalios (užsakomos) žmogžudystės. Šiuo atveju reiktų kalbėti apie aukos ir užsakovo interakciją, nes vykdytysis nužudymą – tai tarsi pasirinktas žmogžudystės įrankis. Auka ir užsakovas (dažnai ir pats vykdytojas) priklauso tai pačiai socialinei grupei. Potencialių aukų ratas ribotas, dažniausiai tai: verslininkai, įmonių vadovai, valstybės tarnautojai, žurnalistai, nusikalstamo pasaulio autoritetai ir kt. Nepaisant aukos statuso, užsakymo nužudyti priežastys paprastai susijusios su neteisėta veikla arba neteisėtais būdais įsigytais materialiais objektais.

Auką ir nusikaltėlį (užsakovą nužudyti) dažniausiai sieja legalūs (darbo partnerystė ir kt.) arba neteisėti (pvz., reketas) verslo santykiai, buitiniai (turto, testamentu pasidalinimas), asmeniniai santykiai, taip pat kiti neteisėto pobūdžio ryšiai.

Pažymėtina, kad auka dažnai būna perspėta arba įtaria apie galimą viktimizaciją.¹⁷

Apibendrinant galima pasakyti, jog be minėtų tipų galima būtų išskirti ir daugiau, vis dėlto išskirtini aktualiausi tipai (modeliai), pasižymintys specifiškumu ir leidžiantys susipažinti su užsienyje atliekamais tyrimais.

---

¹⁷ Локк Р. В. Заказные убийства : (криминологический анализ) : [учебное пособие]. Москва : Былина, 2003. С. 101-104.

3. MOKSLINIAI POŽIŪRIAI Į ASMENIS, PADARIUS NUŽUDYMUS IR NUŽUDYMŲ AUKAS

Nusikaltėlio ir aukos ryšius bei santykius lemia tiek juos supančios aplinkybės, tiek kiekvieno jų atskirai siekiai, norai ir tikslai. Kodėl vienas tampa žudiku, o kitas auka? Akivaizdu, jog dar iki susiformuojant šių žmonių interakcijai, įtakos žingsniams iki jos gali turėti tiek nusikaltėlio retrospektyva, tiek asmens viktimizacijos tikimybė.

Vieni mokslininkai, ieškodami nusikaltimų ir jų padarinių priežasčių, analizuoja aukos elgesį, asmenybę ir visa, kas su ja susiję, tuo tarpu kiti – dėmesio centre palieka nusikaltėlį. Analizuodami nusikaltėlio praeitį, gyvenimo būdą, asmenybės formavimosi specifiką ir pan., bando ieškoti atsakymų į iškeltus nusikaltimų darymo klausimus.

Lietuvoje A. Pocius atliko žudikų gyvenimo retrospektyvos kriminologinę analizę. Didelį dėmesį skyrė mokslininkų sukurtoms teorijoms, siejančiomis asmenį su nužudymu. Kai kurios aptartinos dėl nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcijos atskleidimo.

Socialinės – kultūrinės nužudymo teorijos teigia, jog toks nusikaltimas kaip nužudymas gali būti individualios socialinės aplinkos pasekmė. Manoma, jog socialinė aplinka yra vienas iš pagrindinių faktorių, kodėl asmuo padaro nusikaltimą.

Anot T. Hirchi, asmens nusikalstamas elgesys priklauso nuo socialinių ryšių su visuomene tvirtumo, įsipareigojimų jai. Kuo ryšys tvirtesnis, t.y. paisoma visuomenės pripažįstamų standartų abipusiu pagrindu, tuo mažesnė tikimybė, kad asmuo įsitrauks į kriminalinę veiklą.

B. L. Danto teigia, jog nuo 25 iki 67 procentų žudikų yra susidurę su prievarta vaikystėje. Šiuo atveju susiduriama su inversijos reiškiniu.

K. Guiterrez – Lobos ir R. Eher, tyrę žudikus, pateikė įrodymus, jog jie niekada nebuvo patyrę normalaus bendravimo su tikru, juos supančiu socialiniu pasauliu. Taip atsitinka dažniausiai dėl to, jog vaikystėje būsimais nusikaltėliais niekas nesirūpina, ko pasekmė – didžiulis konfliktas gyvenimo pradžioje.¹⁸

G. M. Gresswell, C. R. Hollin, M. L. Dietz nuomone, noras būti pastebėtam visuomenės ir žiniasklaidos gali lemti žudikų motyvaciją. Dažnai filmams, informacinės technologijos priemonėmis žudikas pateikiamas kaip pseudodidvyris, kas lemia visuomenės susižavėjimą nusikaltėlio veiksmais.

R. Quinney ir J. Best teigimu, nusikalstamumą ir smurtą visuomenėje skatina vyraujanti socialinė ir ekonominė nelygybė, sukelianti konfliktus tarp socialinių klasių. Vis dėlto, anot J. Gilligan, išskirti vienos „smurtinės“ klasės nereiktų, nes nužudymų pasitaiko visuose socialiniuose sluoksniuose. Tiesiog sunkumus ir krizes lengviau įveikia geresnę tiek finansinę, tiek socialinę padėtį užimantys asmenys.

¹⁸ Pocius A. Asmenų, padariusių nužudymus, gyvenimo retrospektyva (kriminologinė analizė) : daktaro dis.soc. mokslai: teisė (01 S) / MRU.- V., 2009. P. 20-25.

Reiktų pažymėti, kad didžiausią įtaką nusikaltėlio (nebūtinai žudiko) veiksams daro socialiniai – kultūriniai veiksniai, asmenį formuojanti socialinė aplinka.¹⁹ Tuo tarpu mokslinėje literatūroje pateikiamos psichiatrinės, psichologinės, biologinės teorijos paaiškina, kiek įtakos gali turėti asmens psichinė, fiziologinė, psichologinė būklė nusikalstamiems veiksams. Vis dėlto asmens būklė visuomet priklauso nuo socialinės – kultūrinės jį supančios aplinkos, todėl negalima atriboti net ir asmens sveikatos nuo jį supančios aplinkos. Pažymėtina, kad šiuolaikinė kriminologija apskritai nelinkusi išskirti asmens iš visuomenės: kiekviena asmenybė priklauso vienokiai ar kitokiai bendruomenei ir vienaip ar kitaip dalyvauja, bendradarbiauja visuomeninėse srityse.

Galima teigti, kad visuomenė labiau sąlygoja atskirų jos narių psichologinę nei biologinę būklę. Taip pat tikėtina, jog nuo psichologinių veiksnių prasideda praktinis nuomonės, norų ir apskritai požiūrio pozicijos išreiškimas. Pavyzdžiui., nuolat skriaudžiamas (moraliskai ir fiziškai) vaikas laikui bėgant tampa labiau pažeidžiamas, supykęs, nepatenkintas ir sunkiai „įsilieja“ į visuomenės pageidaujamus, teisingais laikomus gyvenimo rėmus. Tikėtina, kad nepavykus tapti „tinkamu“ visuomenėje, jau suaugęs asmuo pradeda maištauti, dažnai ir nusikalsti. Taigi neabejotina, kad žmogų formuoja visuomenė ir žmogus formuoja ją.

Vis dėlto ne visi mokslininkai nužudymų priežasčių ieško nusikaltėlio gyvenimo retrospektyvoje ar jo asmenybėje. Nemažai mokslininkų nužudymo situacijoje nagrinėja aukos elgesį, jos įtaką viktimizacijai, taip pat aukos viktimizacijos tikimybę, remiantis asmenybės ypatumais, t.y. charakterio bruožais, gyvenimo būdu, darbine veikla ir pan.

Pabrėžtina, kad viktiminėje situacijoje nusikaltėlis veikia ne tuštumoje, ne vakuume, o bendradarbiauja, sąveikauja, draugauja arba pykstasi su jo aplinkos žmonėmis. Taigi nusikaltimas taip pat įvyksta ne izoliuotoje aplinkoje, o nusikaltėlį supančioje socialinėje sferoje. Išskiriamos keturios žmonių grupės, su kuriomis nusikaltėlis vienaip ar kitaip sąveikauja, ir jos sudaro inteakcijos sistemą: pirmoji – tai kiti nusikaltėliai, bendrininkai; antroji – šeima, draugai, bičiuliai ir kt.; trečioji – teisėsaugos institucijos; ketvirtoji – tai aukos ir nuo nusikaltimo nukentėję asmenys.

Pagal tai, kurią būtent nusikaltėlis pasirenka auką, išskirtinos trys aukų kategorijos:

- a. Susijusi su aukos socialine padėtimi, socialiniu statusu;
- b. Susijusi su aukos profesija;
- c. Susijusi su asmenybės savybėmis.

Pirmosios dvi kategorijos labiau pritaikytinos turtiniams nusikaltimams, kur aukomis tampa arba pasiturintys žmonės, arba nepilnamečiai ir senyvo amžiaus nesugebantys pasipriešinti asmenys, galiausiai teisėsaugos institucijų pareigūnai, dėl profesijos specifikos nuolat rizikuojantys tapti nusikaltimo aukomis.

¹⁹ Pocius A. Asmenų, padariusių nužudymą, gyvenimo retrospektyva (kriminologinė analizė) : daktaro dis.soc. mokslai: teisė (01 S) / MRU.- V., 2009. P. 20.

Trečiai kategorijai priskirtini asmenys, kurie savo elgesiu provokuoja nusikaltėlių ir tampa jo aukomis. 29 proc. nusikaltimų asmeniui aukos nusikaltimą išprovokuoja pačios. Paprastai tokio pobūdžio nusikaltimai įvykdomi girtavimo metu, o dėl to ne visuomet aišku, kas auka, o kas nusikaltėlis.

Konfliktiškas elgesys taip pat gali lemti nusikalstamą situaciją. Toks elgesys skiriasi tik tuo, kad konflikto metu asmenys daugiau ar mažiau sąveikauja ilgesnį laiko tarpą. Paprastai tai šeiminiai konfliktai tarp sutuoktinių ar vaikų ir tėvų bei kitų giminaičių, kurie lemia vieno iš šeimos narių viktimizaciją.

Neapdairus, neapgalvotas, lengvabūdiškas elgesys, taip pat nepagrįstas pasitikėjimas nepažįstamuoju, lankymasis įtartinose vietose gali lemti nusikaltimą, dažnai vagystę, o tikėtina ir išprievartavimą.²⁰ Žinoma, nepamirština, jog vagystė ar išprievartavimas kartais pasibaigia neatsargiu ar tyčiniu nužudymu.

Literatūroje naudojama viktimeaus elgesio samprata, kuri, griežtai tariant, reiškia „aukos elgesį“. Vis dėlto ši samprata dažniausiai vartojama kaip neteisėto, neatsargaus, amoralaus, provokuojančio ir pan. elgesio išraiška.

Atsižvelgiant į nukentėjusiojo elgesį, galima išskirti tris nusikaltimą lemiančias situacijas:

1. Situacijos, kuriose nukentėjusiojo elgesys provokuojančio pobūdžio – neteisėtas, amoralus.
2. Situacijos, kuriose nukentėjusysis elgiasi neatsargiai, taip sukurdamas palankias aplinkybes veikti nusikaltėliui, pvz., asmeninių daiktų palikimas be priežiūros vietoje, kurioje vagystės tikimybė labai didelė;
3. Situacijos, kuriose nukentėjusiojo elgesys teisėtas, tačiau iššaukia neteisėtus nusikaltėlio veiksmus, pvz., kritikuojamas asmuo gali jausti agresiją kritikuojančiojo atžvilgiu.²¹

Pirmąją situaciją galima laikyti išties realia ir numatoma, t.y. dėl neteisėtų veiksmų ir amoralaus elgesio gali „gimti“ nusikaltimas. Pvz., asmuo, matydamas, kad jo sutuoktinis yra žeminamas (amoralus elgesys) ar jam yra grasinama sutrikdyti sveikatą (neteisėtas elgesys), gali panaudoti smurtą ir sužaloti provokuojantįjį, kuris vėliau tampa auka.

Kitos gi dvi situacijos negali būti traktuojamos kaip nuspėjančios nusikaltimą. „Neatsargumas“ – neapibrėžta sąvoka. Atsargumas neturi ribų ir priklauso tiek nuo asmenybės charakterio bruožų, tiek nuo pažiūrų į vieną ar kitą situaciją. Todėl, kas vienam atrodo „didelė vagystės tikimybė“, kitam gali atrodyti ne. Be to, duoti pastabą netinkamai besielgiančiam asmeniui – taip pat subjektyvus dalykas. Pastaba kartais gali padėti išvengti nusikaltimo, pvz., jaunuolių kivirčą, kuris bet kada gali peraugti į smurtinę situaciją, sukritikavęs asmuo galbūt jį nutraukia, ir taip išvengiama konflikto aukų.

²⁰ Кудрявцев В. Н. Лекции по криминологии. Москва : Юристъ, 2005. С. 83-85.

²¹ Антонян Ю. М. Криминология : избранные лекции. Москва : Логос, 2004. С. 128.

Pirmojoje situacijoje minėta provokacija skirstoma į dvi rūšis:

1. Aktyvi forma – tai nukentėjusiojo veiksmai, keliantys didelę grėsmę gyvybei, kurios provokuojantysis tikisi išvengti, tikėdamasis, jog provokuojamas asmuo dėl socialinės padėties, charakterio ypatumų ar nepakankamos fizinės jėgos nedrįs provokuojančiajam atsakyti prievarta. Buitinio konflikto atveju nukentėjusieji paprastai įsitikinę, kad šeimos tradicijos ar baimė sulaukys provokuojamąjį nuo smurtinių veikslių.
2. Pasyvi forma – sutinkama rečiau nei aktyvi ir dažniausiai susijusi su neįvykdytomis nukentėjusiojo pareigomis, išplaukiančiomis iš visuomeninių, darbo ar šeimos ir kt. santykių, pvz., negražinta pinigine skola.

Pasitaiko ir nesąmoninga provokacija, kai būsimas nukentėjusysis net nesitiki, kad jo neatsargus veiksmas gali iššaukti reakciją, lemiančią pavojingus padarinius. Žmogžudystės, kaip ir daugelio kitų nusikaltimų, aukos, nesuvokdamos galutinių savo poelgio padarinių, nesiima būtiniausių apsaugos priemonių ir sukuria palankią nusikaltimui situaciją.²²

E. O. Alauchanovas išskiria trys aukų tipus: 1) iniciatyvusis – kai aukos elgesys teigiamo pobūdžio, nepavojingas jos pačios atžvilgiu; 2) pasyvusis – kai auka nesipriešina nusikaltėliui (elgesys neskatina nusikaltimo, tačiau jo ir nenutraukia; 3) nekritis – aukoms būdingas neapdairumas, nesugebėjimas tinkamai įvertinti situaciją.

J. I. Jevstratovos atliktų tyrimų duomenimis, 25,1 proc. nužudymų aukų darė įtaka jų pačių viktimizacijai: būdamos apsvaigusios nuo alkoholio, prisidėjo prie „idėjos“ pradėti nusikalstamą veiką.²³

Aukos elgesį, būdą, įpročius visuomet galima sieti su nusikalstama veika: atitinkami aukos veiksmai gali daryti įtaką tiek nusikaltėlio elgesiui, veikslių eigai, tiek ir visai viktiminei situacijai. Deja nužudymų atvejais apie aukos elgesį viktiminio įvykio metu sužinome dažniausiai iš nusikaltėlio, todėl daromos išvados ir apibendrinimai apie aukos elgesį, o būtent, provokacinius veiksmus, konfliktiškumą, amoralumą ir pan., turėtų būti daromi labai atsargiai, nes tikėtina, jog nusikaltėlis geranoriškai neprisiims visos viktiminio įvykio atsiradimo kaltės.

²² Антонян Ю. М. Криминология : избранные лекции. Москва : Логос, 2004. С. 128.

²³ Алауханов Е. О. Криминологические проблемы предупреждения корыстно-насильственных преступлений. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2005. С. 73.

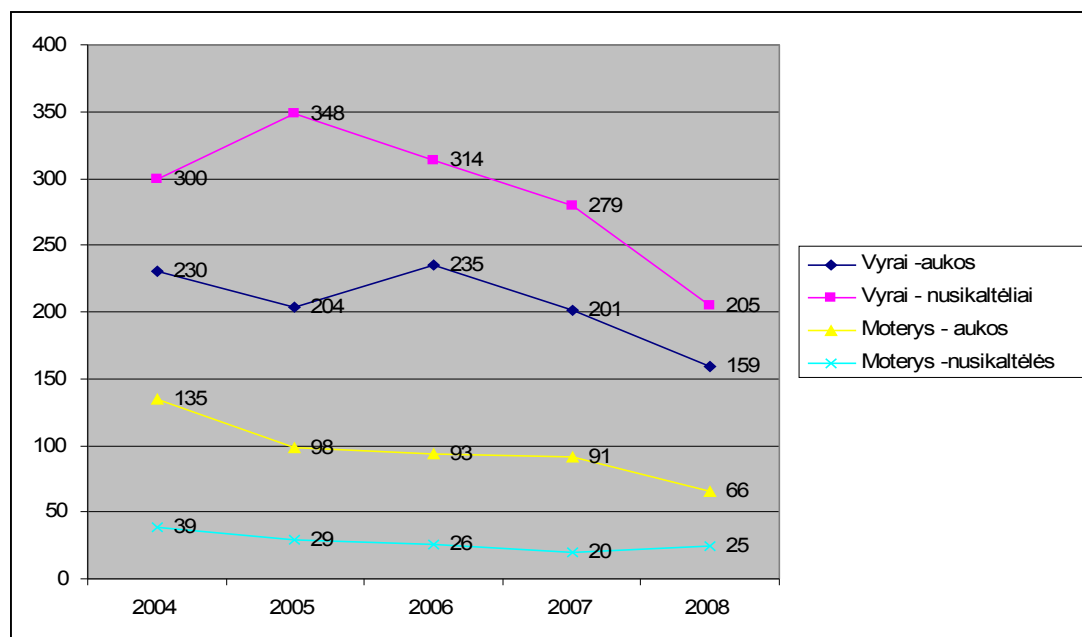
4. NUSIKALTIMO AUKOS IR NUSIKALTĖLIO INTERAKCIJA LIETUVOJE: STATISTIKOS ANALIZĖ

Šiame skyriuje nagrinėjami 2004 – 2008 m. oficialūs Lietuvos statistiniai duomenys, susiję su nužudymų bei neatsargių gyvybės atėmimų aukų ir nusikaltėlių interakcija.

Per tiriamąjį laikotarpį - 5 metus – buvo nužudyti 1029 vyrai ir 483 moterys. Nužudymų aukomis du kartus daugiau tampa vyrai nei moterys. Vyrų, padariusių nužudymus, vidutiniškai 10 kartų daugiau nei moterų žudikių, t.y. moterys sudaro 9, 1 proc. visų padarytų nužudymų.

Per pastaruosius 5 metus pastebima nuo nužudymų nukentėjusių aukų - ir vyrų, ir moterų – mažėjimo tendencija. 2008 metais aukų vyrų sumažėjo 1,4 karto, o aukų moterų – 2 kartus, lyginant su 2004 metais.

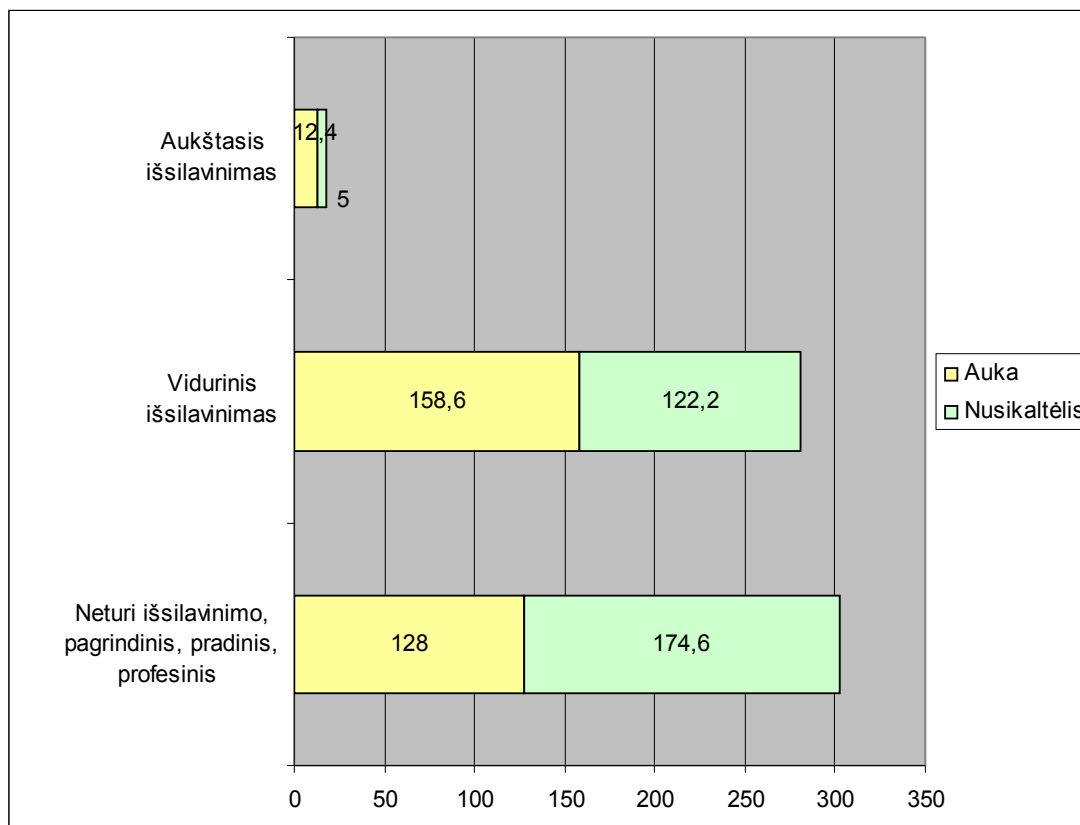
Vyrų žudikų taip pat kasmet mažėja, o moterų žudikių skaičius nežymiai mažėjo tik iki 2007 m., paskui vėl pastebėtina augimo tendencija. Pažymėtina, kad moterys 2004 metais sudarė 13 proc. visų žudikų, o 2008 metais jau 15 proc. (žr. 1 pav.).

1 paveikslas. Nužudymų aukų ir nusikaltėlių skaičius 2004 – 2008 m. (absol. skaič.), paskirstymas pagal lytį

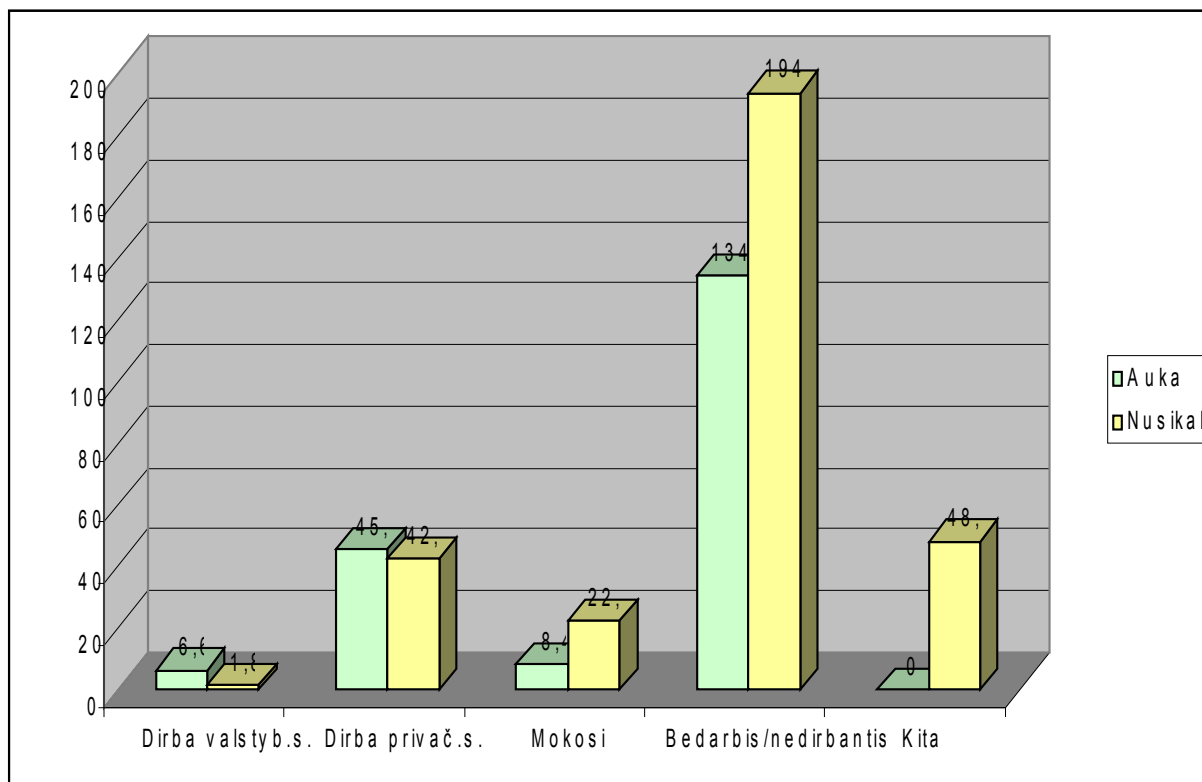
Informatyviausius duomenis apie aukų ir nusikaltėlių išsilavinimą pateikia oficiali statistika. Tiriamojo laikotarpio duomenimis, tiek nužudymo aukų, tiek nusikaltėlių išsilavinimas panašus. Pastebėtina, kad daugiau nei pusė – 56 proc. nusikaltėlių ir net 42, 8 proc. aukų neturi išsilavinimo arba turi pradinį, pagrindinį, profesinį išsilavinimą. Tuo tarpu vidurinį išsilavinimą turi 53 proc. aukų ir 42, 4 proc. nusikaltėlių. Nežymiai skiriasi aukų ir nusikaltėlių turinčių aukštąjį išsilavinimą skaičiai – 1,6 proc. nusikaltėlių ir 4,2 proc. aukų (žr. 2 pav.).

Pažymėtina, kad 2004 -2008 m. pastebima nusikaltėlių ir aukų, neturinčių išsilavinimo arba turinčių pradinį, pagrindinį, profesinį, taip pat vidurinį išsilavinimą, mažėjimo tendencija. Vis dėlto turinčių aukštąjį išsilavinimą tiek aukų, tiek nusikaltėlių nedaugėja – nusikaltėlių, turinčių aukštąjį išsilavinimą, skaičius kasmet mažėja (žr. 1 priedo 2 lentelę „Duomenys apie nusikaltėlius, padariusius nužudymą“).

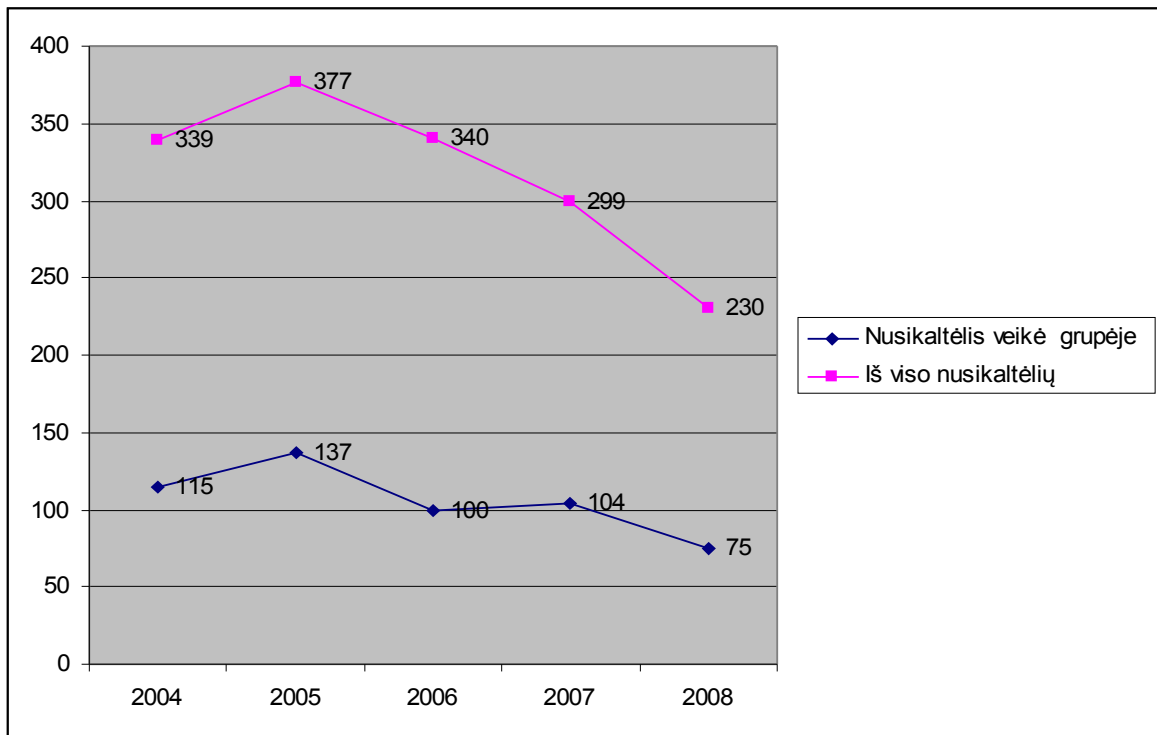
2 paveikslas. Nužudymų aukų ir nusikaltėlių išsilavinimas (2004 -2008 metų vidurkiai)

Statistinių duomenų analizė parodė, jog didžioji dalis nusikaltėlių ir didelė dalis nužudymų aukų, t.y. 44 proc. aukų ir 61 proc. nusikaltėlių, yra bedarbiai ar nedirbantys asmenys. Dirbančiųjų aukų ir nusikaltėlių maždaug 3 kartus mažiau. Apie 15 proc. aukų ir 13 proc. nusikaltėlių dirba privačiame sektoriuje, tuo tarpu valstybiniame sektoriuje dirba apie 2 proc. aukų ir vos 0, 5 proc. nusikaltėlių (žr. 3 pav.).

3 paveikslas. Nužudymo aukų ir nusikaltėlių užimtumas (2004-2008 metų vidurkiai)

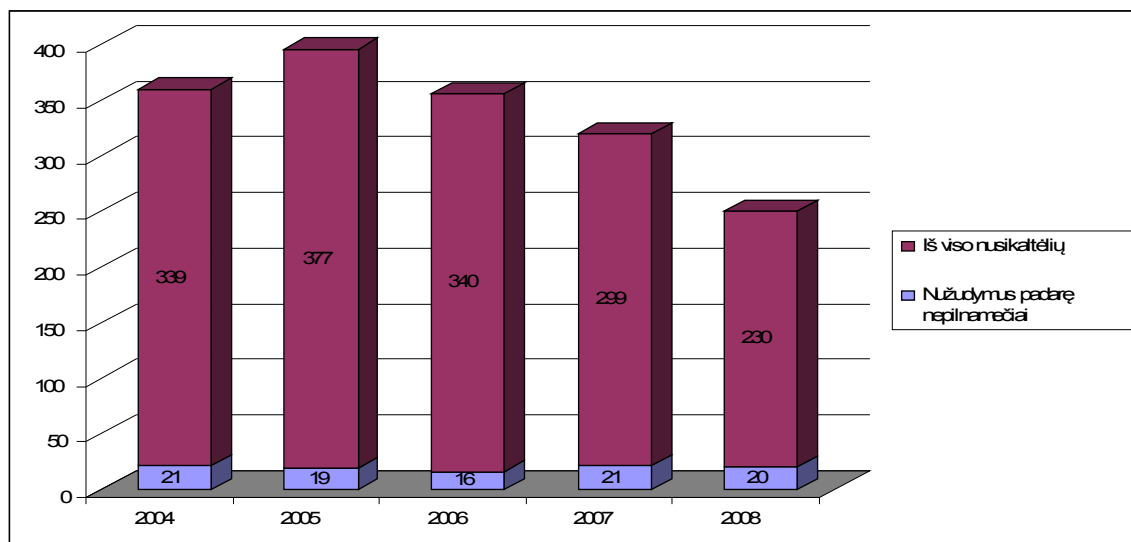
Nužudymai dažniau suvokiami kaip pavienių asmenų padaromi nusikaltimai, tačiau statistika rodo, kad kasmet apie 30 proc. visų nužudymų padaroma grupėje. Taigi beveik už 1/3 nužudymų atsakingi daugiau nei vienas žmogus, ir nužudymas padaromas pavojingesniu visuomenei būdu. Per 5 metus pastebima nužudymų grupėje mažėjimo tendencija. Pastebėtina, kad šios nusikalstamos veikos, padarytos bendrininkų grupės, tolygiai mažėja kartu su nužudymais apskritai. 2008 m. grupinių nužudymų sumažėjo 1,5 karto palyginus su 2004 m., ir beveik tiek pat (1,47 karto) sumažėjo nužudymų apskritai (žr. 4 pav.).

4 paveikslas. Grupėje padaryti nužudymai (2004 – 2008 metų absol skaič.)

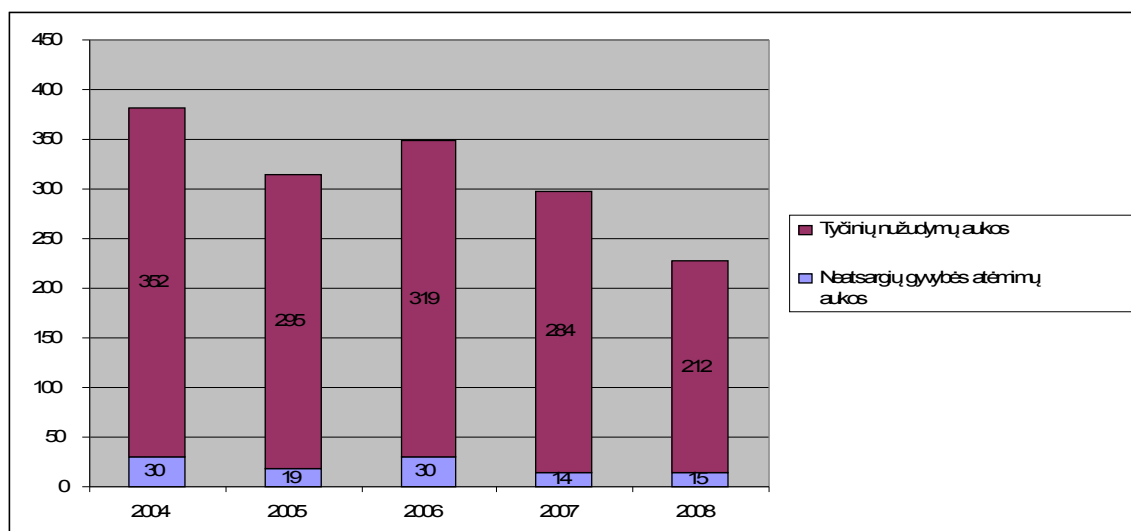
Oficiali statistika neatspindi daugelio mokslininkų tyrimais atskleistos tendencijos: nužudymo metu dažniausiai abu interakcijos subjektai būna neblaivūs. Galbūt dėl to, kad aukos būklė viktiminio įvykio metu neturi įtakos nusikaltimo tyrimui, kvalifikavimui ir nusikaltėlio baudžiamajai atsakomybei, oficiali statistika pateikia pavienius neblaivios aukos atvejus (žr. 1 priedo 1 lentelę „Duomenys apie nužudymų aukas“).

Statistiniai duomenys rodo, kad didėja nepilnamečių, padariusių nužudymus, procentinė dalis tarp visų nusikaltusiųjų. 2004 metais nepilnamečiai, padarę nužudymus, sudarė 6,2 proc. visų žudikų, o jau 2008 metais nepilnamečiai sudaro 8,6 proc. visų nusikaltėlių, t.y. nepilnamečių žudikų skaičius 2008 metais padidėjo 2,5 proc. imant visų žudikų skaičių. Tuo tarpu suaugusiųjų, padariusių nužudymus, kasmet mažėja – 2008 m. jų sumažėjo beveik 1,5 karto palyginus su 2004 metais (žr. 5 pav.).

5 paveikslas. Nepilnamečių padaryti nužudymai (2004 - 2008 metų absol. skaič.)

Pastebėtina, kad aukų, nukentėjusių nuo neatsargių gyvybės atėmimų, skaičius 2008 metais sumažėjo 2 kartus, palyginus su 2004 metais. Visgi 2004 metais neatsargių gyvybės atėmimų aukos sudarė 7, 8 proc. visų, ir nužudymų, ir neatsargių gyvybės atėmimų, aukų, o 2008 metais – 6,6 proc., t.y. sumažėjo 1, 2 proc. Kasmet neatsargių gyvybės atėmimų padaroma apie 14 kartų mažiau nei tyčinių nužudymų (žr. 6 pav.).

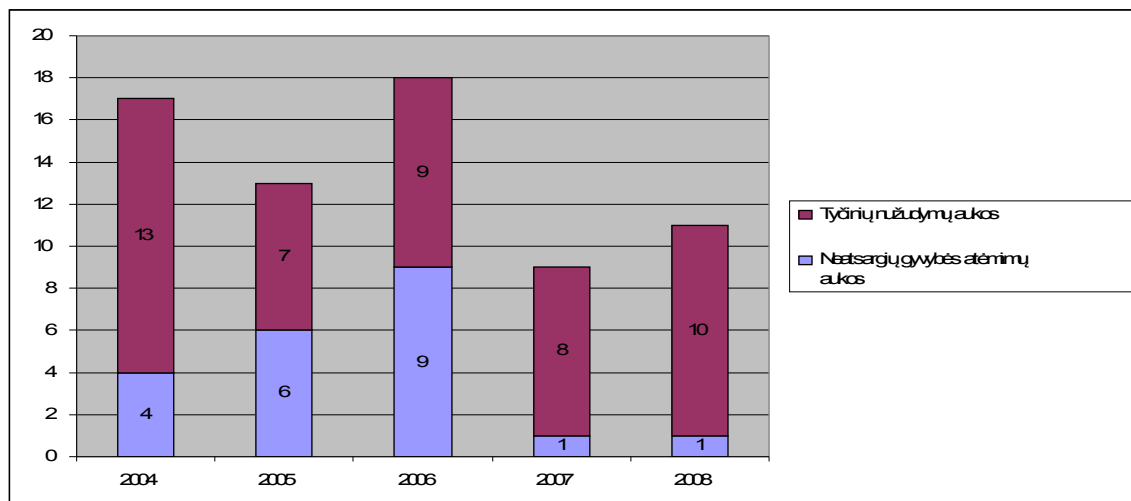

6 paveikslas. Nuo nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų nukentėję suaugę asmenys (18 metų ir daugiau, 2004 – 2008 metų absol. skaič.)

Pažymėtina, kad nors neatsargūs gyvybės atėmimai padaromi daug rečiau, nepilnamečiai nuo jų nukentia panašiai kaip ir nuo tyčinių nužudymų, nors nužudymų padaroma net 14 kartų daugiau

nei neatsargių gyvybės atėmimų. Tai susiję su vaikų nepriežiūra bei visiška priklausomybe nuo suaugusiųjų.

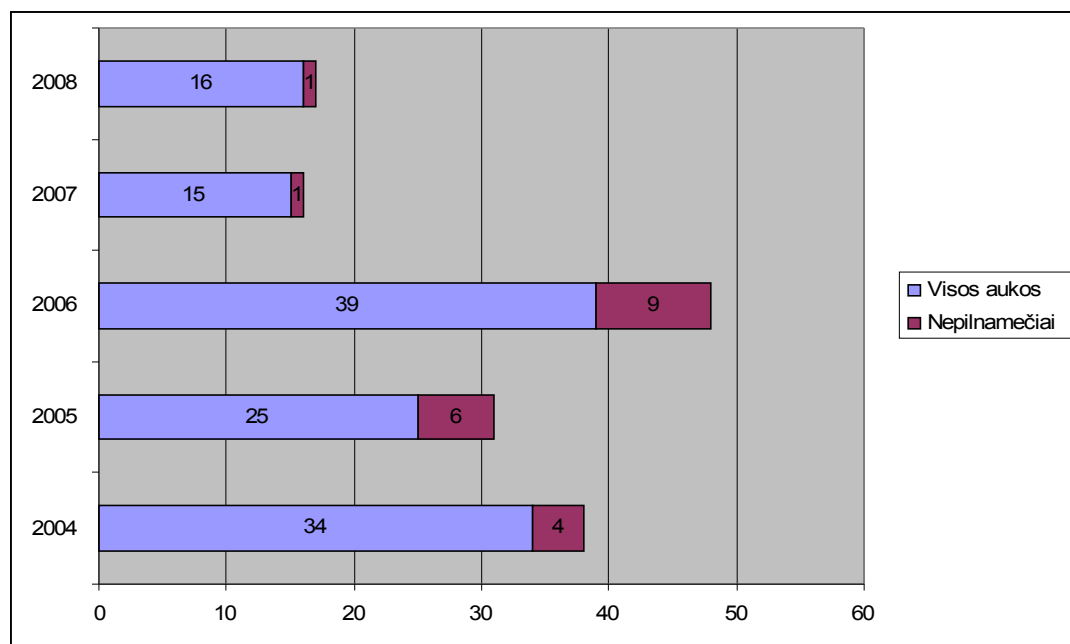
2004 – 2006 metais neatsargūs gyvybės atėmimai kasmet augo: 2004 metais šie nusikaltimai sudarė 23 proc., 2005 metais – 46 proc., ir 2006 metais – 50 proc. visų nusikaltimų gyvybei, t.y. ir nužudymų, ir neatsargių gyvybės atėmimų. 2007 ir 2008 metais neatsargiai atimta gyvybė vos 2 nepilnamečiams, t.y. staigus šios rūšies nusikaltimų sumažėjimas nepilnamečiams (žr. 7 pav.).

7 paveikslas. Nuo nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų nukentėję nepilnamečiai (2004 – 2008 metų absol. skaič.)

Pažymėtina, kad nepilnamečiai, kuriems dėl neatsargumo atimta gyvybė, kur kas dažniau nukentėjo nei tyčia nužudyti vaikai. Taigi ir tarp visų neatsargių gyvybės atėmimų nepilnamečiai, susumavus 5 metų duomenis, sudaro 16 proc., kai tuo tarpu nuo nužudymų nukentėję nepilnamečiai sudaro 3 proc. visų tyčinių nužudymų.

2008 metais neatsargių gyvybės atėmimų apskritai sumažėjo 2,1 karto., o nepilnamečių 4 kartus, lyginant su 2004 metais. Pastebėtina, kad 2006 metais nuo neatsargių gyvybės atėmimų per visus 5 metus aukų buvo daugiausia, ir iš jų 23 proc. sudarė nepilnamečiai (žr. 8 pav.).

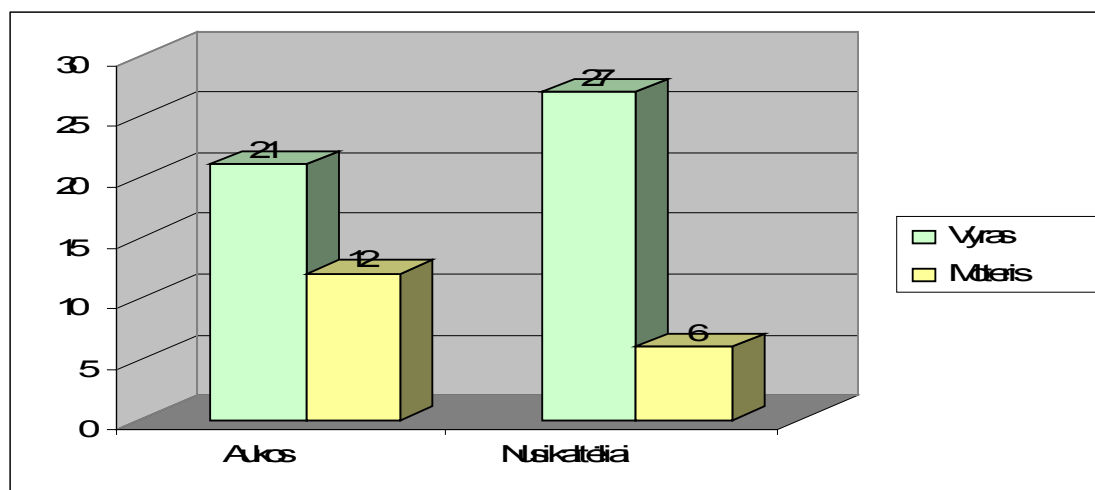
8 paveikslas. Nuo neatsargių gyvybės atėmimų nukentėję asmenys (2004 – 2008 metų absol. skaič.)

5. NUSIKALTIMO AUKOS IR NUSIKALTĖLIO INTERAKCIJOS ANALIZĖ REMIANTIS NUŽUDYMŲ IR NEATSARGIŲ GYVYBĖS ATĖMIMŲ BAUDŽIAMOSIOMIS BYLOMIS

Tyrimui atlikti analizuojami Vilniaus apygardos teismo išnagrinėtų 41 baudžiamosios bylos duomenys (2003 – 2005 metų). Iš jų 33 nužudymų (BK 129 str.) ir 8 neatsargių gyvybės atėmimų (BK 132 str.) bylos.

Tyčiniai nužudymai

Iš 33 nužudymų aukų 21 vyras ir 12 moterų, tuo tarpu nužudžiusiųjų – 27 vyrai ir 6 moterys. Taigi daugiausia nužudo ir būna nužudyti vyriškos lyties atstovai. Tai patvirtina ir daugiametė oficiali statistika.²⁴ Iš diagramos matyti, kad analizuotose bylose nužudytų vyrų ir vyrų žudikų skaičiai panašūs (žr. 9 pav.).

9 paveikslas. Nužudymų aukų ir nusikaltėlių lytis

Nuo nužudymų daugiausia (18 atvejų - beveik 2/3) visų aukų nukentėjo 35 – 54 metų amžiaus asmenys. Galima sakyti, kad nužudyti suaugę, darbingi, bet nedirbantys, patirties gyvenime jau įgiję ir sugebantys apsiginti asmenys. Šio amžiaus grupės nusikaltėliai sudaro 1/3 - 11 atvejų. Tuo tarpu apie pusę visų atvejų nužudymus padarė 19 – 34 metų asmenys. Iš esmės ši amžiaus grupė priskirtina jauniems asmenims, dar vis siekiantiems įsitvirtinti socialinėje aplinkoje. Tokių nusikaltėlių amžiaus pasiskirstymą galima būtų paaiškinti tuo, kad jaunesni žmonės labiau linkę rizikuoti, elgtis spontaniškai, neapgalvota. Taip pat yra galimybė, jog nėra patirties ir pakankamai žinių apie atitinkamų veiksmų pasekmes. Dauguma iš analizuotų atvejų, nusikaltėliai nėra nepagalvoja, nesitiki,

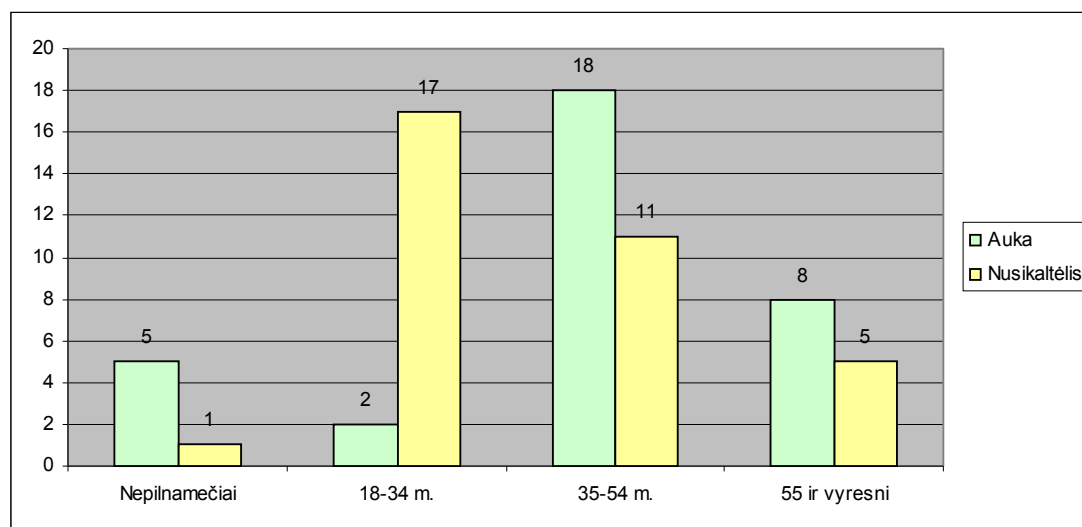
²⁴ Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM 2004-2008 metų ataskaitos (Forma_ NUŽ, periodas 2004-2008m.) http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=8&metai=2009&menu=10&regionas=0&id3=1&idAta=2#Atas-NUZ; prisijungimo laikas 2009-10-01

kad konflikto metu suduotas vienas smūgis gali sukelti mirtį, ypač jei visuomet su kitais žmonėmis santykius linkę aiškintis „kumščiais“. Arba tiesiog „profilaktinis“ peilio nešiojimas kišenėje: apie jį niekad nepagalvojama kaip apie nužudymo įrankį, tuo tarpu konflikto metu, vien peilio parodymas gali sukelti besipriešinančio asmens neapgalvotus veiksmus, juolab jei peiliu smogiama, o dažniausiai į pilvo sritį – gyvybiškai labai svarbius, pažeidžiamus organus – konfliktas baigiasi mirtimi.

Pastebėtina, jog dažnai jaunas žmogus, padaręs nužudymą, save laiko pranašesniu, stipresniu, sumanesniu nei auka. Tuo tarpu vyresnė auka (be minėtų 18 atvejų, dar vyresnės – 8, iš kurių 6 pensinio amžiaus) jaunesnį konflikto dalyvį laiko nepatyrusiu, nesubrendusiu²⁵. Auka siekia pamokyti, reikalauja vienokio ar kitokio elgesio iš nusikaltėlio, o pastarasis priešinasi, laiko auką visokeriopa menkesne. Visa tai gali turėti įtakos tragiškai konflikto baigčiai, kur, akivaizdu, abi pusės aktyvios ir daro įtaka viena kitai.

Iš 33 aukų atsitiktine atranka buvo atrinkti 5 nepilnamečiai, o iš jų 3 kūdikiai. Taigi nuo pačių žiauriausių nusikaltimų neapsaugota jautriausia visuomenės dalis – vaikai. Visi 3 kūdikiai nužudyti vieno iš savo tėvų – 2 aukos nužudytos motinos ir 1 - tėvo. Savo elgesiu vargu ar gebanti daryti įtaką asmenybė gali sukelti priešiškus jausmus patiems artimiausiems žmonėms – tėvams. Tikėtina, jog problema glūdi gimdytojo psichologiniame, emociniame brandume. Visais trim atvejais nužudytų vaikų šeimose būta problemų: tėvams būdingas nesusitvardymas, emocinis nestabilumas, dažnas alkoholio vartojimas, vaiko nepriežiūra, materialus nepriteklis ir kt. Taigi kai nužudomi vaikai, ypač kalbant apie kūdikius, paprastai nusikaltimą padariusio asmens apsisprendimą lemia nusikaltėlio psichologinė būseną bei socialinė jį supanti aplinka (žr. 10 pav.).

10 paveikslas. Aukos ir nusikaltėlio amžius

Labai panaši tiek nužudymo aukų, tiek nusikaltėlių šeiminių padėtis. Beveik 1/3 aukų ir nusikaltėlių turėjo sutuoktinį (-ę). Iš 12 aukų 5 buvo nužudytos savo sutuoktinių, t.y. 5 nusikaltėlių iš

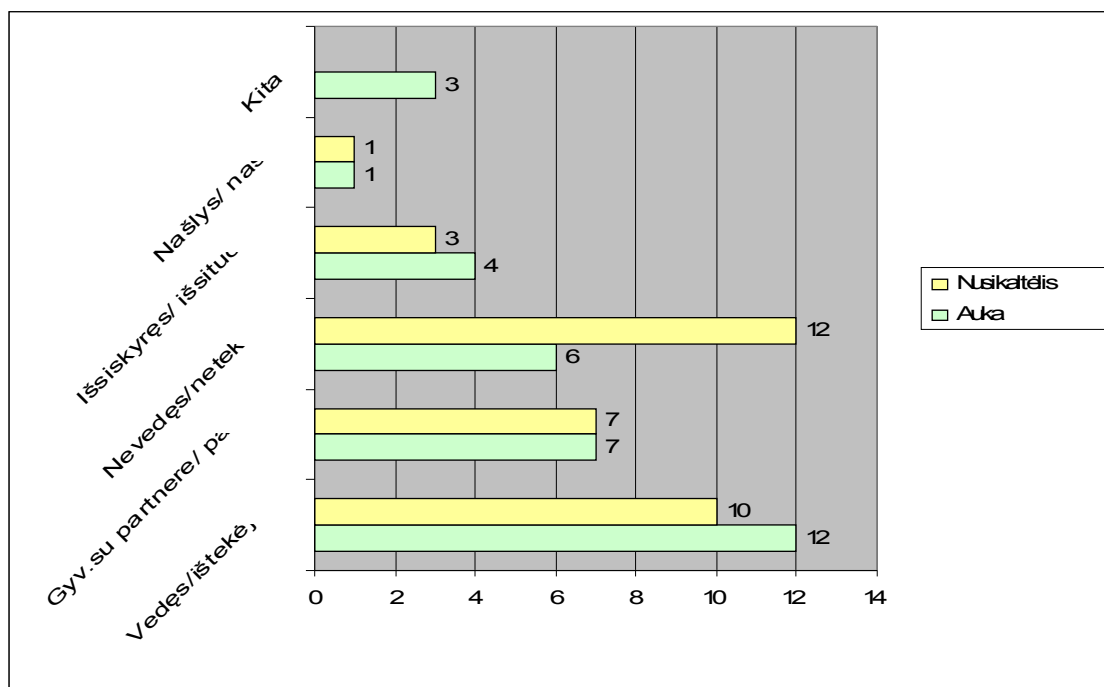
²⁵ Baudžiamosios bylos: 10-1-30072-05; 92-1-00369-04 ir kt.

10. Po lygiai – 7 aukos ir 7 nusikaltėliai gyvena su partneriu (- e), iš kurių 3 aukos buvo nužudytos savo gyvenimo partnerių. Tokį gyvenimo būdą galima priskirti gyvenimui susituokus. Paprastai susituokę asmenys turi tam tikrų įsipareigojimų šeimai ir vienas kitam. Nuolat susidurdami su gyvenimiškais sunkumais, pvz., materialiniu nepriteklumi, žalingais vieno iš sutuoktinių ar abiejų sutuoktinių įpročiais, vaikų auklėjimo problemomis ir pan., tarp sutuoktinių kyla ginčai, vėliau ir konfliktai, galimai vystosi psichologinis, fizinis smurtas šeimoje. Tam tikrais atvejais vystosi nuolatinė įtampa, neapykanta vienas kito atžvilgiu, sąlygota nuolatinių priekaištų, užgauliojimų, patyčių ir pan. Kaip bebūtų gaila, dažną nužudymą, sutuoktinių ir partnerių taip pat, lydi alkoholio vartojimas. Nesprendžiant šeimyninių problemų, kartais konfliktai baigiasi nužudymais.

Maždaug 1/3 nusikaltėlių apskritai nėra ir nebuvo susikūrę šeimos (12 atvejų). Tuo tarpu išsiskyrusių (išsituokusių) ir našlių nusikaltėlių, t.y. jau turėjusių šeimą, - 4 atvejai. Taigi nužudymo metu šeimos neturėjo pusė (16 atvejų) nusikaltėlių ir 1/3 (11 atvejų) aukų. Galimai šeimos neturėjimas lemia mažesnę asmens atsakomybės jausmą, t.y. gali nepakakti motyvacijos gyventi saugiai, atsakingai ar net tvarkingai. Tai pasakytina tiek apie nužudymą padariusius asmenis, tiek apie aukas. Kai asmuo turi dėl ko stengtis, siekti geresnių gyvenimo sąlygų, dirbti, aukotis, tikėtina, kad apskritai vengs keblių, pavojingų ir konfliktiškų situacijų.

Vis dėlto anksčiau paminėti skaičiai apie nužudytus sutuoktinius (partnerius) rodo, kad šeima – kraštutinumų „šaltinis“: arba dėl jos aukojamasi, arba priešingai – atimama gyvybė atrodytų pačiam artimiausiam.

Aukos ir nusikaltėlio interakcijai nužudymų atvejais labai svarbus šeimos faktorius. Nors vertybiniai prioritetai formuojasi jau vaikystėje ir tam turi įtakos besiformuojančio ir beaugančio asmens socialinė, šeimyninė aplinka, toliau subrendusios asmenybės vertybinė sistema „palaikoma“ jam artimų asmenų – dažnai jau nebe tėvų, o sutuoktinio ar artimo draugo. Priklausomai nuo to, kokia emocinė atmosfera vyrauja šeimoje, ir kaip, esant gyvenimiškiems sunkumams, sutuoktiniai vienas kitą palaiko, formuojasi asmens požiūris į daugelį sudėtingų gyvenimo situacijų, išskylančių problemų sprendimo būdus. Suprantama, esant palaikymui asmuo susidūręs su sunkumais nesijaučia vienišas ir silpnas, visuomet orientuojasi į problemų sprendimų būdų alternatyvas. Kitaip tariant, skriaudžiama auka tikėtis palaikymo ir klausysis artimojo patarimų, kas, tikėtina, sumažins viktimizacijos galimybę. Tas pats pasakytina ir apie nusikaltėlius – žinodami ir tikėdami alternatyviais problemų sprendimo būdais, greičiausiai, nesiims smurto ir nežudys žmonių (žr. 11 pav.).

11 paveikslas. Aukos ir nusikaltėlio šeiminių padėtis

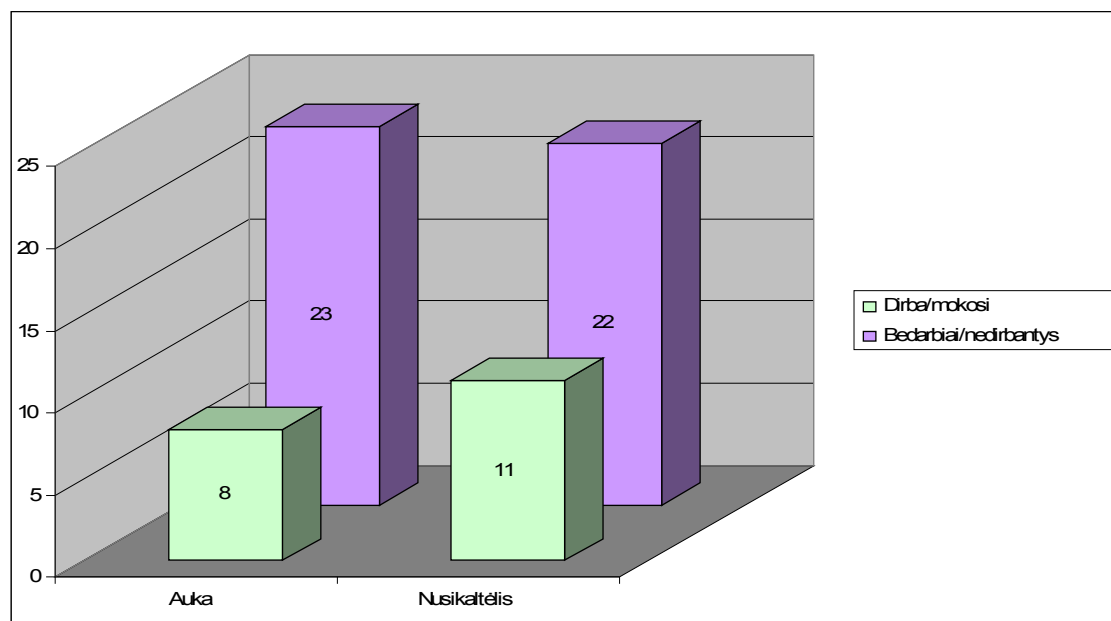
Atliekant tyrimą, buvo renkami duomenys apie aukos ir nusikaltėlio tarpusavio priklausomumą. Faktui, kad kūdikiai (3 atvejai) visapusiškai priklauso nuo tėvų, visiškai nebūtinai kažkokie įrodymai – tai savaime suprantamas dalykas. Visais kitais atvejais, siekiant nustatyti tarpusavio priklausomybę, būtina ne tik nusikaltėlio, liudininkų parodymų analizė, bet ir kiti šaltiniai: nusikaltėlio ir aukos duomenys apie pajamas, laisvalaikį, buitį ir pan. Bylose paprastai ikiteisminio tyrimo pareigūnai nerenka duomenų apie tiesioginį aukos ir nusikaltėlio tarpusavio priklausomumą. Visgi pastebėtina, kad pačiam konflikto susiformavimui tarp aukos ir nusikaltėlio tiek materialinė, tiek tarnybinė ar kitokia priklausomybė tiesioginės įtakos neturi, tačiau visuomet yra galimybė, jog materialinė padėtis, šeimyninės (ar kitokios) hierarchijos egzistavimas gali būti viena iš nuolatinių ginčų, pykčių priežasčių, t.y. tarpusavy nuolat prikašiojama, kas namo „neša“ pinigus, kas „šeimos galva“, kas turi kažkokių teisių, o kas ne. Kita problema – priklausomumo nuo kito asmens vertinimas: retai kada asmuo apskritai linkęs prisipažinti esą nuo kažko priklausomas. Kai nusikaltėlis laiko, kad nuo jo materialiai priklauso auka, ši savo ruožtu tiki, kad jokios priklausomybės nėra, pvz., kai šeimos nario pajamos laikomos visos šeimos bendromis pajamomis (žr. 2 priedo 8 lentelę „Aukos ir nusikaltėlio tarpusavio priklausomumas“).

Panašūs nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio veikla bei užimtumas. Pusė nusikaltėlių ir beveik pusė aukų (17 ir 15 atvejų) - bedarbiai. Iš jų visi nusikaltėliai ir didžioji dalis aukų (9 atvejai) darbingi, tačiau nedirba. Apskritai nedirbančiųjų (bedarbių, namų šeimininkių, neįgaliųjų, valkataujančių) nusikaltėlių yra 22, o aukų 23, t.y. beveik po tiek pat. Taigi 2/3 nužudymų aukų ir nusikaltėlių neturi nuolatinės darbinės veiklos, nėra užsiėmę pajamų gavimo tikslais. Tai gali lemti

asmenybės (tiek aukos, tiek nusikaltėlio) konfliktiškumą, sąlygotą materialinių sunkumų, socialinio atitrūkimo, taip pat patekimą į keblias situacijas, net nusikalstamas, ieškant pragyvenimo šaltinių, geresnių gyvenimo sąlygų. Tokia situacija gali sąlygoti ir psichologinių problemų atsiradimą dėl nuolatinio nepasitenkinimo, pavydo kitiems, pykčio dėl esamos padėties. Apskritai nieko neveikimas – tai savęs nerealizavimas, nusivylimas savimi ir kitais, nuolatinis savęs gailėjimasis, atsiribojimas nuo visuomenės. Iš dalies tokia asmens būseną gali būti savęs pateisinimo įvairiose situacijose priežastimi, pvz., „kaip įmanoma nesmurtauti, nekonfliktuoti, jei nėra pinigų ir šiaip viskas blogai, niekada nesiseka“.

Žinoma, sunkumus užsidirbti pragyvenimui gali lemti silpnas išsilavinimas. Tyrimo duomenimis, neraštingi, turintys pagrindinį, ar vidurinį ir specialųjį vidurinį išsilavinimą, sudaro daugiau nei 2/3 (27 atvejai) visų nusikaltėlių. Tuo tarpu duomenys apie nužudymų aukų išsilavinimą neinformatyvūs – daugiau nei 1/3 jų nežinomi dėl to, kad paprastai aukos išsilavinimas neturi prasmės baudžiamosios bylos tyrimui ir baigčiai (žr. 2 priedo 6 lentelę „Aukos ir nusikaltėlio išsilavinimas“).

Apie 1/3 aukų ir nusikaltėlių dirba arba mokosi, t.y. turi nuolatinį užsiėmimą, siekia pajamų arba pajamų šaltinių. Taigi nužudymai įvyksta ir dėl kitų, ne su darbu, veikla ar pajamomis, susijusių problemų (žr. 12 pav.).

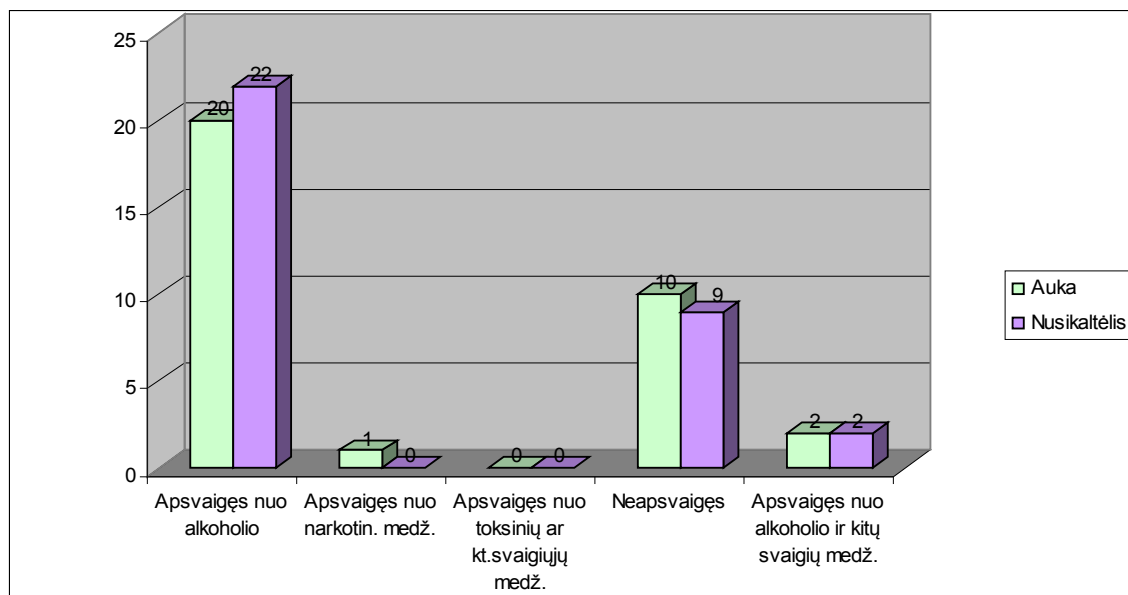

12 paveikslas. Aukos ir nusikaltėlio darbinė veikla, užimtumas.

Viktiminio įvykio metu 2/3 tiek nusikaltėlių, tiek aukų buvo apsvaigę nuo alkoholio (20 aukų ir 22 nusikaltėliai). 2 aukos ir 2 nusikaltėliai buvo apsvaigę ir nuo alkoholio, ir nuo kitų svaigiųjų medžiagų. Nuo narkotinių medžiagų apsvaigusi buvo tik viena auka. Suprantama, kad alkoholio ar kitų psichotropinių medžiagų poveikis dažniausiai daro įtaką asmens apsisprendimui veikti. Iš tyrimo

duomenų galima daryti išvadą, kad girtaujama neatsitiktinai. Daugeliu atvejų alkoholio vartojimas ne vienkartinis dalykas – tiek aukos, tiek nusikaltėliai dažnai drauge vartodavo alkoholį, šiam tikslui ir susitikdavo. Girtavimas – visuomenėje žinomas reiškinys ir ne paslaptis, jog išgėrę asmenys tampa ne tik linksmi ir atsipalaidavę, bet ir agresyvūs, nesugebantys savęs kontroliuoti (žinoma ne visais atvejais). Nagrinėjant bylų duomenis, labai ryškus aukos ir nusikaltėlio „drąsos“ pasireiškimas viktiminio įvykio metu, t.y. pradedama plūstis keiksmažodžiais, įžeidinėjimais, dažnai įrodinėjama kažkokia tiesa, priekaištaujama, prisimenamos nuoskaudos ir t.t. Apsvaigę asmenys kartais net neprisimena konflikto aplinkybių: dėl ko susipyko, kodėl nužudė ir gailisi dėl padaryto nusikaltimo. Tikėtina, kad nužudymų aukos, nukentėjusios eilinio buitinio konflikto metu, gal nė nebūtų prisiminusios konflikto priežasties, jei susikivirčijimas nebūtų pasibaigęs mirtimi. Kita vertus, po nusikaltimo padarymo žudikai dažnai alkoholio vartojimą įvardija kaip turėjusį įtakos nužudymui. 43, 4 proc. mano, jog apsvaigimas buvo labai svarbus jų veiksmams, o 22, 3 proc. mano, jog alkoholis turėjo šiek tiek tokios įtakos nužudymo padarymui.²⁶

Vis dėlto beveik 1/3 aukų ir nusikaltėlių nebuvo apsvaigę nuo alkoholio. Žinoma, konfliktai kyla ne tik apsvaigus nuo alkoholio ar kitų narkotinių, psichotropinių medžiagų (žr. 13 pav.).

13 paveikslas. Nusikaltėlio ir aukos būseną viktiminio įvykio metu

Iš bylos duomenų matyti, kad prieš pat viktiminį įvykį ir jo metu aukos ir nusikaltėlio elgesys vienas kito atžvilgiu yra labai panašus. Pusė nužudymų atvejų (17 aukų ir 19 nusikaltėlių) auka ir nusikaltėlis elgėsi neutraliai, t.y. įprastai, būdingai konkrečioms konflikto šalių santykiams. Vis dėlto ši kategorija apima ir galimai naivų ar neatsakingą, bet nežeidžiantį, ne piktybinį elgesį. Tuo tarpu

²⁶ A. Pocius atlikto tyrimo duomenys (žr. Pocius A. Asmenų, padariusių nužudymą, gyvenimo retrospektyva (kriminologinė analizė) : daktaro dis.soc. mokslai: teisė (01 S) / MRU.- V., 2009.)

neigiamas elgesys – šiurkštus, priešiškas, siekiant įskaudinti kitą, taip pat įvairių rūšių smurtas pasitaikė apie 1/3 atvejų (14 aukų ir 14 nusikaltėlių) (žr. 2 priedo 9 lentelę „Elgesys iki viktiminio įvykio ir jo metu“).

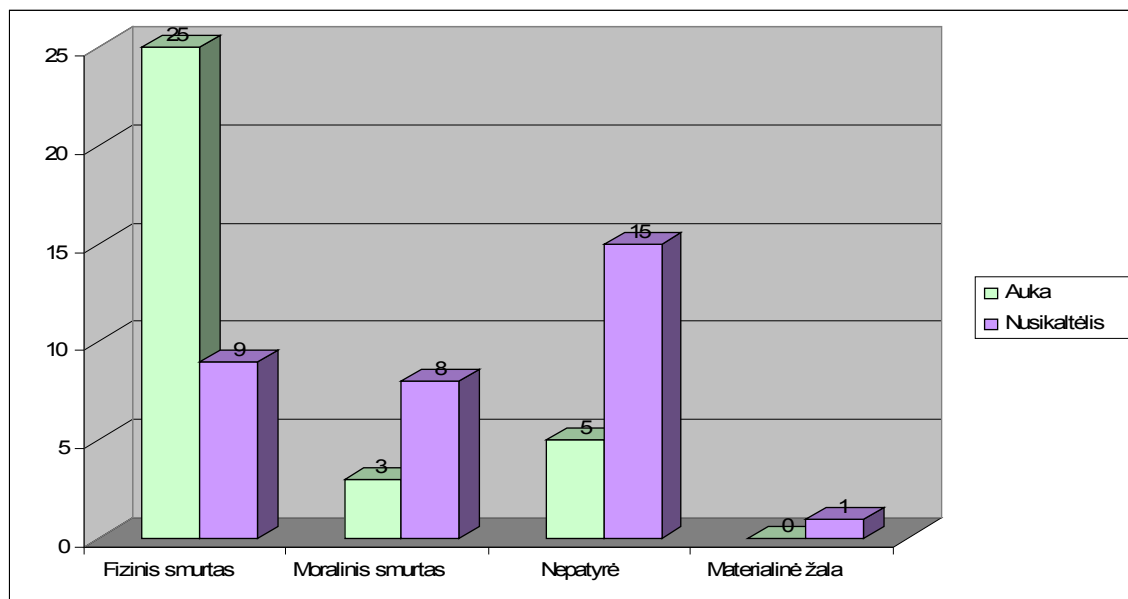
15 atvejų nusikaltėlis jau iki viktiminio įvykio auką vertino neigiamai, t.y. kritiškai vertino jos elgesį, gyvenimo būdą, nepasitikėjo auka. Tiek pat – 15 atvejų – nusikaltėlių požiūris į auką buvo neutralus, t.y. pasireiškė abejingumu, nejautrumu aukos atžvilgiu. Tikėtina, kad neigiamas požiūris vėliau gali peraugti į neigiamą elgesį, galimai nulemtą ir aukos neigiamų emocijų ar elgesio. Vis dėlto iš bylų duomenų aukos požiūrio į nusikaltėlį beveik neįmanoma nustatyti. Tuo tarpu neutralus požiūris į auką galimai maskuoja nejautrumą kito žmogaus atžvilgiu, ir esant konfliktui tai gali turėti neigiamos įtakos nusikaltėlio veiksams: lengviau apsisprendžiama skriausti, ar ne kitą asmenį. Vėlgi, jeigu aukos požiūris ir elgesys iki viktiminio įvykio ir jo metu yra neigiamas, auka sunkiai „palenks“ nusikaltėlio apsisprendimą ar net netiesiogiai paskatins jį veikti neigiamai (žr. 2 priedo 26 lentelę „Nusikaltėlio požiūris į auką iki viktiminio įvykio“).

Šiuos duomenis reiktų vertinti labai atsargiai: įvykdžius žmogžudystę, pagrindiniu liudininku lieka pats nusikaltėlis, kuris, siekdamas kiek įmanoma labiau sušvelninti savo padėtį, paprastai linkęs įvykius vertinti labai subjektyviai ar net meluoti. Visgi iš tyrimo duomenų matyti, kad net 18 atvejų nusikaltėlis visiškai pripažįsta padaręs nusikalstamą veiką, 5 atvejais prisiima dalį kaltės. Todėl ir nusikaltėlio pasakojimas, nors ir ne visuomet patikimas, apie nužudymo aplinkybes, konfliktą ir kitas detales, labai svarbus tiriant šios kategorijos bylas (žr. 2 priedo 25 lentelę „Nusikaltėlio kaltės suvokimas viktiminio įvykio metu ir po jo“).

Viktiminio įvykio baigtį labai dažnai lemia visa „grandinė“ įvykių iki konflikto ir jo metu. Didžiulę reikšmę turi įvairaus pobūdžio žala, patirta iki viktiminio įvykio ar jau viktiminio įvykio metu. Dauguma aukų (25 atvejais) ir beveik 1/3 nusikaltėlių (9 atvejais) iki viktiminio įvykio patyrė fizinį smurtą. Pasitaikė atvejų, kur tarpusavy žmonės smurtaudavo dažnai, tačiau auka niekur nesikreipė pagalbos. Nusikaltėliai taip pat buvo skriaudžiami, visgi tiek vienai, tiek kitai pusei fizinio smurto vartojimas šeimoje atrodė įprastas dalykas.

Fizinį smurtą paprastai lydi barnis, kurio metu dažniausiai plūstama keiksmazodžiais: nusikaltėliai smurtą kartu su keiksnojimais patyrė 5 atvejais, o aukos – 2 atvejais. Tik keiksnojumus patyrė 4 nusikaltėliai ir 2 aukos. Keiksmų samprata gali apimti ne vieną moralinio smurto formų: įžeidinėjimus, pažeminimus, šmeižtą, priekaištus, nepagrįstą kritiką ir t.t. Iš bylų duomenų matyti, kad barnio riksmų turinys visiškai neturi prasmės – baramas ir įžeidinėjamas asmuo paprastai girdi tik keiksmazodžius, kaip skaudžiausią moralinio smurto išraišką, o tas, kuris barasi, dažniausiai neapsieina be necenzūrinių žodžių, siekdamas kuo stipriau įgelti, išlieti savo įniršį. Pažymėtina, kad vienoks ar kitoks smurtas, patiriamas tiek aukos, tiek nusikaltėlio, nėra atsitiktinis. Bylų duomenimis, beveik visais atvejais aukos ir nusikaltėliai aiškindamiesi santykius smurtauojama nuolat.

Vis dėlto beveik pusė (15 atvejų) nusikaltėlių išvis nepatyrė jokio smurto, t.y. nebuvo paveikti aukos daromos žalos. Tuo tarpu tik 5 aukos iš visų tirtų atvejų nepatyrė jokio smurto. Taigi bet kokio pobūdžio smurtas, o ypač fizinis ir patiriamas nuolat bei gausiai, gali baigtis mirtimi²⁷ (žr. 14 pav.).

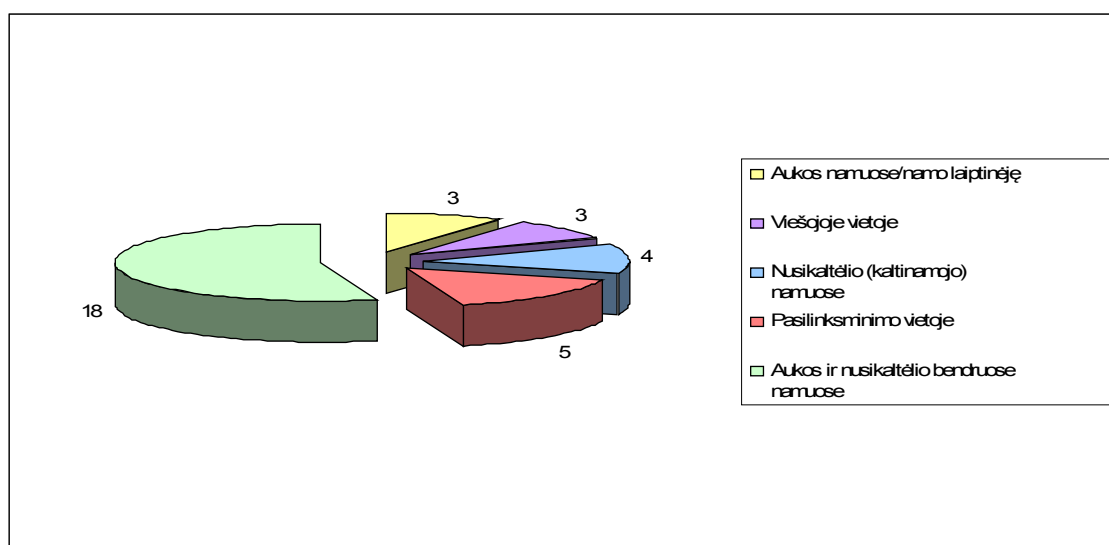
14 paveikslas. Žalos patyrimas iki viktiminio įvykio ar jo metu

Tyrimo duomenimis dažniausiai tyčinis nužudymas įvyksta 18 – 24 val. (beveik 2/3 – 20 atvejų), ir ketvirtadalis – 8 atvejai – 24 -6 val. Paprastai konfliktai kyla vartojant alkoholinius gėrimus (žr. 4 pav.). Bylų duomenimis, dalis aukų ir nusikaltėlių girtauja (švenčia) dažniausiai vakarais, t.y. po tam tikrų darbų, pareigų atlikimo. Kita dalis girtauja nuolat, t.y. jau ryte svaiginasi, siekdami tokiu būdu pagerinti savijautą, ko pasekmė – organizmo fizinis, psichologinis išsekimas. Todėl vakarais nuolat girtaujantys asmenys jaučiasi pavargę, pikti, dirglūs ar net agresyvūs. Tokia būseną provokuoja barnį, nesutarimą su aplinkiniais. Akivaizdu, kad nužudymai įvyksta konfliktui palankiu laiku – vakare (žr. 2 priedo 12 lentelę „Viktiminio įvykio laikas“).

Viktiminio įvykio vieta dažniausiai yra bendri aukos ir nusikaltėlio namai (net 18 atvejų). Kitose vietose – aukos namuose arba namo laiptinėje, viešojoje vietoje, nusikaltėlio namuose, pasilinksminimo vietoje – skaičiai pasiskirsto daugmaž po lygiai (3, 3, 4, 5 atvejai) (žr. 16 pav.). Iš minėtų 18 atvejų, kur nužudymas padarytas abiejų – aukos ir nusikaltėlio – bendruose namuose, 16 jų gyveno kartu (žr. 2 priedo 16 lentelę „Aukos ir nusikaltėlio gyvenamoji vieta“). Taigi apie pusė aukų ir nusikaltėlių siejo bendri namai, t.y. bendra butis, tam tikras bendras turtas (atitinkami daiktai), galbūt vaikai, neišvengiami susitikimai ir bendravimas, atitinkami įsipareigojimai, sąmoningas ar ne vienas prie kito prisitaikymas. Nenuostabu, kad gyvenimas kartu formuoja žmonių santykius, tarpusavio ryšių pobūdį ir ypatumus. Neapsieinama be bendravimo, pokalbių, galiausiai nesutarimų. Taip pat yra

²⁷ Baudžiamosios bylos Nr.10-1-03994-04; Nr. 12-1-01848-05; Nr. 88-1-00343-05.

formuojama ar bent jau paveikiama kiekvieno atskirai santykio šalių asmenybė. Kai konfliktuoja du kartu gyvenantys žmonės, kiekvieno iš jų elgesys vienaip ar kitaip daro įtaką kito žmogaus apsisprendimui: taikytis, konfliktuoti, nusileisti, suduoti ir pan. Taigi akivaizdu, kad nužudyti dažniausiai ryžtamasi pažįstamą asmenį, su kuriuo jau iki viktiminio įvykio sieja kažkokie ryšiai. Pusė tiriamų atvejų (18 atvejų) auka ir nusikaltėlis buvo šeimos nariai (gyvenimo partneriai priskirti prie šeimos narių – iš viso 3 atvejai). Tik 2 atvejais nusikaltimo auka ir nusikaltėlis vienas kito nepažinojo, o visais kitais atvejais (13 atvejų) auka ir nusikaltėlis buvo pažįstami kaip draugai, giminaičiai ir kt. (žr. 2 priedo 14 lentelę „Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio ryšių pobūdis“). 15 atvejų (šeimos narių) sudaro 5 sutuoktiniai, 3 aukos vaikai nužudyti vieno iš tėvų, 2 aukos motinos, 1 auka tėvas ir 4 aukos broliai (žr. 2 priedo 15 lentelę „Šeiminiai ryšiai“). Tyrimo duomenys rodo, kad labiausiai nukenčia sutuoktiniai ir broliai. Taip, matyt, atsitinka dėl to, kad dažniausiai ir sutuoktinių, ir brolių interesai dėl nuolatinio bendravimo, panašaus auklėjimo, bendros veiklos ar kitų priežasčių sutampa. Vėlgi nuolat bendraujant, kartu veikiant, praleidžiant drauge daug laiko, vienaip ar kitaip diskutuojama, ginčijamasi, galiausiai nesutariama ir pan. Visa tai gali rutuliotis konfliktiškų situacijų sukūrimo link. Esant šeimos nariams, auka ir nusikaltėlis visuomet kažkaip veikia situaciją iki viktiminio įvykio ir viktiminio įvykio metu.

16 paveikslas. Viktiminio įvykio vieta

Vis dėlto patį konfliktą veikia ne tik du jo aktyvūs dalyviai – auka ir nusikaltėlis – bet ir kitos aplinkybės: viktiminio įvykio situacijos ypatumai (susiję su vieta, laiku, kitais žmonėmis, daiktais ir pan.), konflikto priežastys, santykių priežastingumas, bendravimo laikas ir kt.

Daugiausia nužudymų įvyksta šventės metu - 16 atvejų, t.y. beveik pusė visų atvejų. Ši sąvoka apima ne tik gimtadienius, Šv. Kalėdas ir pan., bet ir atlyginimo dieną, išgertuves be progos, ar tiesiog pasisėdėjimą pažįstamų, draugų, ar sugėrovų kompanijoje. Paprastai ir kyla problema dėl „šventės“ reikšmingumo: jei nėra konkretaus tikslo kažką pasveikinti, pasidžiaugti dėl tam tikrų kažkieno pasiekimų ir pan., žmonės, vartodami alkoholį, pradeda aiškintis santykius, susiginčija, įsiplieskia konfliktas. Tokiose situacijose paprastai šventės dalyviai negerbia vieni kitų, o nuolat be priežasties stengiasi įrodyti savo pranašumą ar kažkokią „tiesą“ ir pan. Pažymėtina, kad kita didelė dalis nužudymų įvyksta aukai ir nusikaltėliui susitikus dėl aiškaus tikslo – konkrečių santykių aiškinimosi (10 atvejų) (žr. 2 priedo 17 lentelę „Viktiminio įvykio situacija“). Santykių aiškinimasis – tai atskirai aukos ir atskirai nusikaltėlio atžvilgiu siekis nustatyti, įrodyti tiesą dėl jau esamo ginčo ar konflikto. Pvz., kam iš dviejų priklauso kažkokios materialios gėrybės, kas iš dviejų kaltas dėl konkretaus įvykio, ar tiesa, kad viena iš konflikto šalių buvo neištikima, melavo ir t.t. Iš esmės tiek šventės metu kilęs konfliktas, tiek jau buvęs konfliktas, dėl kurio susitinkama, sąlygotas santykių aiškinimosi. Tyrimo metu nustatyta, kad konflikto priežastis daugiau nei 1/3 atvejų (13 atvejų) kyla dėl nusikaltimo aukos ir nusikaltėlių santykių, t.y. susipykstama dėl asmeninių konflikto dalyvių norų, pageidavimų, problemų, nuoskaudų. 6 atvejais konflikto priežastis ar bent jau su konfliktu siejams kitas asmuo. Sutikime, kad net jei ginčijamasi dėl trečio asmens, vis tiek konfliktas kyla aukos ir nusikaltėlio santykių ribose - nesutariama, prieštaraujama, skirtingai vertinamas tas asmuo, dėl kurio pykstamasi. Asmuo, dėl kurio kilo konfliktas, vienaip ar kitaip įskaudino, kažkaip neįtikino vienai iš konflikto šalių. Tas pats pasakytina ir apie įvykio aplinkybes, dėl kurių lygiai taip pat konflikto šalys nesutinka – 4 atvejai.

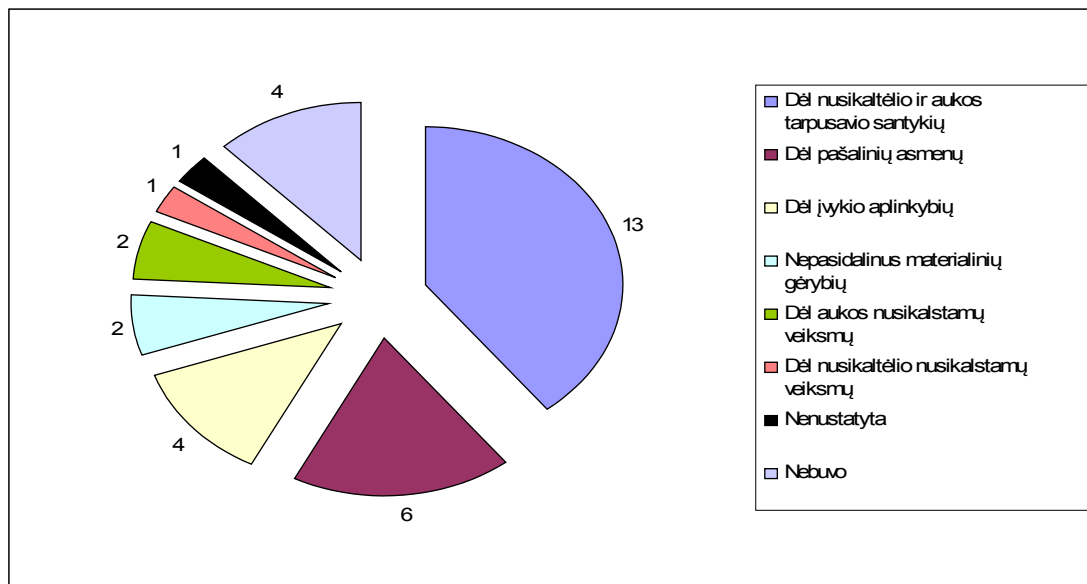
Kartais konflikto priežastimi tampa aukos arba nusikaltėlio nusikalstami veiksmai²⁸ - 2 atvejais nusikalstamai elgėsi auka, 1 – nusikaltėlis. Vienu atveju nužudymą padaręs asmuo gynėsi – panaudojo šaunamąjį ginklą gindamas savo turtą ir šeimą, be to, iki viktiminio įvykio jau buvo nukentėjęs nuo įsilaužėlių²⁹. Kitoje situacijoje nužudymą padaręs asmuo siekė pamokyti vagį, t.y. nusikaltėlis kelias valandas iki žmogžudystės įvykdymo pats buvo tapęs vagystės auka.³⁰ Abiem atvejais aukos veiksmus galima pavadinti provokaciniais, ir tik dėl aukos nusikalstamo veikimo kilo konfliktas, kur nusikaltėlis ėmėsi kraštutinumų.

²⁸ Pastaba: smurto vartojimas darbe aptariamas atskirai, todėl šiuo atveju neįeina į nusikalstamų veiksmų sampratą.

²⁹ Baudžiamoji byla Nr. 57-1-1894-04

³⁰ Baudžiamoji byla Nr. 10-1-04029-04

Iš visų tyrimo atvejų 4 iš viso nebuvo konflikto. Tokias situacijas lėmė tai, kad iš visų aukų atsitiktinai atrinkti 3 kūdikiai ir 1 psichikos ligonis, padaręs nužudymą, kuris nė nesuvokė savo veiksmų (žr. 17 pav.).

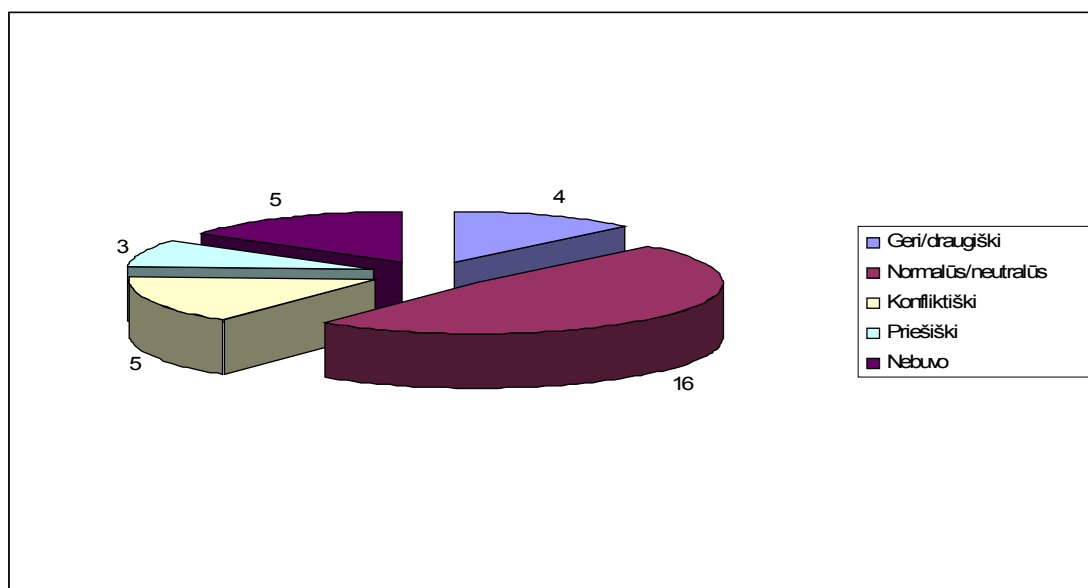
17 paveikslas. Aukos ir nusikaltėlio konflikto priežastis

Aukos ir nusikaltėlio santykiai – nėra vien nusikaltėlio reikalas. Santykių aiškinimosi būdą pasirenka ne viena, o abi šalys. Kartais nė negali nuspėti, kuri iš šalių taps smurto auka: abi neblaivios, viena kitą kaltina, užgaulioja, tarpusavy smurtauja ir pan. Labai sunku išsiaiškinti ir kieno bei kokia frazė ar veiksmas buvo lemtingas, kaip buvo prieita prie sprendimo susidoroti su auka. Prisimintina, kad net 10 atvejų auka jau žinojo apie esamą konfliktą ir sutiko aiškintis santykius (tai spėjama iš to, kad auka nesiryžo apskritai nutraukti su nusikaltėliu santykius arba tiesiog nespėsti konflikto). Kadangi daugiausia aukų pažinojo nusikaltėlius (tai jau minėta anksčiau), tikėtina, kad bent jau preliminarių veiksmų iš nusikaltėlio auka galėjo tikėtis, ypač jei jau anksčiau patyrė nusikaltėlio smurtą, ir visgi elgėsi neatsargiai, sąmoningai sutikdama aiškintis konfliktą. Dar kita situacija, kai konflikto priežastis – trečias asmuo ar kažkokios ypatingos aplinkybės. Apie asmenį, dėl kurio kilo konfliktas visais atvejais auka žinojo. Tai, kad dėl tokio asmens gali kilti konfliktas auka bent jau turėjo (galėjo) numanyti. Tuo tarpu įvykio aplinkybės, pvz., garsi muzika, - puikiai suvokiamos abiem įvykio dalyviams. Problema ta, kad aukos (nusikaltėliai taip pat) bendrauja su konfliktiškais, smurtaujančiais, greitai susinervinančiais, impulsyviomis asmenybėmis. Net jei asmeniui konfliktiškumas pasireiškia tik pavartojus alkoholio, apie tai auka paprastai jau žino. Taigi auka labai dažnai gali nuspėti, kad nusikaltėlio veiksmai konflikto metu bus neigiami, nes taip jau yra buvę ne vieną kartą. Net ir neprovokuodama smurtauti, auka vis tiek prisideda prie savo viktimiškumo lengvabūdiškai tikėdamasi išvengti numanomų pasekmių ir leisdama į konfliktą su nusikaltėliu.

Bet koku atveju aukos ir nusikaltėlio santykių kryptingumą, savitumą lemia du žmonės. Auka, nujausdama, koks yra nusikaltėlio požiūris į ją, kiek ji yra gerbiama ir pan., visuomet gali kažkiek kontroliuoti santykių vystymąsi. Taip pat ir nusikaltėlis - matydamas, kiek jam reikalingas bendravimas su auka, kokia jos nuomonė apie nusikaltėlį, taip pat turi pasirinkimą vystyti, ar ne toliau santykius. Bet kokia draugystė prasideda geranoriškai, tikrai neplanuojant tarpusavy nuolat bartis ir konfliktuoti. Todėl visą bendravimo laiką ir auka, ir nusikaltėlis daro įtaką vienas kitam, taip pat besiformuojančių santykių pobūdžiui (formuojasi prierašumas, pagarba, rūpestingumas, globa arba priešiškumas, nepakantumas ir t.t.), juolab, kai auka ir nusikaltėlis bendrauja nuolat (19 atvejų) arba periodiškai (6 atvejai). Tik 7 atvejais auka ir nusikaltėlis susitiko atsitiktinai, t.y. neturėjo laiko vienaip ar kitaip „pakreipti“ santykių geresne linkme (žr. 2 priedo 22 lentelę „Santykių pobūdis laiko atžvilgiu“).

Kiek konflikto priežastis, tiek ir aukos bei nusikaltėlio santykiai iki viktiminio įvykio labai svarbūs viktiminės situacijos susiformavimui. Iš tiriamų nužudymų atvejų auka ir nusikaltėlis daugiausiai bendravo, nes kartu gyveno (15 atvejų). Tikėtina, kad ir pradėjo kartu gyventi dėl to, kad abipusis bendravimas buvo priimtinas ir teigiamai vertinamas abiejų šalių. 7 atvejais auka ir nusikaltėlis bendravo linksminimosi, svaiginimosi kartu metu, t.y. siekiant gerai, linksmai praleisti laiką arba bendravimas buvo paremtas abipusiu susidomėjimu (1 atveji). Taigi 23 atvejais – 2/3 – aukos ir nusikaltėliai savo noru, vedini bendrų interesų, panašių pomėgių sąmoningai padarė pasirinkimą – tam tikru metu bendrauti ir būti kartu (žr. 2 priedo 23 lentelę „Bendravimo pobūdis priežasties atžvilgiu“). Tod nenuostabu, kodėl auką ir nusikaltėlį iki viktiminio įvykio siejo daugiausia normalūs, neutralūs (16 atvejų) arba net geri (4 atvejai) santykiai.

Galima teigti, jog auka turėtų numanyti, kokių veiksmų galima tikėtis iš nusikaltėlio, jei juodu sieja konfliktiški (5 atvejai) ar net priešiški (3 atvejai) santykiai (žr. 18 pav.).

18 paveikslas. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio santykiai iki viktiminio įvykio

Didžiulę įtaką konflikto baigčiai turi konflikto subjektų veiksmai viktiminio įvykio metu. Net 14 atvejų – daugiau nei 1/3 – aukos darė vienokią ar kitokią įtaką nusikaltėlio elgesiui: provokaciniai veiksmai (7 atvejai), neatsargus, neapgalvotas ar naivus elgesys (5 atvejai) ir net nusikalstami veiksmai (jau anksčiau minėta – 2 atvejai). 19 atvejų aukos elgėsi neutraliai (žr. 2 priedo 24 lentelę „Aukos įtaka viktimizacijai (kaip pasireiškė)“). Pažymėtina, kad čia kalbama apie aukos veiksmus jau viktiminio įvykio metu, t.y. prieš pat lemtingą konfliktą ar jo kulminaciją, o dažnai pats viktiminis įvykis nėra pagrindinė nužudymo sąlyga. Tam tikra įtampa, konfliktas paprastai jau būna susiformavęs iki viktiminio įvykio. 12 atvejų, t.y. 1/3, iki viktiminio įvykio tarp aukos ir nusikaltėlio jau buvo susiformavęs konfliktas. 16 atvejų konfliktas kilo viktiminio įvykio metu, 5 atvejais apskritai sunku nustatyti buvo, ar ne konfliktas (žr. 2 priedo 18 lentelę „Konflikto buvimas iki viktiminio įvykio“). Todėl nenuostabu, kad daugiausia – 18 atvejų – konfliktas kilo staiga. Ne kartą viktimologinių tyrimų pagalba buvo nustatyta, kad konfliktas nužudymų atvejais kyla staiga, nusikaltėliui veikiant impulsyviai.³¹ Šiuo atveju labai reikšmingas veiksnys – nusikaltėlio bei aukos asmenybė: kaip kiekviena iš šalių sugeba išspręsti staiga kilusį nesutarimą, kaip sugeba kontroliuoti save ar daryti įtaką kito žmogaus sprendimui, taip pat kiek asmuo stengiasi neaštrinti padėties, skubiai priimti tinkamą sprendimą, pvz., nusileisti, nesiginčyti, susitvardyti ir pan.

Iš minėtų 12 atvejų, kur konfliktas jau buvo susiformavęs iki viktiminio įvykio, 7 atvejais egzistavęs konfliktas buvo lėtinis, o 5 atvejais tęstinis (žr. 9 pav.). Lėtiniam konfliktui būdinga nuolatinė įtampa tarp aukos ir nusikaltėlio, kai viena iš šalių, dažniausiai nusikaltėlis, jaučia pagiežą, neapykantą kitai šaliai, dažnai šlykštisi, bjaurisi ir liguistai linki blogo kitam konflikto dalyviui. Šiuo atveju konflikto šalys rečiau barasi, neišreiškia emocijų, kitaip tariant, tyliai kenčia labai trukdančio žmogaus buvimą. Taip pat šiam konfliktui būdinga tai, jog viena iš šalių (arba abi) planuoja arba bent jau pagalvoja, kaip pakenkti, įskaudinti kitą šalį. Esant tęstiniam konfliktui, šalys nuolat konfliktuoja, pykstasi, barasi, vartoja psichologinį, fizinį smurtą vienas kito atžvilgiu. Vis dėlto šiam konfliktui būdingi „atoslūgiai“ - konflikto šalys tai konfliktuoja, tai vėl susitaiko.

Deja, net ir labai kruopščiai tiriant baudžiamųjų bylų duomenis, besąlygiškai ir tiksliai nustatyti, ar buvo konfliktas iki viktiminio įvykio, ar ne, labai sudėtinga. Tikėtina, kad tik vienos šalies (kaltininko) parodymai apie santykius iki nužudymo ne visuomet atitinka tikrovę, ar bent jau nėra visiškai tikslūs. Vis dėlto 3 atvejais iš 33 aukos iki mirties spėjo duoti parodymus, kurie atitiko ir nusikaltėlio pasakojamus duomenis.

³¹ A. Pocius atlikto tyrimo duomenys (žr. Pocius A. Asmenų, padariusių nužudymus, gyvenimo retrospektyva (kriminologinė analizė) : daktaro dis.soc. mokslai: teisė (01 S) / MRU.- V., 2009.)

Patys nusikaltėliai dažniausiai negali paaiškinti konkrečios priežasties, kodėl nužudė auką (8 atvejai). Visgi dažniausi nužudymo motyvai ir tikslai įvardijami nusikaltėlio - tai pyktis ir neapykanta aukai viktiminio įvykio metu (15 atvejų). 4 atvejais nusikaltėliai nurodė gynęsi nuo aukų, 3 atvejais nusikaltėliai savo aukas nužudė iš keršto ir 2 – dėl asmeninės naudos (žr. 2 priedo 27 lentelę „Nusikaltėlio motyvai, tikslai“). Besistengiant suprasti žudymo motyvaciją, tenka nusivilti, nes kiekvienu skirtingu atveju motyvai persipina tarpusavy, kinta: pirmiausia pykstama dėl pavydo, neapkenčiama, tada kerštaujama iš pykčio arba esant pavydui, siekiama asmeninės naudos ir pan. Taip pat teigtina, kad dažniausiai tikslą nužudyti lemia „paskutinis“ jausmas viktiminėje situacijoje - didžiulis pyktis, užvaldantis mintis tiek, kad aukai nebejaučiama absoliučiai jokio gailesčio. Be to, beveik 1/3 nusikaltėlių, iš kurių 5 mano, kad nors ir įvykdė žmogžudystę, laiko save įvykio auka, t.y. savęs gailisi, teisinasi, kad visą bendravimo su auka laiką labai kentėjo, ir 4 mano, kad auka pati prisiprašė, t.y. aukos mirtis – neva teisybės įgyvendinimas (žr. 2 priedo 25 lentelę „Nusikaltėlio kaltės suvokimas viktiminio įvykio metu ir po jo“).

Neatsargūs gyvybės atėmimai

Neatsargių gyvybės atėmimų atvejais nusikaltėlio ir aukos interakcija labai panaši. Nusikaltimų požymiai baudžiamąja prasme labai panašūs, taigi kartais neatsargus gyvybės atėmimas vos „per plauką“ skiriasi nuo nužudymo. Santykių pobūdis tarp aukos ir nusikaltėlio dažnai visiškai sutampa su konflikto šalių santykiais nužudymų atvejais. Neatsargių gyvybės atėmimų bylų duomenys parodė, kad ir čia (ne tik nužudymuose) abu viktiminio įvykio dalyviai yra aktyvūs.

Tyrime iš viso buvo nagrinėjami 8 baudžiamųjų bylų duomenys. Mažas bylų skaičius rodo, kad neatsargiai gyvybė atimama labai retai, o ir įrodyti, kad nužudytas asmuo dėl neatsargių nusikaltėlio veiksmų, nėra lengva. Teismų praktika Lietuvoje remiasi, galima pavadinti, „vieno smūgio“ teorija: jei asmenį norėta pamokyti, t.y. sužaloti, tačiau jam atimmama gyvybė, o paprastai taip atsitinka dėl vieno smūgio ranka, koja, peiliu ar kitu daiktu, laikoma, kad nužudymas įvyksta dėl neatsargumo – nesant tyčios. Vėlgį, galutinis teismo sprendimas, ar nužudyta tyčia, ar gyvybė atimta neatsargiai, remiantis baudžiamosios teisės doktrina ir teismų praktika, priimamas atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes. Pažymėtina, kad tyrimo metu pasitaikė atvejų, kai iš neatsargaus gyvybės atėmimo veika buvo perkvalifikuota į nužudymą ir atvirkščiai. Ne tik nužudymai ir neatsargūs gyvybių atėmimai labai panašios veikos: kaip ir nužudymo aukos, taip ir aukos, iš kurių neatsargiai buvo atimta gyvybė, labai panašios su savo nusikaltėliais. Paprastai abi šalys šio nusikaltimo atveju linkusios elgtis neatsargiai, rizikingai ar lengvabūdiškai. Ir galbūt tokį jų būdą lemia bendri panašumai: tokia pat šeiminių padėtis, išsilavinimas, pomėgiai, laisvalaikis, gyvenimo būdas ir t.t.

Neatsargių gyvybės atėmimų atvejais beveik visi nusikaltėliai ir aukos yra vyrai (tik 1 nusikaltėlė moteris) (žr. 3 priedo 1 lentelę „Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio lytis“). Iš visų atvejų 7

aukos ir 6 nusikaltėliai yra nevedę (netekėjusios), o dar 2 nusikaltėliai išsiskybę (žr. 3 priedo 2 lentelę „Aukos ir nusikaltėlio šeiminei padėtis“). Taigi, nusikaltimo padarymo metu ir aukos ir nusikaltėliai neturėjo šeimos. Kaip ir nužudymų atvejais (jau analizuota) neturintys šeimos asmenys dažniau linkę elgtis neapgalvotai, neatsargiai. Galbūt pasąmonėje tvyro nuomonė, kad labai nėra ką ir prarasti. Pastebėtina, jog šių nusikaltimų dalyviams būdinga nesirūpinti nei savimi, nei kitais.

Atrodytų, kad neatsargius gyvybės atėmimus dažniausiai lemia atsitiktinumas. Visgi tokį nusikaltimą padarę asmenys (4 atvejai) jau buvo pažeidę teisės normas, t.y. buvo teisti. Aukos šiuo atveju buvo teistos 2. Tam tikra nusikalstama patirtis aukai bei nusikaltėliui būdinga ir neatsargių nusikaltimų atvejais (žr. 3 priedo 5 lentelę „Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio teistumas“), t.y. nereiktų jų laikyti nelaimingais atsitikimais.

Viktiminio įvykio metu ir aukos, ir nusikaltėliai buvo apsvaigę nuo alkoholio – 4 aukos ir 5 nusikaltėliai (žr. 3 priedo 10 lentelę „Apsvaigimas prieš pat viktiminį įvykį“). Kaip jau buvo minėta, nagrinėjant nužudymų atvejus, alkoholio vartojimas paprastai nulemia konfliktišką situaciją arba paaštrina jau susiformavusį konfliktą

Iš 8 gyvybės atėmimų tik 1 atveju auka ir nusikaltėlis vienas kito nepažinojo ir 1 atveju auką ir nusikaltėlį siejo bendri pažįstami. Visais kitais atvejais gyvybės atėmimo aplinkybės labai panašios kaip ir nužudymų atvejais: apie pusė visų aukų ir nusikaltėlių (4 - 5 atvejais) gyveno vienuose namuose, kur ir įvyko nusikaltimas, taip pat nusikaltimo subjektus siejo nuolatiniai santykiai (žr. 3 priedo 13 „Viktiminio įvykio vieta“, 16 „Aukos ir nusikaltėlio gyvenamoji vieta“, 22 „Santykių pobūdis laiko atžvilgiu“ lentelės). Iš esmės daugiausia aukos gyvybės netenka savo namuose, kurie paprastai laikomi saugiausia, artimiausia, gerai pažįstama vieta. Nepamirština, kad įvykio vieta tokia pat pažįstama ir sava yra ir nusikaltėliui. Galbūt namuose asmuo labiausiai atsipalaiduoja, elgiasi laisvai, o kartais ir neapgalvotai, todėl ir atsitinka (iš pirmo žvilgsnio) nelaimingas atsitikimas, vėliau traktuojamas nusikaltėlio neatsargiu nusikalstamu elgesiu.

Pažymėtina, kad iš visų atvejų atsitiktinai atrinktas 1, kai jau iki viktiminio įvykio tarp aukos ir nusikaltėlio buvo susiformavęs tęstinis konfliktas. 4 atvejais konfliktas kilo staiga. Taigi 5 atvejais iš 8 tarp aukos ir nusikaltėlio buvo situacija, kuri vienaip ar kitaip lėmė gyvybės atėmimą, t.y. gyvybės atėmimą sąlygojo konfliktas (žr. 3 priedo 18 „Ar iki viktiminio įvykio tarp aukos ir nusikaltėlio buvo konfliktas?“ ir 19 „Konflikto pobūdis iki viktiminio įvykio“ lentelės). Konflikto priežastis 3 atvejais – aukos ir nusikaltėlio tarpusavio santykiai, po 1 atvejį - pašaliniai asmenys arba įvykio aplinkybės. Visgi viktiminio įvykio situacija „nusako“, kad auką ir nusikaltėlį tam tikri tarpusavio santykiai iki viktiminio išties sieja, tačiau jų kokybė ar dėl paties viktiminio įvykio (šventimas, girtavimas), ar dėl iki viktiminio įvykio besiklostančio bendravimo (gyvenimas kartu, bendradarbiavimas) pasikeičia. 4 atvejais neatsargiai gyvybė buvo atimta šventės metu, 2 atvejais – susitinkant aiškintis konkrečius santykius, 1 atvejis – bendros veiklos metu (žr. 3 priedo 17

„Viktiminio įvykio situacija“). Tik vieninteliu atveju auka ir nusikaltėlis susitiko atsitiktinai. Galime teigti, kad bendri interesai, pomėgiai, konkrečios situacijos ar įvykiai, svarbūs abiem santykio dalyviams, sąlygoja konflikto susiformavimą ir neatsargų nusikalstamą elgesį.

Labai svarbus abiejų konflikto šalių elgesys iki ir viktiminio įvykio metu, nes laikytina, kad tai labiausiai nulemia konflikto baigtį. 4 atvejais aukos ir nusikaltėlio elgesys iki viktiminio įvykio ir jo metu pasireiškė nuolatiniais konfliktais, nuolatinio alkoholio vartojimu, nepagarba, smurto vartojimu, įkyriu kabinėjimusi, nepagrįsta kritika, tiek vienas kito, tiek kitų žmonių atžvilgiu, t.y. neigiamu elgesiu (žr. 3 priedo 9 lentelę). 4 atvejais, iš kurių 3 yra neteisėtas elgesys, aukos išprovokavo arba konfliktą, arba nusikaltėlio atitinkamus veiksmus (žr. 3 priedo 24 „Aukos įtaka viktimizacijai (kaip pasireiškė)“ lentelę). Tuo tarpu nusikaltėlio požiūris į auką iki viktiminio įvykio 7 atvejais buvo neutralus ir tik 1 atveju neigiamas. Tai iš esmės rodo, kad auka neatsargių gyvybės atėmimų atvejais ne retai pati pakliūna į keblią, neatsargią situaciją. Juolab dažnai provokuoja nusikaltėlio apatiją, nerūpestingumą iki viktiminio įvykio ir jo metu. 5 atvejais nusikaltėlis neturi nei tikslo, nei motyvo atimti iš kito žmogaus gyvybę, tačiau 3 atvejais neteisėtų veiksmų imasi iš pykčio ar neapykantos. Be to, nusikaltimą padarę pripažįsta visiškai (5 atvejai) arba iš dalies (2 atvejai) beveik visi nusikaltėliai (žr. 3 priedo 25 „Nusikaltėlio kaltės suvokimas viktiminio įvykio metu ir po jo“, 26 „Nusikaltėlio požiūris į auką iki viktiminio įvykio“, 27 „Nusikaltėlio motyvai, tikslai“ lenteles).

Galima sakyti, kad nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų atvejais aukos ir nusikaltėlio interakcija labai panaši: panašios abiejų subjektų asmenybės, abu sieja bendrais interesais paremti santykiai, panašus ir jų elgesys iki viktiminio įvykio, jo metu, paprastai visuomet kyla konfliktas, kuriame abi šalys yra aktyvūs subjektai, lemiantys konflikto baigtį.

Atlikus baudžiamųjų bylų tyrimą ir išsiaiškinus dažniausius aukos ir nusikaltėlio interakcijos modelius, išskirtinos šios pagrindinės problemos dėl tragiškų aukos ir nusikaltėlio santykių pasekmių:

1. Ir auka, ir nusikaltėlis dažniausiai nesigilina į tarpusavio santykių svarbą, konfliktiškumą. Vienodai abu interakcijos subjektai, taip pat kiti asmenys, galintys daryti įtaką subjektams (tėvai, broliai, draugai ir kt.), nepageidauja konfliktiškų santykių koreguoti, keisti. Tas pats pasakytina ir apie tėvus, neprižiūrinčius savo vaikų, vartojančius smurtą jų atžvilgiu. Vienas sutuoktinių (kaip ir kiti artimieji) toleruoja kito smurtinį auklėjimą ir nėra kiek neprisiima atsakomybės dėl esamos vaiko padėties. Visi elgiasi abejingai.
2. Auka, dažnai patirdama smurtą (psichologinį, fizinį), paprastai kenčia tokią situaciją ir nesigilina, kodėl taip daro. Auka pripratusi prie savo „statuso“ (aukos „statuso“) ir visuomet žino, kad gali sulaukti priešiško nusikaltėlio veiksmų, bet radikalių priemonių neišdrįsta imtis, vėlgi konkrečiau atsakymo kodėl - nėra. Pastebėtina, kad auka pradeda savęs nevertinti (savo

- sveikatos, gyvybės), kaip jos nevertina ir nusikaltėlis, ilginiui tampa paklusni, nuolanki savo skriaudėjui.
3. Nuolatinų konfliktų atvejais, aukos ir nusikaltėliai lyg laukia kažkokio „krašto“, „kulminacijos“, „viršūnės“ jų santykiuose. Kai įvyksta paskutinis konfliktas, nei nusikaltėlis, nei abiejų konflikto šalių artimieji nesistebi tokia baigtimi. Atrodo, lyg auka ir nusikaltėlis nesąmoningai tikisi ir laukia būtent tokios santykių baigties: auka nuolat kenčia smurtą ir niekaip (arba pasyviai) to nevengia, o nusikaltėlis vis dažniau skriaudžia savo auką. Į tokią padėtį žiūrima neutraliai, abejingai.
  4. Daugumai aukų ir nusikaltėlių (ypač šeimos nariams) smurtas – gyvenimo dalis. Esant tokiai „tolerancijai“, santykiai šeimoje visuomet tik blogėja, tampa nekontroliuojami. Šeimos santykiai taip susiklostę, kad žmonėms bendraujant, kartu gyvenant, jie vis labiau vienas kitą pažįsta. Ryškėja kiekvieno atskirai tam tikri asmenybės bruožai, ydos, įpročiai, kuriuos viena iš šalių nori pakeisti, nenori su jais taikstyti. Kartais konflikto šalys ieško kompromisų, arba jų nerandant šeima išyra. Visgi atsitinka ir taip, kad nužudymų atvejais interakcijos subjektai ir šeimos nori, ir kompromisų neieško. Subrendusią asmenybę labai sunku valdyti, jai įsakyti, pakeisti jos gyvenimo būdą, auklėjimą ir t.t. Taigi skriaudėjui pradeda atrodyti, kad auka nepataisoma, nepaklusni: „kiek mokai, kiek kartoji (taip pat smurtą vartoji), o ši nesupranta, reiškia smurtas (ar bent tik toks) neveikia. Reikia imtis griežtesnių priemonių – intensyviau vartoti smurtą, imtis žiauresnių auklėjimo būdų“. Akivaizdu, kad smurto apraiškos gali tik intensyvėti, ne atvirkščiai, o aukos lengvabūdiškai tikisi „geresnių laikų“.
  5. Pastebėtina, kad interakcijos subjektams būdinga sureikšminti įprastas, nereikšmingas gyvenimiškas situacijas, pvz., televizijos žiūrėjimą, ėjimą į parduotuvę, domėtis tik materialiais dalykais. Pykstamasi dėl tų pačių nereikšmingų įvykių bei nuolatinės įtampos dėl nepasiekiamos materialinės gerovės ar nesant galimybės materialinio gėrio gauti tuoj pat. Visuomenėje, ypač žiniasklaidos priemonėmis, nuolat pabrėžiama, kad labai svarbu turėti atitinkamą socialinį statusą, kad laimingi žmonės tik tie, kurie turi daug pinigų ir t.t. Apskritai visuomenėje susiformavusi nuostata, kad svarbu ne žmogaus veiksmų (darbo, pagalbos) procesas, o rezultatas – kriterijus, visiems atseit leidžiantis susidaryti įspūdį apie žmogų ir jo vertę. Taip visuomenėje formuojasi įtampa, netolerancija mažiau uždirbančiam, išsimokslinusiame asmeniui. O šis įtiki, kad nėra socialiai visavertis, pradeda laukti, nors pats tuo netiki, didelių „dalykų“, sėkmės, pamiršdamas siekti realių tikslų ir prarasdamas tikėjimą savimi. Iškraipytos visuomenės vertybės, ypač žiniasklaidos priemonėmis, lemia abejingumą žmonėms ir aplinkai.
  6. Labai dažnai interakcijos dalyviai visiškai neįvertina nei savo veiksmų, nei galimų praradimų. Problema ta, kad tai vyksta ne piktybiškai, o dėl nežinojimo, nesidomėjimo. Manoma, kad

„trenkus per galvą“, nieko baisaus nenutiks, nebent smegenų sutrenkimas (šis kažkodėl nelaikomas rimtu sužalojimu), kad „pamokyti“, „duoti į snukį“ už tai, kad kažkas ne į tą pusę pažiūrėjo, „kaimiečių“ konflikto sprendimo būdas ir nieko čia keisto ir t.t. Toks mąstymas įprastas ne tik interakcijos subjektams, bet ir daugeliui visuomenės narių. Pažymėtina, kad ir vienas smūgis būna lemtingas: niekas nesigilina į žmogaus organizmo trapumą, gyvybiškai svarbių organų pažeidžiamumą.

7. Šeimoje „buitinis konfliktas“ kai kuriems kelia šypsena – „pasipeš, kaip visuomet girti sugyventiniai, ir vėl toliau gyvens“. Tokį įspūdį Lietuvoje ne kartą formavo kai kurios „publicistinės“, „kriminalinės“ televizijos laidos, kai buvo rodomi sutuoktiniai „mušeikos“ kažkokia užslėptos ironijos, pašiepimo ar juoko forma. Į buitinių konfliktų priežastis dažnai nesigilina nei visuomenė, nei teisėsaugos institucijos, nei patys interakcijos dalyviai.
8. Aukščiau paminėtos problemos dažnai lemia ir neatsargius gyvybės atėmimus. Dėl nuolatinių konfliktų, neapykantos, priešiško kitam asmeniui ir kt., elgiamasi aplaidžiai, neatsargiai, nerūpestingai, lengvabūdiškai tikintis nelaimės išvengti.

6. NUŽUDYMŲ IR NEATSARGIŲ GYVYBĖS ATĖMIMŲ PREVENCIJOS GALIMYBĖS

Labai sudėtinga kurti prevencines priemones nusikaltimams, kurie savo pobūdžiu yra labai individualūs. Ryžtas atimti gyvybę ar aplaidumas, lemiantis kito asmens žūtį, paprastai sąlygotas daugybės įvairių aplinkybių. Ne taip, kaip pvz., vagysčių, nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų padaroma kur kas mažiau. Dauguma nužudymų išaiškinami, tad jų latentiskumas labai mažas. Todėl svarbu atrasti „atspirties tašką“, kurio pagalba būtų galima nustatyti nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų priežastis. Nusikaltimų aukų ir nusikaltėlių interakcijos turinio nustatymas, ieškojimas aukos ir nusikaltėlio santykių ypatybių, panašumų atskiruose nužudymų atvejuose – bene vienintelis raktas į žiauriausių nusikalstamų veikų užkardymą.

Kalbant apie prevenciją, dažniausiai galvojama apie teisėsaugos institucijų taikomas priemones – perspėjimus reklaminiuose stenduose, televizijoje, pateikiamas prevencines programas įvairioms suinteresuotoms įstaigoms ir pan. Vis dėlto prevencijos įgyvendinimo tikslų įmanoma pasiekti tik atkreipiant potencialių aukų ir nusikaltėlių dėmesį į pateikiamas rekomendacijas, pasiūlymus, perspėjimus. Taigi nusikaltėlis ir auka turi būti aktyvūs prevencijos įgyvendinimo dalyviai.

Atsižvelgiant į anksčiau išvardintas problemas, kurios dažnai lemia nužudymą ar neatsargų gyvybės atėmimą, galima tokia nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų prevencinė sistema, kurią turėtų sudaryti 3 stadijos:

1. Profilaktinė (bendroji) prevencija;
2. Situacinė (prieš galimą viktiminį įvykį) prevencija;
2. Akistatos (nusikaltimo metu) prevencija.

Profilaktinė prevencija – tai bendro pobūdžio kiekvieno asmens apsaugos priemonių susikūrimas sau ir aplinkiniams, taip pat kitų asmenų taikomos priemonės bei būdai, sukurti užtikrinti dažniausiai konkrečios asmenų grupės apsaugą.

Kalbant konkrečiai apie išvardintas problemas (žr. 5 skyrių), profilaktinė prevencija galėtų būti asmens artimiausių asmenų (tėvų, globėjų), toliau mokymosi įstaigos, socialinių darbuotojų ugdymas, žinių apie žmogaus gyvybės svarbą įdiegimas. Šeimos bei mokymo įstaigų pareiga taip pat turėtų būti jauno žmogaus savivertės užtikrinimas, kritiško vertinimo bet kokios rūšies smurtui įdiegimas, įvairaus pobūdžio problemų ir konfliktų sprendimo būdų alternatyvų pateikimas.

Kaip profilaktinę prevenciją didžiulę įtaką galėtų daryti žiniasklaida. Užuoat informacinių laidų metu rodžiusi asocialiai gyvenančių asmenų namuose išmėtytus nešvarius daiktus, žmonių barnio ištraukas, pabrėžiant jų nemokėjimą taisyklingai kalbėti lietuviškai ir pan., turėtų būti akcentuojama smurto problema (nerodant sužaloto asmens veido padidintu vaizdu), jos išsprendimo būdai. Taip pat pabrėžtinos ir žmonių santykių, bendravimo problemos, jų sprendimo būdai. Svarbiausia – nelaikyti

bekonfliktuojančių asmenų nevykėliais ar kažkokiais kitokiais, o atvirksčiai, paraginti konfliktus spręsti taikiai, kaskart aiškiai išreiškiant poziciją: žmonių bendravimas – sudėtingas dalykas visiems be išimties, bet būtinas kiekvienam, o materialiniai sunkumai – išsprendžiama problema. Būtina nuolat rodyti, pasakoti gyvenimiškas istorijas apie žmones, kurie „parklupę atsistoja“ ir eina pirmyn. Tuomet besipykstantys, bekonfliktuojantys asmenys, matydami ir girdėdami, kad kivirčiai pasitaiko tarp daugelio kitų (turtingesnių, nevartojančių alkoholio, dirbančių ir pan.) porų, jaus paramą, nesišlykštės savimi ir kita konfliktuojančia šalimi, nesigėdys kreiptis pagalbos.

Nepateisinama situacija, kai žiniasklaidoje gvildinama žmogžudystė (apie tai kalba per kiekvieną televizijos kanalą ir per kiekvieną laidą) tampa viena iš humoristinių laidų temų. Papokštaujant aptariamos visos galimos žmogžudystės versijos, galiausiai sukuriamas įspūdis, kad vis vien nė viena jų nebus teisėsaugos institucijų tikrinama, nes ši – bejėgė, apskritai iš jos jokios naudos, o nužudymą padaręs asmuo laikomas didvyriu ir pan. Arba iš mirties fakto (kai jis jau aiškus, bet ilgai atliekama teismo ekspertizė) pasijuokiamas: „pagaliau aišku, kad M.J. mirė“. Tai formuoja atskirų visuomenės narių, ypač nepilnamečių, nepagarbą apskritai žmogaus gyvybei, formuojama nuomonė, kad nepažįstamo asmens gyvybė – kažkaip mažiau svarbi, reikšminga.

Būtina labiau kontroliuoti televizijos laidų turinį Lietuvoje, atitinkamai bausti atsakingus asmenis ne tik gavus artimųjų skundus, bet ir atitinkamų institucijų reikalavimu, t.y. prokuroro iniciatyva. Kontroliuojamos taip pat turėtų būti ir interneto svetainės, kuriose pašiepiami nužudyti asmenys (gyvūnai) ir iškreiptai pateikiama nuomonė apie mirties faktą. Žinoma, tai labai sudėtingas ar net neįmanomas procesas, todėl bent nepilnamečius nuo žalingo interneto poveikio turėtų apsaugoti vėlgi pirmiausia šeima, mokykla ir artimiausi suaugę asmenys. Pabrėžtina, kad „žodžio laisvė“ negali būti dangstomasi siekiant kuo didesnių reitingų.

Patraukimo baudžiamojon atsakomybėn pagrindas turėtų būti BK 313 str. 2 d. – mirusiojo atminimo paniekimas. Prokurorai turėtų būti suinteresuoti pradėti ikiteisminį tyrimą minėtų asmenų atžvilgiu.

Lietuvos kaimuose ar mažuose miesteliuose profilaktinės prevencijos turėtų imtis ten dirbantys policijos pareigūnai (vietos tyrėjai). Dažniausiai be didesnių pastangų visai mažo miestelio bendruomenei (policijai taip pat) žinomi konfliktiški asmenys, probleminės šeimos. Vietiniai policijos pareigūnai turėtų remtis bendradarbiavimu, draugystės politika. Nelaukdami numanomo iškvietimo artimiausiu laiku, policijos pareigūnai galėtų pasiteirauti konfliktuojančių šalių, kaip joms sekasi, patarti, kaip spręsti kylančias problemas, pasiūlyti kreiptis į specialistus (psichologus, medikus) pagalbos. Žmonės, jausdami paramą ir pagalbą, labiau gerbtų vietos pareigūnus ir jų propaguojamą teisės, moralės normų laikymąsi. Šiam tikslui įgyvendinti, vietos gyventojai turėtų būti skatinami bendradarbiauti tarpusavy ir su policija, siekiant apsaugoti ūkį ir užtikrinti visų gyventojų gerovę. Greičiausiai atsirastų ir entuziastingų savanorių, pagelbėjančių pareigūnams. Taip pareigūnai galėtų

nuolat sekti konfliktuoti linkusių asmenų elgesį. O šie savo ruožtu, gerbdami pareigūną ir bijodami įstatymo, tikėtina, laikytųsi didesnės drausmės.

Tas pats galėtų būti pasiektina ir dideliuose miestuose, jei į gyvenamųjų namų seniūnų pareigas įeitų gyventojų informavimas apie siūlomas policijos prevencines programas ir priemones, o rajonų komisariatų pareigūnai išklaustų seniūnų pastabas bent kartą per metus (jei nėra skubu) apie konfliktuojančius, atrodančius pavojingus ir pan. namo gyventojus. Pvz., prevencinė programa „Saugi kaimynystė“ skatina žmones ne tik saugoti savo ir kitų kaimynų turtą, bet ir bendradarbiavimą su policija, geranoriškumą, teigiamai kryptingą elgesio su kitais žmonėmis formavimą.

Panašią įtaką galėtų daryti ir socialiniai darbuotojai, prižiūrintys problemines šeimas. Svarbu, kad socialinis darbuotojas būtų laikomas policijos „draugu“, pelnytų šeimos pagarbą ir pasitikėjimą. Žinodamas apie smurtą ir konfliktus, socialinis darbuotojas turėtų glaudžiai bendradarbiauti su artimiausiais pagal šeimos gyvenamąją vietą policijos pareigūnais bei turėtų įspėti konfliktuojančius subjektus apie galimus policijos apsilankymus, kurių tikslas – jų pačių gerovės užtikrinimas. Policija šiuo atveju turėtų laikytis jau minėtos bendradarbiavimo, draugystės politikos. Žinoma, socialinis darbuotojas visuomet turi padėti susisiekti su reikiamu specialistu (mediku, psichologu ir pan.).

Kiekvienas asmuo apskritai turėtų būti atsargus ir atidus: vengti naktinių pasivaikščiojimų, nes tamsiu paros metu dažniausiai padaromi nužudymai, vengti atsitiktinių pažinčių su įtartinais asmenimis, nes labai sunku nuspėti nepažįstamojo elgesį ir tolimesnius veiksmus, vengti pavojingų situacijų, pvz., nesivelti į muštynes, nesikišti į kitų žmonių konfliktus, o norint pagelbėti tokiose situacijose, visuomet ir nedelsiant kreipti pagalbos į policiją.

Situacinė prevencija turėtų būti šeimos ar pažeistamų rate taikomos priemonės ir būdai, stabdantys konfliktus, įvairių rūšių smurtą.

Žmonės turėtų labiau domėtis ir rūpintis savo artimaisiais. Siekiant išvengti viktimizacijos, potenciali auka, tik įtarusi, jog padėtis gali blogėti (pvz., smurtas prieš ją intensyvėja), tuoj pat privalo imtis „apsaugos“ priemonių – nutraukti santykius su potencialiu nusikaltėliu (gal jau skriaudėju), kreiptis pagalbos į viešas paramos organizacijas, kur galėtų gauti psichologų, ar kitų specialistų patarimų, ar galiausiai į artimuosius, policiją.

Svarbu, kad iki viktiminio įvykio apie konfliktus tarp aukos ir nusikaltėlio žinantys asmenys nebūtų abejingi: užuot aukos gailėję, duotų patarimų kaip nenukentėti dar labiau, o jei padėti negali, nukreiptų auką tinkama linkme – nurodytų interneto svetainių, spaudos, kur gvildinama konfliktų problema. Galiausiai, jei ir to pašalinis žmogus negali padaryti, tai bent jau nereiktų tylėti (ypač kai auka skriaudžiama neatsitiktinai, jau ne kartą), o pranešti apie skriaudžiamą žmogų kuo didesniai skaičiui aplinkinių.

Visuomenėje turi būti nuostata, kad matydamas komplikuoatą situaciją (konfliktas, nusikaltimas, moraliai nepriimtinas elgesys), asmuo visuomet gali kreiptis pagalbos į teisėsaugos institucijas – arčiausia mūsų – policiją. O ši visuomet atvažiuos, patikrins, išsiaiškina ir neleis aukai nukentėti nuo skriaudiko. Deja, tenka susidurti, kai pareigūnai aplaidžiai dirba savo darbą, neskuba padėti, į juos besikreipiančių žmonių nuogastavimus žiūri ne rimtai. Žinoma, yra ir puikių pareigūnų, kurie dirba net jiems nepatikėtą, bet pagirtiną darbą, pvz., duoda patarimą kreiptis į psichologą ar paprasčiausiai nepilnametį palydi iki namų. Kartais tokio pobūdžio pareigūnų pagalba gali padėti išvengti smurto, užtikrinti saugumą. Taigi pareigūnai ir juos reprezentuojanti informacija turi būti aiški, kelianti pasitikėjimą. O ši tokia ir bus, jei policijos pareigūno darbovietėje, nepaisant finansinių sunkumų ir nepavydėtinų darbo sąlygų (dešimtmečius nedaryti remontai komisariatuose), tvyros griežta nuostata: gerbti žmogų apskritai ir tarnauti visuomenei.

Akistatos prevencija - tai viktiminio įvykio metu susiklosčiusios padėties kontroliavimas elgesiu, kalba ir kitais veiksmais, kai tik pati auka gali sau padėti.

Į konfliktą patekęs asmuo, kartais dar nežinia - būsima auka, ar nusikaltėlis, turėtų visų pirma išmokti neprovokuoti kito imtis smurto. O jei jau imtasi smurto, neprovokuoti jo plitimo. Svarbu žinoti, kad bet kokioje situacijoje keiksmažodžiai, įžeidinėjimai, intensyvi gestikuliacija gali sukelti kito asmens įniršį. Vis dėlto beveik nė vienas konfliktas neapsieina be minėtų elgesio formų.

Labai svarbu neaštrinti padėties prikaišant ar pabrėžiant kito konflikto dalyvio trūkumų (fizinių, protinių ir kt.), neišreikšti pasibjaurėjimo ir pan. Šiuo atveju tinka visos priemonės, kurios gali padėti nusikaltėliui nurimti, ar bent jau neįniršti dar labiau.

Iš esmės dažnai konfliktuojančios poros turėtų ugdyti kantrybę. Ši savybė padeda apskritai vengti konfliktų, o konflikto metu priimti tinkamiausią sprendimą: išeiti, nusileisti, atidėti pokalbį kitai dienai ir t.t.

Akistatos prevencijos turėtų mokyti apie konfliktiškus subjektų santykius žinantys asmenys: artimieji, mokytojai (veiksmingi mokyklose vyresnių klasių mokiniams dėstomi psichologijos moduliai), socialiniai darbuotojai, medikai, psichologai, policijos pareigūnai ir kt. Tikėtina, kad nuolat diegiama informacija: „neaštrinti konflikto“, vėliau gali išgelbėti asmenį nuo smurto ar jo pasekmės – mirties.

IŠVADOS

1. Atlikus mokslinės literatūros ir baudžiamųjų bylų duomenų analizę, pasitvirtino darbe iškelta hipotezė, kad nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų atvejais ir auka, ir nusikaltėlis yra aktyvūs viktiminės situacijos sukūrimo ir viktimizacijos proceso dalyviai; taigi ir nusikaltimo auka visuomet turėtų būti suvokiama kaip daranti įtaką savo pačios viktimizacijai.
2. Darbe pasitvirtino ir kita hipotezė, kad tyčinių nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų atvejais nusikaltimo subjektų interakcija savo turiniu yra panaši. Abiem atvejais tarp aukos ir nusikaltėlio beveik visuomet įvyksta smurtinis konfliktas, sąlygotas abiejų interakcijos subjektų veiksmų. Neatsargus gyvybės atėmimas paprastai klaidingai suvokiamas kaip atsitiktinumas ar net kazusas, tačiau baudžiamųjų bylų duomenys parodė, kad šių veikų aplinkybės daugeliu atvejų sietinos su asmens tyčia pakenkti ar nepasirūpinti kitu. Dažnai iš neatsargaus gyvybės atėmimo veika baudžiamojo proceso metu perkvalifikuojama į tyčinį nužudymą ir atvirkščiai – iš tyčinio nužudymo į neatsargų gyvybės atėmimą.
3. Oficialūs statistiniai duomenys apie aukos ir nusikaltėlio sąveiką nekaupiami. Duomenys, kuriuos galima susieti su aukos ir nusikaltėlio interakcija nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų atvejais, yra neinformatyvūs, o kartais ir neatitinka realios situacijos.
4. 2004 -2008 metų oficialių statistinių duomenų analizė parodė, kad nuo nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų nepakankamai apsaugoti nepilnamečiai. Jų skaičius auga ir darant tyčinius nužudymus. Nors pastebima tyčinius nužudymus padariusiųjų mažėjimo tendencija, nepilnamečių, darančių šį nusikaltimą, procentinė dalis didėja. Taip pat pažymėtina, kad kasmet mažėjant nužudymų aukoms, nepilnamečių, nukentėjusių nuo nužudymų, skaičius svyruoja, bet nemažėja.
5. Baudžiamųjų bylų duomenų analizė parodė, kad nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų atvejais subjektų interakcijos turinys beveik visuomet turi įtakos viktiminio įvykio vystymuisi ir (arba) jo baigčiai. Nužudymus ir neatsargius gyvybės atėmimus dažniausiai sąlygoja konfliktiški kasdieniai buitiniai santykiai, kur jau iki viktiminio įvykio vartojamas psichologinis, fizinis smurtas, o viktiminio įvykio metu abu konflikto dalyviai būna apsvaigę nuo alkoholio.
6. Santykių subjektai nekoreguoja konfliktiškų santykių, nesikreipia pagalbos į artimuosius ar specialistus, yra pripratę prie nuolatinio ar periodiško smurto vartojimo

šeimoje. 2/3 aukų jau buvo patyrusios fizinį smurtą iki nužudymo, tačiau pasyviai reagavo į jo intensyvumą.

7. Nepilnamečiai (paaugliai) dažnai nuo nužudymų nukenčia arba nužudo dėl naivaus, neatsargaus ar rizikingo elgesio, įsiveldami į bendraamžių konfliktus, kur įprasta vartoti psichologinį (ypač patyčios, vartojant keiksmažodžius) ir fizinį smurtą. Nepilnamečiai šeimoje, mokymosi įstaigose ir apskritai socialinėje aplinkoje nepakankamai gerai informuojami apie žmogaus sveikatos, gyvybės vertę, trapumą. Kartais žiniasklaida daro žalingą įtaką nepilnamečio vertybių formavimuisi, ironiškai pateikdama buitinių konfliktų, smurtinių situacijų aplinkybes arba žudikus pristatydamą pseudodidvyriais.
8. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcijos turinys, o būtent, subjektų santykių pobūdis, konflikto priežastys, tęstinumas, viktiminio įvykio vieta, atskleidžia dažniausiai nužudymą lemiančius veiksnius. Konfliktišką šeimą supantys asmenys (šeimos nariai, draugai, socialiniai darbuotojai, šeimos gydytojai, mokytojai, policijos pareigūnai ir kt.) turėtų įsikišti į smurtą skatinančių veiksmų kontrolę, nebūti abejingi smurto aukoms. Tai padėtų išvengti nusikaltimų žmogaus gyvybei.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
2. Gilligan J. Smurtas : apmąstymai apie nacionalinę epidemiją; iš anglų kalbos vertė Kristina Miliūnienė ir Darius Kaunelis. Vilnius : Vaga, 2007.
3. Kvietkauskas V. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
4. Pocius A. Asmenų, padariusių nužudymą, gyvenimo retrospektyva (kriminologinė analizė) : daktaro dis.soc. mokslai: teisė (01 S) / MRU.- V., 2009. P.
5. Uscila R. Viktimologijos pagrindai : nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje : mokslinis - metodinis leidinys. Vilnius : Mokslo aidai, 2005.
6. Žukauskienė R. Kriminalinio elgesio psichologija : vadovėlis. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2006.
7. Brookman F. Understanding homicide. London: Sage publications, 2005.
8. Hickey Eric W. Serial murderers and their victims. Belmont (California) : Wadsworth Publishing Company : An International Thomson Publishing Company, 1997.
9. Holmes R. M., Holmes S. T. Serial murder. (Second edition). London: Sage publications, 1998.
10. Алауханов Е. О. Криминологические проблемы предупреждения корыстно-насильственных преступлений. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2005.
11. Антонян Ю. М. Криминология : избранные лекции. Москва : Логос, 2004.
12. Блувштейн Ю.Д., Яковлев А. М. Введение в курс криминологии : учебное пособие. Минск : МВШ МВД СССР, 1983.
13. Российская криминологическая энциклопедия : преступность и борьба с ней в понятиях и комментариях / [коллектив авторов: А.И. Алексеев ... [и др.]. Москва : НОРМА - ИНФРА-М, 2000.
14. Кудрявцев В. Н. Лекции по криминологии. Москва : Юристъ, 2005.
15. Локк Р. В. Заказные убийства : (криминологический анализ) : [учебное пособие]. Москва : Былина, 2003.
16. Ольшанский Д. В. Психология терроризма. Санкт-Петербург : Питер, 2002.

Interneto puslapiai

17. Automatizuota statistinė informacinė sistema (ASIS). Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Kriminologinė statistika. <http://www.nplc.lt/sena/stat/auk/auk1.htm> (2009-09-30)

18. Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM. Nusikalstamumo statistika. Statistinės ataskaitos apie nusikalstamumą savivaldybėse.
[http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/txt_file.phtml?fv=200910/f-50n-sav-200910.data.txt&ff=](http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/txt_file.phtml?fv=200910/f-50n-sav-200910.data.txt&ff=<!--|50N-SAV|10|-->&tt=Duomenys apie nukentėjusius vaikus (iki 18 metų) </B>(remiantis išankstiniais duomenimis) <B>(Forma_50N-SAV) (2009 -10 -11))

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Valiūnienė O. Aukos ir nusikaltėlio interakcija nužudymų ir gyvybės atėmimų atvejais/ Baudžiamosios teisės ir kriminologijos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. R. Uscila. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2009. – 59 psl.

Šiame darbe analizuojama tema „Aukos ir nusikaltėlio interakcija nužudymų ir gyvybės atėmimų atvejais“. Aptarta „interakcijos“ sąvoka, interakcijos rūšys, interakcijos tipai, taip pat interakcijos turinys nužudymo ir neatsargaus gyvybės atėmimo atvejais.

Mokslinės literatūros, oficialios statistikos ir baudžiamųjų bylų duomenų analizė atskleidė, jog viktiminėje situacijoje nusikaltimo auka, kaip ir nusikaltėlis, yra aktyvus, veikiantis dalyvis. Nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų atvejais nusikaltimo subjektų interakcija labai panaši, t.y. lydima konflikto, ir jos turinys daro didelę įtaką viktiminės situacijos formavimuisi ir (ar) jos baigčiai. Nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų priežastys dažniausiai susijusios su nusikaltimo subjektų santykių pobūdžiu, kas vienaip ar kitaip formuoja konflikto sąlygas, patį konfliktą ir jo vyksmą. Atlikus baudžiamųjų bylų duomenų analizę, buvo pateiktos nusikaltimo subjektų santykių problemos, sąlygojančios nužudymus ar neatsargius gyvybės atėmimus, taip pat šių problemų pagrindu suformuluotos nusikaltimų gyvybei prevencijos galimybės. Darbo pabaigoje buvo padarytos išvados, patvirtinančios darbo įvade suformuluotas hipotezes.

Interakcija, nužudymai ir neatsargūs gyvybės atėmimai.

ANNOTATION

Valiūnienė O. Interaction between a Crime Victim and a Criminal in Cases of Murders and Negligent Killing / Master's Work in Criminal Law and Criminology. Supervisor assoc. dr. R. Uscila. – Vilnius: Law Faculty, Mykolas Romeris University, 2009. – 59 p.

The topic of this paper is “Interaction between a Crime Victim and a Criminal in Cases of Murders and Negligent Killing”. Concept of “interaction”, kinds of interaction, types of interaction and relationship between murder and negligent killing is analyzed.

Analysis of scholarly literature, official statistics and data analysis of criminal cases has revealed that in victim situation, a victim of a crime, as well as a criminal, is an active and acting participant. Interaction of crime subjects in cases of murder and negligent killing is very similar, i. e. followed by a conflict. This, in one or another way, forms conditions for conflict, a conflict itself and its process. After analyzing data of criminal cases, problems regarding the relationships of crime subjects are provided. These problems stipulate murders and negligent killings. Based on these problems, possibilities of avoiding such crimes are formulated. At the end conclusions confirming the paper hypotheses are made.

Interaction, murder and negligent killing.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Šiame darbe analizuojama tema „Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcija nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų atvejais“. Aptarta „interakcijos“ sąvoka, interakcijos rūšys, interakcijos tipai, taip pat nužudymo ir neatsargaus gyvybės atėmimo santykis.

Mokslinės literatūros, oficialios statistikos ir baudžiamųjų bylų duomenų analizė atskleidė, jog viktiminėje situacijoje nusikaltimo auka, kaip ir nusikaltėlis, yra aktyvus, veikiantis dalyvis. Nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų atvejais nusikaltimo subjektų interakcija labai panaši, t.y. lydima konflikto, todėl neatsargius gyvybės atėmimus dažnai sąlygoja tie patys veiksniai, kaip ir nužudymus. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcijos turinys beveik visuomet daro įtaką viktiminės situacijos formavimuisi ir (ar) jos baigčiai. Nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų priežastys dažniausiai susijusios su nusikaltimo subjektų santykių pobūdžiu, kas vienaip ar kitaip formuoja konflikto sąlygas, patį konfliktą ir jo vyksmą. Didžiąją daugumą aukų ir nusikaltėlių siejo artimi šeiminiai ryšiai, gyvenimas kartu. Nusikaltimo subjektai dažnai konfliktavo ir vartojo psichologinį, fizinį smurtą vienas kito atžvilgiu. Atlikus baudžiamųjų bylų duomenų analizę, buvo pateiktos nusikaltimo subjektų santykių problemos, sąlygojančios nužudymus ar neatsargius gyvybės atėmimus, taip pat šių problemų pagrindu suformuluotos nusikaltimų gyvybei prevencijos galimybės. Darbo pabaigoje buvo padarytos išvados, patvirtinančios darbo įvade suformuluotas hipotezes.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

SUMMARY

The topic of this paper is “Interaction between a Crime Victim and a Criminal in Cases of Murders and Negligent Killing”. Concept of “interaction”, kinds of interaction, types of interaction and relationship between murder and negligent killing is analyzed. Analysis of scholarly literature, official statistics and data analysis of criminal cases has revealed that in victim situation, a victim of a crime, as well as a criminal, is an active and acting participant. Interaction of crime subjects in cases of murder and negligent killing is very similar, i. e. followed by a conflict. Therefore, negligent killing is often determined by the same factors as murder. In most cases, the content of interaction between a crime victim and a criminal influences formation and (or) conclusion of victim situation. Reasons of murder and negligent killing are in most cases related to the nature of relationships between crime subjects. This, in one or another way, forms conditions for conflict, a conflict itself and its process. A large part of victims and criminals were related to each other by close family relations, living together. Subjects of crime often faced conflict situations, used psychological and physical violence against each other. After analyzing data of criminal cases, problems regarding the relationships of crime subjects are provided. These problems stipulate murders and negligent killings. Based on these problems, possibilities of avoiding such crimes are formulated. At the end conclusions confirming the paper hypotheses are made.

PRIEDAI**1 Priedas****Oficialūs 2004 – 2008 metų LR IRD duomenys****1 lentelė. Duomenys apie nužudymų aukas**

	2004	2005	2006	2007	2008
Vyrai	230	204	235	201	159
Moterys	135	98	93	91	66
Neturi išsilavinimo, turi pradinį, pagrindinį, profesinį	153	127	134	133	93
Vidurinis išsilavinimas	187	164	178	141	123
Aukštasis išsilavinimas	15	11	13	16	7
Dirba valstybiniame sektoriuje	14	9	5	3	2
Dirba privačiame sektoriuje	56	35	49	54	35
Mokosi	11	7	8	9	7
Bedarbis/nedirbantis	166	136	149	130	92
Kita	0	0	0	0	0
Įvykio metu neblaivus	2	2	2	1	1
Įvykio metu apsvaigęs nuo narkotinių medžiagų	1	0	1	2	0
Viso aukų	365	302	328	292	222

2 lentelė. Duomenys apie nusikaltėlius, padariusius nužudymą

	2004	2005	2006	2007	2008
Vyrai	300	348	314	279	205
Moterys	39	29	26	20	25
Neturi išsilavinimo, turi pradinį, pagrindinį, profesinį	174	215	172	168	144
Vidurinis išsilavinimas	157	157	136	126	85
Aukštasis išsilavinimas	8	5	6	5	1
Dirba valstybiniame sektoriuje	4	1	1	2	1
Dirba privačiame sektoriuje	40	44	49	51	30
Mokosi	28	22	24	18	20
Bedarbis/nedirbantis	217	253	191	180	130

Kita	50	50	49	48	45
Įvykio metu neblaivus	214	257	215	205	146
Įvykio metu apsvaigęs nuo narkotinių medžiagų	1	2	6	7	0
Nusikaltėlis veikė grupėje	115	137	100	104	75
Nužudymus padarę nepilnamečiai	21	19	16	21	20
Iš viso nusikaltėlių	339	377	340	299	230

3 lentelė. Duomenys apie nužudymų bei neatsargių gyvybių atėmimo atvejų aukas ir nusikaltėlius nepilnamečius (iki 17 m.)

	2004	2005	2006	2007	2008	Viso
Neatsargių gyvybės atėmimų aukos	4	6	9	1	1	21
Tyčinių nužudymų aukos	13	7	9	8	10	47
Nepilnamečiai, padarę tyčinius nužudymus	21	19	16	21	20	97

4 lentelė. Neatsargių gyvybės atėmimų aukos

	2004	2005	2006	2007	2008	Viso
Visos aukos	34	25	39	15	16	129
Nepilnamečiai	4	6	9	1	1	21

5 lentelė. Nuo nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimų nukentėję suaugę asmenys (18 metų ir daugiau)

	2004	2005	2006	2007	2008	Viso
Tyčinių nužudymų aukos	352	295	319	284	212	
Neatsargių gyvybės atėmimų aukos	30	19	30	14	15	108

2 Priedas

TYČINIAI NUŽUDYMAI

I. Aukos ir nusikaltėlio duomenų palyginimas

1 lentelė. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio lytis

	<i>AUKA</i>	<i>NUSIKALTĖLIS</i>
Vyras	21	27
Moteris	12	6

2 lentelė. Šeiminė padėtis

	<i>AUKA</i>	<i>NUSIKALTĖLIS</i>
Vedęs/ištekėjusi	12	10
Nevedęs/netekėjusi	6	12
Išsiskyres/ išsituokusi	4	3
Našlys/ našlė	1	1
Gyv.su partnere/ partneriu	7	7
Kt.	3	0

Šeiminė padėtis:

Vedęs/ištekėjusi	12	10
Gyv.su partnere/ partneriu	7	7
Nevedęs/netekėjusi	6	12
Išsiskyres/ išsituokusi	4	3
Našlys/ našlė	1	1
Kita	3	0

3 lentelė. Veikla

	<i>AUKA</i>	<i>NUSIKALTĖLIS</i>
Studentas/ moksleivis	3	1
Dirbantis	5	10
Namų šeimininkė (-as)	1	1
Neįgalus asmuo	1	2
Bedarbis	15	17
Dekretinėse vaiko atostogose	0	0
Valkataujantis	1	0
Kalintis	0	0
Pensininkas	5	2
Kt.	3	0

4 lentelė. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio amžius

	<i>AUKA</i>	<i>NUSIKALTĖLIS</i>
Mažamečiai (iki 14 m.)	3	0
Nepilnamečiai (14-18 m.)	2	1
18-24 m.	1	8
25-34 m.	1	9

35-44 m.	9	5
45-54 m.	9	6
55-64 m.	5	3
65 ir vyresni	3	2

Amžius:

Nepilnamečiai	5	1
18-34 m.	2	17
35-54 m.	18	11
55 ir vyresni	8	5

5 lentelė. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio teistumas

	<i>AUKA</i>	<i>NUSIKALTĖLIS</i>
Neteistas	26	19
Teistas, teistumas išnykęs	0	2
Teistas, teistumas neišnykęs	4	6
Nenustatyta	3	6

6 lentelė. Aukos ir nusikaltėlio išsilavinimas

	<i>AUKA</i>	<i>NUSIKALTĖLIS</i>
Pradinis	0	2
Pagrindinis	5	8
Bendras vidurinis	7	12
Spec.vidurinis	5	4
Aukštesnysis	1	4
Aukštasis	2	0
Neraštingas	0	1
Nenustatyta	13	3
Kt.	3	0

7 lentelė. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio darbinė veikla

	<i>AUKA</i>	<i>NUSIKALTĖLIS</i>
Dirba valstybiniame sekt.	0	00
Dirba privačiame sekt.	3	10
Dirba atsitiktinį darbą	2	0
Nedirba, bet darbingas	9	17
Nedirba, nes nedarbintas	4	2
Nedirba, nes pensininkas	5	2
Mokosi/studijuoja	1	1
Mokosi biržos siuntimu	2	0
Nedirba ir nesimoko	2	1
Nenustatyta	3	0
Kt.	3	0

8 lentelė. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio tarpusavio priklausomumas

	<i>AUKA</i>	<i>NUSIKALTĖLIS</i>
Niekaip nepriklausė	30	31
Priklausė visapusiškai	3	0
Priklausė materialiai	1	2
Priklausė tarybiškai	0	0

9 lentelė. Elgesys iki viktiminio įvykio ir jo metu

	<i>AUKA</i>	<i>NUSIKALTĖLIS</i>
Neutralaus pobūdžio	17	19
Teigiamo pobūdžio	4	2
Neigiamo pobūdžio	14	14

10 lentelė. Apsvaigimas prieš pat viktiminį įvykį

	<i>AUKA</i>	<i>NUSIKALTĖLIS</i>
Apsvaigęs nuo alkoholio	20	22
Apsvaigęs nuo narkotin. medž.	1	0
Apsvaigęs nuo toksinių ar kt.svaigiųjų medž.	0	0
Neapsvaigęs	10	9
Apsvaigęs nuo alkoholio ir kitų svaigių medž.	2	2

11 lentelė. Žalos patyrimas iki viktiminio įvykio ar jo metu

	<i>AUKA</i>	<i>NUSIKALTĖLIS</i>
Ižeidinėjimai	0	3
Šmeižtas	0	0
Pažeminimai	0	0
Keiksnojimai	2	4
Smurtas	25	9
Nepatyrė	5	15
Materialinė žala	0	1
Psichologinė įtampa	1	0
Priekaištai	0	1

Žalos patyrimas iki viktiminio įvykio ar jo metu

	<i>AUKA</i>	<i>NUSIKALTĖLIS</i>
Fizinis smurtas	25	9
Moralinis smurtas	3	8
Nepatyrė	5	15
Materialinė žala	0	1

II. Santykių tarp aukos ir nusikaltėlio duomenys

12 lentelė. Viktiminio įvykio laikas

6-12	2
------	---

12-18	3
18-24	20
24-6	8

13 lentelė. Viktominio įvykio vieta

Aukos namuose (gyv.vt.)	2
Aukos namo laiptinėje, kieme	1
Šalia aukos namų	0
Viešojoje vietoje	3
Nusikaltėlio (kaltinamojo) namuose	4
Darbo vietoje, šalia darbo	0
Mokymosi įstaigoje, šalia jos	0
Pasilinksminimo vietoje	5
Aukos ir nusikaltėlio bendruose namuose	18

14 lentelė. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio ryšių pobūdis

Šeimos nariai	15
Giminaičiai	1
Draugai	2
Bendradarbiai	0
Bendramoksliai	2
Pažįstami kaimynai	0
Pažįstami iš matymo	5
Pažįstami: auka ar nusikaltėlis žinojo vardą	2
Buvę sutuoktiniai/ partneriai	0
Partneriai	3
Nepažįstami	2
Turi bendrų pažįstamų	1
Meilužiai	1

15 lentelė. Šeiminiai ryšiai

Auka sutuoktinė	3
Auka sutuoktinis	2
Auka vaikas	3
Auka motina	2
Auka tėvas	1
Auka brolis	4

16 lentelė. Aukos ir nusikaltėlio gyvenamoji vieta

Gyveno viename bute/name/ (gyv.vt.)	16
Gyveno kaimynystėje	5
Gyveno tame pačiame mieste	12
Gyveno skirtinguose Lietuvos miestuose	0

17 lentelė. Viktominio įvykio situacija

Šventės metu	16
Bendros veiklos metu	0
Atsitiktinio susitikimo metu	6
Susitikimo aiškintis konkr. santykius metu	10
Netikėto įvykio metu	1

18 lentelė. Ar iki viktiminio įvykio tarp aukos ir nusikaltėlio buvo konfliktas?

Taip	12
Ne	16
Sunku nustatyti	5

19 lentelė. Konflikto pobūdis iki viktiminio įvykio?

Staiga kilęs	18
Lėtinis	7
Tęstinis	5
Nebuvo	3

Konflikto pobūdis iki viktiminio įvykio?

Staiga kilęs	18
Lėtinis/tęstinis	12
Nebuvo	3

20 lentelė. Konflikto priežastis

Dėl nusikaltėlio ir aukos tarpusavio santykių	13
Dėl pašalinių asmenų	6
Dėl įvykio aplinkybių	4
Nepasidalinus materialinių gėrybių	2
Dėl aukos nusikalstamų veiksmų	2
Dėl nusikaltėlio nusikalstamų veiksmų	1
Nenustatyta	1
Nebuvo	4

21 lentelė. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio santykiai iki viktiminio santykio

Geri/draugiški	4
Normalūs/neutralūs	16
Konfliktiški	5
Priešiški	3
Nebuvo	5

22 lentelė. Santykių pobūdis laiko atžvilgiu

Nuolatiniai	19
Periodiški	6
Trumpalaikiai	0
Atsitiktiniai	7
Kitokie	1

23 lentelė. Bendravimo pobūdis priežasties atžvilgiu

Gyvenimas kartu	15
Linksminimasis (svaiginimasis) kartu	7
Susitikimai bendr. pažįstamų rate	3
Neišvengiami susitikimai	3
Bendra nusikalstama veikla	1
Bendra moksl., darb., meninė ir pan. veikla	1
Susitikimas pirmą kartą	1
Abipusis susidomėjimas	1
Kt.	1

24 lentelė. Aukos įtaka viktimizacijai (pasireiškė)

Provokaciniai veiksmai	7
Neteisėtas elgesys	2
Neatsargus, neapgalvotas, naivus elgesys	5
Neutralus elgesys	19

25 lentelė. Nusikaltėlio kaltės suvokimas viktiminio įvykio metu ir po jo

Pripažįstama padarius nusikalstamą veiką	18
Nepripažįstama padarius nusikalstamą veiką	0
Prisiimama dalis kaltės	5
Atsakomybės neigimas (laikant save auka)	4
Aukos neigimas (neva auka pati prisiprašė)	5
Teisinamasi svarbesniais įsipareigojimais	0
Nesuvokiama kaltė (liga)	1

26 lentelė. Nusikaltėlio požiūris į auką iki viktiminio įvykio

Teigiamas	3
Neigiamas	15
Neutralus	15

27 lentelė. Nusikaltėlio motyvai, tikslai

Kerštas	3
Pyktis, neapykanta	15
Asmeninė nauda	2
Nauda kitų atžvilgiu	0
Gynimasis	4
Neapgalvoti tikslai ir motyvai	8
Neatsargumas	0
Kt.	1

III. Bylų duomenys

28 lentelė. Nusikaltimo aukos artimieji pateikė civilinį ieškinį dėl neturtinės žalos atlyginimo

Taip	9
Ne	24

NEATSARGŪS GYVYBĖS ATĖMIMAI**1 lentelė. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio lytis**

Vyras	8	7
Moteris	0	1

2 lentelė. Šeiminei padėtis

Vedęs/ištekėjusi	0	0
------------------	---	---

Nevedęs/netekėjusi	7	6
Išsiskyres/ išsituokusi	0	2
Našlys/ našlė	0	0
Gyv.su partnere/ partneriu	0	0
Kt.	1	0

3 lentelė. Veikla

Studentas/ moksleivis	0	0
Dirbantis	2	5
Namų šeimininkė (-as)	0	0
Neįgalus asmuo	0	0
Bedarbis	5	2
Dekretinėse vaiko atostogose	0	0
Valkataujantis	0	0
Kalintis	0	1
Pensininkas	0	0
Kt.	0	0

4 lentelė. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio amžius

Mažamečiai (iki 14 m.)	1	0
Nepilnamečiai (14-18 m.)	0	0
19-24 m.	0	0
25-34 m.	2	3
35-44 m.	0	4
45-54 m.	4	1
55-64 m.	0	0
65 ir vyresni	1	0

5 lentelė. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio teistumas

Neteistas	4	4
Teistas, teistumas išnykęs	1	2
Teistas, teistumas neišnykęs	1	2
Nenustatyta	2	0

6 lentelė. Išsilavinimas

Pradinis	0	0
Pagrindinis	2	3
Bendras vidurinis	1	1
Spec.vidurinis	1	1
Aukštesnysis	0	2
Aukštasis	0	0
Neraštingas	0	0
Nenustatyta	3	0
Kt.	1	0

7 lentelė. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio darbinė veikla

Dirba valstybiniame sekt.	2	3
Dirba privačiame sekt.	1	2
Dirba atsitiktinį darbą	0	3
Nedirba, bet darbingas	2	0
Nedirba, nes nedarbintas	0	0
Nedirba, nes pensininkas	1	0
Mokosi/studijuoja	0	0
Mokosi biržos siuntimu	0	0
Nedirba ir nesimoko	0	0
Nenustatyta	1	0
Kt.	1	0

8 lentelė. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio tarpusavio priklausomumas

Niekaip nepriklausė	7	8
Priklausė visapusiškai	0	0
Priklausė materialiai	0	0
Priklausė tarybiškai	1	0

9 lentelė. Elgesys viktiminio įvykio metu ir iki jo

Neutralaus pobūdžio	3	2
Teigiamo pobūdžio	1	2
Neigiamo pobūdžio	4	4

10 lentelė. Apsvaigimas prieš pat viktiminį įvykį

Apsvaigęs nuo alkoholio	4	5
Apsvaigęs nuo narkotin. medž.	0	0
Apsvaigęs nuo toksinių ar kt.svaigiųjų medž.	0	0
Neapsvaigęs	4	3
Apsvaigęs nuo alkoholio ir kitų svaigiųjų medž.	0	0

11 lentelė. Žalos patyrimas iki viktiminio įvykio ar jo metu

Ižeidinėjimai	0	0
Šmeižtas	0	0
Pažeminimai	1	0
Keiksnojimai	1	0
Smurtas	0	3
Nepatyrė	6	5
Materialinė žala	0	0
Psichologinė įtampa	0	0
Priekaištai	0	0

II. Santykių tarp aukos ir nusikaltėlio duomenys

12 lentelė. Viktiminio įvykio laikas

6-12	0
12-18	2
18-24	3
24-6	3

13 lentelė. Viktiminio įvykio vieta

Aukos namuose (gyv.vt.)	0
Aukos namo laiptinėje, kieme	0
Šalia aukos namų	1
Viešojoje vietoje	1
Nusikaltėlio (kaltinamojo) namuose	1
Darbo vietoje, šalia darbo	1
Mokymosi įstaigoje, šalia jos	0
Pasilinksminimo vietoje	0
Aukos ir nusikaltėlio bendruose namuose	4

14 lentelė. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio ryšių pobūdis

Šeimos nariai	2
Giminaičiai	0
Draugai	0
Bendradarbiai	2
Bendramoksliai	0
Pažįstami kaimynai	0
Pažįstami iš matymo	1
Pažįstami: auka ar nusikaltėlis žinojo vardą	1
Buvę sutuoktiniai/ partneriai	0
Partneriai	0
Nepažįstami	1
Turi bendrų pažįstamų	1
Meilužiai	0

15 lentelė. Šeiminiai ryšiai

Auka sutuoktinė	0
Auka sutuoktinis	0
Auka vaikas	0
Auka motina	0
Auka tėvas	0
Auka brolis	2

16 lentelė. Aukos ir nusikaltėlio gyvenamoji vieta

Gyveno viename bute/name/ (gyv.vt.)	5
Gyveno kaimynystėje	1
Gyveno tame pačiame mieste	2
Gyveno skirtinguose Lietuvos miestuose	0

17 lentelė. Viktiminio įvykio situacija

Šventės metu	4
Bendros veiklos metu	1
Atsitiktinio susitikimo metu	1
Susitikimo aiškintis konkr. santykius metu	2
Netikėto įvykio metu	0

18 lentelė. Ar iki viktiminio įvykio tarp aukos ir nusikaltėlio buvo konfliktas?

Taip	1
Ne	7
Sunku nustatyti	0

19 lentelė. Konflikto pobūdis iki viktiminio įvykio?

Staiga kilęs	4
Lėtinis	0
Tęstinis	1
Nebuvo	3

20 lentelė. Konflikto priežastis

Dėl nusikaltėlio ir aukos tarpusavio santykių	3
Dėl pašalinių asmenų	1
Dėl įvykio aplinkybių	1
Nepasidalinus materialinių gėrybių	0
Dėl aukos nusikalstamų veiksmų	0
Dėl nusikaltėlio nusikalstamų veiksmų	0
Nenustatyta	0
Nebuvo	3

21 lentelė. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio santykiai iki viktiminio santykio

Geri/draugiški	1
Normalūs/neutralūs	3
Konfliktiški	2
Priešiški	0
Nebuvo	2

22 lentelė. Santykių pobūdis laiko atžvilgiu

Nuolatiniai	5
Periodiški	0
Trumpalaikiai	0
Atsitiktiniai	3
Kitokie	0

23 lentelė. Bendravimo pobūdis priežasties atžvilgiu

Bendra moksl., darb., meninė ir pan. veikla	2
Susitikimai bendr. paž. rate	0
Gyvenimas kartu	2
Linksminimasis (svaiginimasis) kartu	1
Bendra nusikalstama veikla	0
Neišvengiami susitikimai	2
Susitikimas pirmą kartą	1
Abipusis susidomėjimas	0

Kt.	0
-----	---

24 lentelė. Aukos įtaka viktimizacijai (pasireiškė)

Provokaciniai veiksmai	1
Neteisėtas elgesys	3
Neatsargus, neapgalvotas, naivus elgesys	0
Neutralus elgesys	4

25 lentelė. Nusikaltėlio kaltės suvokimas viktiminio įvykio metu ir po jo

Pripažįstama padarius nusikalstamą veiką	5
Nepripažįstama padarius nusikalstamą veiką	1
Prisiimama dalis kaltės	2
Atsakomybės neigimas (laikant save auka)	0
Aukos neigimas (neva auka pati prisiprašė)	0
Teisinamasi svarbesniais įsipareigojimais	0
Nesuvokiama kaltė (liga)	0

26 lentelė. Nusikaltėlio požiūris į auką iki viktiminio įvykio

Teigiamas	0
Neigiamas	1
Neutralus	7

27 lentelė. Nusikaltėlio motyvai, tikslai

Kerštas	0
Pyktis, neapykanta	3
Asmeninė nauda	0
Nauda kitų atžvilgiu	0
Gynimasis	0
Neapgalvoti tikslai ir motyvai	1
Neatsargumas	4
Kt.	0

III. Bylos duomenys

27 lentelė. Nusikaltimo aukos artimieji pateikė civilinį ieškinį dėl neturtinės žalos atlyginimo:

Taip	4
Ne	4

28 lentelė.

Kvalifikacija pagal BK straipsnius:

132 str. 1d. Neatsargus gyvybės atėmimas	24
129 str. 1d. Nužudymas	9
129 str. 2 d. (kvalifikuotas)	8
Mažametis 1p. Bejėgiškos būklės žm. 2p	1p. – 3 atvejai; 2p. – 3 atvejai;

Savo motiną, vaiką, tėvą 3p. Kankinant ar kt. žiauriai 6p. Dėl savanaudiškų paskatų 9p.	3p. – 6 atvejai; 6p. – 1 atvejis; 9p. – 1 atveis.
---	---

4 Priedas

ANKETA

Baigtos baudžiamosios bylos.

Duomenys apie nusikaltimo auką, nusikaltėlį (kaltinamąjį), aukos viktimizaciją, nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakciją.

I. Baudžiamosios bylos (medžiagos) numeris ir archyvinis numeris: _____;

II. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso straipsnis: 1) 129 str.1 d.; 2) 129 str. 2 d. ___ p. 3) 132 str. 1 d.; 4) 132 str. 2 d.; 5) 132 str. 3 d.;

III. Bylos baigtis: 1) padaryta nusikalstama veika; 2) nepadaryta nusikalstama veika (kazusas);

IV. Nusikaltimo aukos artimieji patyrė moralinę žalą ir pateikė civilinį ieškinį: 1) Taip; 2) Ne;

V. Nusikaltimo aukos lytis: 1) moteris; 2) vyras;

VI. Šeiminė nusikaltimo aukos padėtis:

1. Vedęs/ištekėjusi;
2. Nevedęs/netekėjusi;
3. Išsiskyres/išsituokusi;
4. Našlys/našlę;
5. Gyvena su partneriu/partnere;
6. Kt. _____

VII. Nusikaltimo auka:

1. Studentas (moksleivis);
2. Dirbantis;
3. Namų šeimininkė (-as);
4. Neįgalus asmuo;
5. Bedarbis;
6. Dekretinėse vaiko priežiūros atostogose;
7. Valkataujantis, elgetaujantis asmuo;
8. Kalintis;
9. Pensininkas;
10. Kita _____;

VIII. Nusikaltimo aukos amžius: 1) Mažametis (iki 14 m.); 2) Nepilnametis (nuo 14 m. iki 18 m.); 3) 18 – 24m; 4) 25 – 34m.; 5) 35 – 44m; 6) 45 – 54m; 7) 55 – 64; 8) 65 ir vyresni;

IX. Nusikaltimo aukos teistumas: 1) Neteistas; 2) Teistas, teistumas neišnykęs; 3) Teistas, teistumas išnykęs; 4) Nenustatyta;

X. Nusikaltimo aukos išsilavinimas:

1. Pradinis;
2. Pagrindinis;
3. Bendras vidurinis;
4. Specialus vidurinis;
5. Aukštesnysis;
6. Aukštasis;
7. Neraštingas;
8. Nenustatyta;

9. Kita;

XI. Nusikaltimo aukos darbinė veikla:

1. Dirba valstybiniame sektoriuje;
2. Dirba privačiame sektoriuje;
3. Dirba atsitiktinį darbą;
4. Nedirba, bet darbingas;
5. Nedirba, nes nedarbingas;
6. Nedirba, nes pensininkas;
7. Mokosi/studijuoja;
8. Nedirba ir nesimoko;
9. Nenustatyta;
10. Kita _____;

XII. Nusikaltėlio (kaltinamojo) lytis: 1) moteris; 2) vyras;

XIII. VI. Šeiminė nusikaltėlio (kaltinamojo) padėtis:

1. Vedęs/ištekėjusi;
2. Nevedęs/netekėjusi;
3. Išsiskyres/išsituokusi;
4. Našlys/našlė;
5. Gyvena su partneriu/partnere;
6. Kt. _____;

XIV. Nusikaltėlis (kaltinamasis):

1. Studentas (moksleivis);
2. Dirbantis;
3. Namų šeimininkė (-as);
4. Neįgalus asmuo;
5. Bedarbis;
6. Dekretinėse vaiko priežiūros atostogose;
7. Valkataujantis, elgetaujantis asmuo;
8. Kalintis;
9. Pensininkas;
10. Kita _____;

XV. Nusikaltėlio (kaltinamojo) amžius: 1) Mažametis (iki 14 m.); 2) Nepilnametis (nuo 14 m. iki 18 m.); 3) 19 – 24m.; 4) 25 – 34m.; 5) 35 – 44m.; 6) 45 – 54m.; 7) 55 – 64; 8) 65 ir vyresni;

XVI. Nusikaltėlio (kaltinamojo) teistumas: 1) Neteistas; 2) Teistas, teistumas neišnykęs; 3) Teistas, teistumas išnykęs;

XVII. Nusikaltėlio (kaltinamojo) išsilavinimas:

1. Pradinis;
2. Pagrindinis;
3. Bendras vidurinis;
4. Specialus vidurinis;
5. Aukštesnysis;
6. Aukštasis;
7. Neraštingas;
8. Nenustatyta;
9. Kita;

XVIII. Darbinė nusikaltėlio (kaltinamojo) veikla:

1. Dirba valstybiniame sektoriuje;
2. Dirba privačiame sektoriuje;
3. Dirba atsitiktinį darbą;
4. Nedirba, bet darbingas;

5. Nedarba, nes nedarbingas;
6. Nedarba, nes pensininkas;
7. Mokosi/studijuoja;
8. Nedarba ir nesimoko;
9. Nenustatyta;
10. Kita _____;

.....

• **Viktiminio įvykio laikas (val.):**

1. 6-12;
2. 12-18;
3. 18-24;
4. 24-6;

• **Viktiminio įvykio vieta:**

1. Aukos namuose;
2. Aukos namo laiptinėje, kieme;
3. Šalia aukos namų;
4. Viešojoje vietoje;
5. Nusikaltėlio (kaltinamojo) namuose;
6. Darbo vietoje, šalia darbo;
7. Mokymosi įstaigoje, šalia jos;
8. Pasilinksminimo vietoje (bare, kavinėje, kt.), šalia jos;
9. Kitur _____;

• **Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio (kaltinamojo) ryšių pobūdis:**

1. Šeimos narys _____;
2. Giminaitis _____;
3. Draugai;
4. Bendradarbiai;
5. Bendramoksliai;
6. Pažįstami kaimynai;
7. Pažįstami iš matymo;
8. Pažįstami – nusikaltėlis (kaltinamasis) arba auka žinoji vardą;
9. Buvę sutuoktiniai/partneriai;
10. Partneriai;
11. Nepažįstami;
12. Turi bendrų pažįstamų;
13. Meilužiai;
14. Kita _____;

• **Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio (kaltinamojo) tarpusavio priklausomybė:**

1. Auka priklausė nuo nusikaltėlio (kaltinamojo): a) materialiai; b) tarnybiškai; c) kitaip priklausė; d) nepriklausė;
2. Nusikaltėlis (kaltinamasis) nuo aukos priklausė: a) materialiai; b) tarnybiškai; c) kitaip priklausė; d) nepriklausė;

• **Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio (kaltinamojo) gyvenamoji vieta:**

1. Gyveno viename bute/name;
2. Gyveno kaimynystėje;
3. Gyveno tame pačiame mieste/kaime;
4. Gyveno skirtinguose Lietuvos miestuose;
5. Kita _____;

• **Viktiminio įvykio situacija:**

1. Šventės metu;
2. Bendros veiklos metu;
3. Atsitiktinio susitikimo metu;

4. Susitikimo aiškinantis konkrečius santykius metu;
  5. Netikėto įvykio metu;
  6. Kita _____;
- **Nusikaltimo aukos elgesys iki viktiminio įvykio, viktiminio įvykio metu:**
    1. Neutralaus pobūdžio _____;
    2. Teigiamo pobūdžio _____;
    3. Neigiamo pobūdžio _____;
  - **Nusikaltėlio (kaltinamojo) elgesys iki viktiminio įvykio, viktiminio įvykio metu:**
    1. Neutralaus pobūdžio _____;
    2. Teigiamo pobūdžio _____;
    3. Neigiamo pobūdžio _____;
  - **Nusikaltimo auka prieš pat viktiminį įvykį ar jo metu:**
    1. Apsvaigusi (vartojusi) nuo alkoholio;
    2. Apsvaigusi nuo narkotinių medžiagų;
    3. Apsvaigusi nuo toksinių, kitų svaigių medžiagų (vaistų);
    4. Neapsvaigusi;
    5. Kita _____;
  - **Nusikaltėlis (kaltinamasis) prieš pat viktiminį įvykį ar jo metu:**
    1. Apsvaigęs (vartojęs) nuo alkoholio;
    2. Apsvaigęs nuo narkotinių medžiagų;
    3. Apsvaigęs nuo toksinių, kitų svaigių medžiagų (vaistų);
    4. Neapsvaigęs;
    5. Kita _____;
  - **Ar iki viktiminio įvykio buvo nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio (kaltinamojo) konfliktas? 1. Taip; 2. Ne; 3. Sunku nustatyti;**
  - **Konflikto pobūdis iki viktiminio įvykio:**
    1. Staiga kilęs;
    2. Lėtinis;
    3. Tęstinis;
    4. Kitoks _____;
  - **Konflikto priežastis:**
    1. Dėl nusikaltėlio (kaltinamojo) ir aukos tarpusavio santykių;
    2. Dėl pašalinių asmenų;
    3. Dėl įvykio aplinkybių;
    4. Nepasidalinus materialių gėrybių;
    5. Dėl aukos nusikalstamų veiksmų;
    6. Dėl nusikaltėlio nusikalstamų veiksmų;
    7. Nenustatyta;
    8. Kita _____;
  - **Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio (kaltinamojo) santykiai iki viktiminio įvykio:**
    1. Geri/draugiški;
    2. Normalūs/neutralūs;
    3. Konfliktiški;
    4. Priešiški;
    5. Nebuvo;
    6. Kitokie _____;
  - **Santykių (bendravimo) pobūdis laiko atžvilgiu:**
    1. Nuolatiniai;
    2. Periodiški;
    3. Trumpalaikiai;
    4. Atsitiktiniai;

5. Kitokie _____;
- **Santykių (bendravimo) pobūdis priešasties atžvilgiu:**
    1. Bendra (mėgstama) mokslinė, darbinė, meninė, kultūrinė veikla;
    2. Susitikimai bendrų draugų ar pažįstamų rate;
    3. Gyvenimas kartu;
    4. Girtavimas ar kitoks svaiginimasis (linksminimasis) drauge;
    5. Bendra nusikalstama veikla;
    6. Neišvengiami susitikimai (bendravimas);
    7. Susitikimas pirmą kartą;
    8. Abipus susidomėjimas;
    9. Kita _____;
  - **Nusikaltimo aukos įtaka viktimizacijai (kaip pasireiškė):**
    1. Provokaciniai veiksmai;
    2. Neteisėtas elgesys;
    3. Neatsargus, neapgalvotas, naivus elgesys;
    4. Neutralus elgesys;
    5. Kita _____;
  - **Nusikaltėlio (kaltinamojo) kaltės suvokimas viktiminio įvykio metu ir po jo:**
    1. Pripažįstama padarius nusikalstamą veiką;
    2. Nepripažįstama padarius nusikalstamą veiką;
    3. Prisiimama dalis kaltės;
    4. Atsakomybės neigimas (save laikant aplinkybių auka);
    5. Aukos neigimas (neva auka pati prisiprašė);
    6. Teisinamasi svarbesniais įsipareigojimais;
    7. Kita _____;
  - **Nusikaltėlio (kaltinamojo) požiūris į auką iki viktiminio įvykio (kaip pasireiškė):**
    1. Teigiamas _____;
    2. Neigiamas _____;
    3. Neutralus _____;
  - **Nusikaltėlio (kaltinamojo) motyvai, tikslai:**
    1. Kerštas;
    2. Pyktis, neapykanta;
    3. Asmeninė nauda;
    4. Nauda kitų atžvilgiu;
    5. Gynimasis;
    6. Neapgalvoti tikslai ir motyvai;
    7. Neatsargumas;
    8. Kita _____;
  - **Nusikaltėlis (kaltinamasis) patyrė žalą iki viktiminio įvykio ar viktiminio įvykio metu:**
    1. Įžeidinėjimai;
    2. Šmeižtas;
    3. Pažeminimai;
    4. Keiksnojimas;
    5. Fizinis smurtas;
    6. Napatyrė;
    7. Kita _____;
  - **Auka patyrė žalą iki viktiminio įvykio ar jo metu:**
    1. Įžeidinėjimai;
    2. Šmeižtas;
    3. Pažeminimai;
    4. Keiksnojimas;
    5. Fizinis smurtas;

6. Napatyrė;

7. Kita _____.